

The Project Gutenberg eBook of Opiksi ja huviksi: Lukemisia Suomen perheille

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Opiksi ja huviksi: Lukemisia Suomen perheille

Author: Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen

Release date: October 15, 2008 [eBook #26927]

Language: Finnish

Credits: Produced by Tapio Riikonen

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OPIKSI JA HUVIKSI: LUKEMISIA SUOMEN PERHEILLE ***

OPIKSI JA HUVIKSI

Lukemisia Suomen perheille

Toimittanut

Yrjö Koskinen

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1863.

Imprimatnr: _L. Heimbürger_.

SISÄLLYS:

[TALVI-SATAMA LUOTEISESSA JÄÄMERESSÄ.](#)

[PUMPULL.](#)

[VIIPURIN PAMAUS.](#)

[SUOMALAISET DELAWAREN SIIRTOKUNNASSA POHJOIS-AMERIKASSA.](#)

[FOOTNOTES:](#)

TALVI-SATAMA LUOTEISESSA JÄÄMERESSÄ.

Kertomus kuinka Englannin laivat Hekla ja Griper viettivät talvensa Melville-saaren tykönä v. 1819-1820; ynnä silmäily edellisiin ja jälkeisiin luoteis-retkiin.

Jos Englannin rikkaus, sen mahtavuus merellä, sen avara valta kaikissa maan-pallon osissa ovat asioita, joita täytyy ihmetellen katsella, niin ei ole unohtamista, että kaiken tämän loiston perustuksena on joku omituinen kestävyys kansallisessa luonteessa, joku jäykkyys ja vakavuus, joka ei koskaan heitä kesken tehtäviänsä. Tämä suuttumattomuus näkyy sekä Englantilaisten historiassa että heidän yksityisessä elämässäänkin; mutta olletikkin ovat nykyisen vuosisadan löytö-matkat luoteisessa Jäämeressä antaneet todistuksen, että Englantilaisen rohkeus voipi, Englantilaisen taidon ja sivistyksen avulla, voittaa kovimmatkin vaarat ja vastukset, mitkä tylyin luonto saattaa tarjota. Se on todellaki ylevä tunto, joka sydämmeen ryhtyy, nähdessämme kuinka ihminen voipi ei ainoastaan toimeen tulla vaan myöskin nauttia elämän iloa siinä, missä melkein kaikki muu elävyys pakenee tuiman kylmän alta. Semmoisen esimerkin tarjoaa Heklan ja Griperin talvi-majoitus lopulla vuotta 1819 ja alussa v. 1820, josta tässä aion antaa kertomuksen. Mutta lukija epäilemättä kaipaisi asian oikeata käsitystä, ellen ensiksi tekisi lyhyen katsahduksen edellisiin löytö-matkoihin samoilla seuduilla ja samassa tarkoituksessa. Otetaan siis tässä ensin silmäiltäväksi näiden matkustusten alku ja tarkoitus.

1. Luoteis-retket ennen v. 1819.

Jo lopulla 15:ttä vuosisataa, kun Kolumbus oli löytänyt Länsi-Intian ja Vasko-di-Gama onnellisesti oli Afrikan ympäri tehnyt ensimmäisen vesimatkan Itä-Intiaan, syntyi Englannissa halu keksiä joku kentiesi vieläkin lyhyempi tie niille kaakkoisen Aasian seuduille, joiden kalliit kryydit jo aikaa olivat olleet tärkeitä kauppataavaroita. Semmoista tietä toivottiin löytyvän joko koillisessa pitkin Euroopan ja Aasian pohjoisrantoja, taikka luoteessa Grönlannin länsipuolella, taikka vihdoin itse pohjois-navan poikki, purjehtimalla ensin täyttä pohjaa ja sitten täyttä etelää. Tämöiselle löytömatkalle lähetti v. 1496 Englannin kuningas Henrikki VII erään Venetialaisen, nimeltä Juha Kabot, joka viidellä laivalla purjehti luoteeseen ja luultavasti tuli Hudson'in-salmelle saakka. Toinen yritys tehtiin Henrikki VIII:n hallitessa, mutta kävi onnettomasti. 25 vuotta myöhemmin eli vuonna 1553 tehtiin kolmas yritys, joka ei myöskään ollut varsin onnellinen, mutta kuitenkin yhdessä kohden oli meren-kululle suureksi hyödyksi. Kaksi tämän retken laivoista joutuivat talveksi Lapinmaan rannalle, missä koko väki nääntyi viluun; mutta kolmas, jonka komentaja oli kapteini Chancelor, oli onnellisesti päässyt Vienan-mereen, josta se seuraavana kesänä palasi Englantiin. Sillä tavoin oli Venäjänmaahan löytty uusi kauppatie, joka seuraavalla vuosisadalla, kun Tsaarien valta kokonansa oli suljettu pois Itämerestä, havaittiin kyllä tarpeelliseksi. Vienanmerestä Englantilaiset yhä yrittivät itään päin, ja Tapani Burrough löysi v. 1556 Vaigats-salmen sekä Novaja-Semlian kaakkois-nokan. Mutta pian havaittiin, ett'ei tällä tiellä ollut Kiinaan ja Intiaan pääsemistä. Mitä löytöjä sittemmin on tehty pitkin Aasian pohjoisrannikkoja, se melkein kaikki on luettava Venäläisten ansioksi. Englantilaiset sitä vastoin kääntyivät luoteeseen ja löysivät nyt perätysten ne salmet ja selät, jotka kantavat Frobisher'in, Davis'in, Hudson'in ja Baffin'in nimet.^[1] Frobisher'in matkat tapahtuivat vv. 1576 ja seurr., Davis'in v. 1585. Erittäin ansaitsee Hudson'in surullinen kohtalo mainitsemista. Hän oli ensimmäisellä matkallansa v. 1607 yrittänyt purjehtia pitkin Grönlannin itäistä puolta, toivoen että pohjoisempana löytyisi kulkuväylä länteen päin, mutta 81 1/2° levulla täytyi hänen kääntyä takaisin jäiden tähden. Seuraavalla matkalla hän kulki salmen läpi lahteen, jotka molemmat kantavat hänen nimensä, ja seurasi Labrador'in länsi-rannikkoa etelään. Tässä hänen täytyi hakea talvi-satamaa, mutta laiva-väki näyttää kärsineen oudosta ilma-alasta paljon vaivaa ja räsistystä sekä tästä käyneen ynsäeksi. Talvi kuitenkin kului ja laiva oli jo lähtenyt satamastaan, kun Kesäkuun 21 p. väki nousi kinastukseen, otti komentajan ja hänen poikansa kiinni ja heitti ne veneeseen oman onnen nojaan. Laivan salvomies, joka oli pitänyt isäntänsä puolta, vaati päästä hänen onnenkumpanikseen, ja lisäksi pakoitettiin kuusi sairasta rupeamaan samaan liittoon. Kaikki nämä näin jätetyt miehet ovat kadonneet tietämättömiin. Kinastuksen päämies sai sitten surmansa tappelussa Eskimojen kanssa. Muut pääsivät vihdoin nälästyneinä ja viheliäisinä takaisin Englantiin. — Muutamia vuosia myöhemmin tapahtuivat Baffin'in matkat. V. 1616 hän kulki Davis-salmen läpi ja rannusti koko lahden, joka on saanut hänen nimensä. Pohjassa hän keksi Smith-salmen ja luoteessa Lankaster-salmen, mutta jälkimäisessä häntä kohtasi jääsalpa ja hän palasi tältä luoteisväylän oikeasta oven-suusta sillä luulolla, että Lankaster-salmi oli ainoastaan umpiperä. Kaksi vuosisataa jätettiin asia sen luulon nojaan; sillä kaikki luoteiset löytömatkat, mitkä sillä välin tehtiin, kulkivat Hudsonin lahden pohjoiselle puolelle.

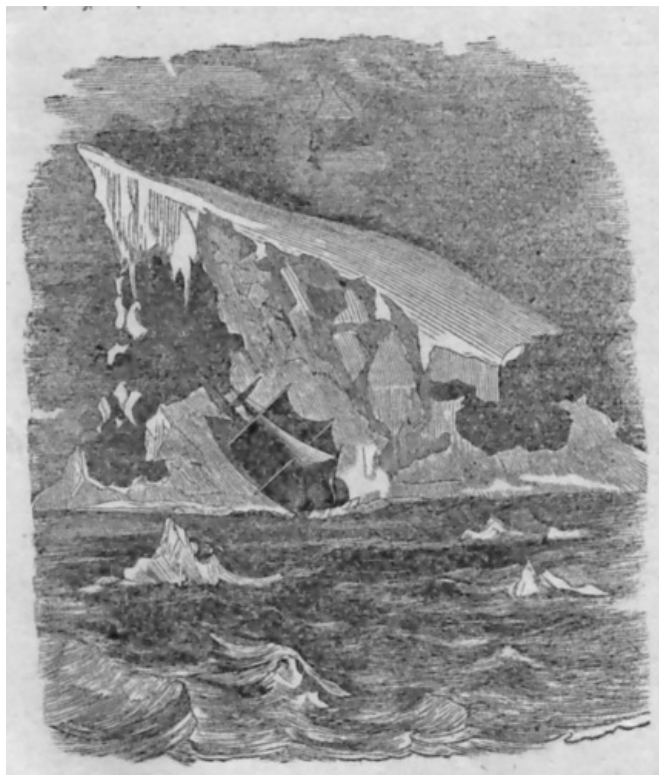
Voimme heittää nämä kaksi vuosisataa siksensä. Luoteis-väylän asia tuli ainoastaan aika-ajottain kysymykseen ja matkustukset niillä seuduin eivät mainittavasti lisänneet maantieteen alaa. Mutta kapteini Knight'in matka v. 1719 on kuitenkin mainittava onnettoman loppunsa tähden. Hän komenti rekatti-laivan ja muun aluksen, mitkä Hudsonin-lahden Seura, joka käyttää turkisten kaupan näillä seuduilla, oli matkalle lähettänyt. Laivat menivät Southampton-saaren ja mannermaan välitse pohjaseen, ja kun ei isoon aikaan kuulunut niistä mitään, luultiin niiden jo päässeen Tyveneeseen mereen asti. Asian laita ei ollut niin onnellinen. Vähitellen löydettiin laivan-kaluja pienestä Marmorisaaresta ja vihdoin v. 1748 keksittiin eräästä lahdelmasta itse laivat hajonneina veden alla. Eskimot tiesivät jutella, että ne pahoin vialloisessa tilassa olivat lahdelmaan tulleet. Väestön lukumäärä oli alussa ollut 70 miestä, ja Eskimoilta olivat tuolloin tällöin saaneet elatus-aineita, joista he maksoivat kaikenlaisilla rautavaluilla, mitkä heidän seppänsä alituisesti oli takomassa. Kuitenkin oli jo ensimmäisen talven kuluessa 50 heistä kuollut. Kun toisen talven perästä Eskimot taas kävivät heitä katsomassa, oli ainoastaan kaksi miestä enää hengissä. Näiden raukkain oli tapa usein kiivetä erään kallion kukkulalle, tarkastaen kaakon puolelle, ikäänkuin apua odottaen; kuin ei mitään näkynyt, istuivat itkemään. Vihdoin toinen heistä kuoli, ja toinen, joka koetti peittää toverinsa maan poveen, kaatui nääntyneenä puolitekoiseen hautaan ja heitti henkensä hankin. — Saman vuosisadan kuluessa Venäläiset tutkivat Kamtshatkan vedet; Beerling ja Tshirikov löysivät Aleutien saariston, ja edellinen keksi sen salmen, joka erottaa Uuden maailman Vanhasta ja nyt nimitetään Beerlingin-salmeksi. Tällä tiellä yritti Englannin mainio kapteini Cook, kolmannella matkallansa v. 1776, hakea kulku-väylän Amerikan ympäri, mutta palasi sillä tiedolla, että 70:nteen levu-asteeseen saakka ei löytynyt pääsöä itään päin. Tästä yritykset pysähtyivät koko neljäksi-kymmeneksi vuodeksi. Mutta v. 1815 tapahtui, että Venäjän luutnantti Kotzebue kulki Itämerestä Beerlingin salmelle, ja vaikk'ei hänen matkansa tuottanut mitään mainittavaa uutta, se kuitenkin viritti Englantilaisissa halun lähtemään uusille kokeille. Tämä halu eneni, kun kuului, että se ääretön jäiden paljous, joka kauan aikaa oli ollut kiintyneenä Grönlannin itäiseen rannikkoon, nyt oli lohjennut ja kulkenut eteläiseen valtamereseen. Niinpä kaikki Islannin lahdet ja vuomat olivat vv. 1816 ja 1817 tulleet täyteensä jäitä, jotka Grönlannista sinne ajeltuivat, ja eteläisillä vesillä niin kaukana kuin 40° levulla tavattiin suuria jää-tantereita ja vuoria, jotka usein moneksi päiväksi estivät laivain kulkua Yhdys-vallan ja Englannin välillä. Että nämä jäät tulivat Grönlannin rannoilta, ja että pohjan vedet sillä tavoin olivat auenneet, todistivat vielä varmemmin valaskalan-pyytäjät. Näin asian ollessa päätettiin v. 1818 lähettää liikkeelle kaksi retki-kuntaa, toinen luoteeseen, toinen pohjoisnapaa kohden. Jälkimäinen, jonka johtajat olivat Buchan ja Franklin, palasi tyhjin toimin, koska yksi laivoista oli jäistä saanut loukkauksen. Sitä vastoin Juha Ross ja Parry, jotka lähtivät Baffin'in lahteen, etenivät hyvän matkaa Lankaster-salmeeen, kunnes Ross luuli näkevänsä salmen pohjassa

vuori-selänneen, joka estäisi edemmäs pääsemistä. Hän ei purjehtinut lähemmäksi, tutkimaan josko näkemänsä oli todellista vuoria vai ainoastaan ilmassa kangastusta, semmoista usein nähdään kylmän ilma-alan vesillä, vaan kääntyi laivoineensa takaisin ja tuli kotia. Useat Ross'in kumppaneista olivat kuitenkin vakuutetut, että Lankaster-salmi oli avoin väylä. Seuraavana vuonna lähetettiin Parry ja Liddon ottamaan asiasta selkoa, ja heidänpä matkavaiheista seuraa tässä laveampi kertomus.

2. Heklan ja Griperin luoteis-retki vv. 1819, 1820.

Toukokuun 11 p. 1819 lähtivät laivat Hekla ja Griper, komentajana luutnantti W. C. Parry, Englannista matkalle, ja tulivat Kesäk. 28 p. Davis'in salmelle. Tavallisesti tässä alkavat ne vaivat ja vastukset, jotka ovat luoteis-retkille omituisia. Niinkuin kartastakin näemme, on Baffin'in lahti jokseenkin avara meri, mutta joka talvi se yltä-ylitse menee vahtoaan jäähän, joka taas keväällä tuulen ja päiväpaisteen käsissä rikkuu neljän-, viiden-kymmenen kyynäraisiin teloihin ja kulkee yhdessä tukussa etelään. Tämä jäiden paljous, joka nimitetään *keski-jäiksi* (middle ice) ja *valta-tukuksi* (main pack), ulottuu pitkänä salpana pohjasta etelään ja estää siis poikki-pääsön idästä länteen. Kolmella eri tiellä saatetaan tämmöisessä tilassa yrittää Baffin'in lahden länsi-puolelle, joko kiertämällä tukun pohjoispäätä, taikka kulkemalla eteläisen pään ympäri, taikkapa tunkeumalla jäiden poikki suoraan jos mahdollista. Mutta joskus tapahtuu, että kaikki nämä tiet ovat suljetut. Ainakin ne ovat vaaraa ja vastusta täynnä. Nuo suunnattoman suuret jää-telat ja tantereet ovat alituisessa liikkeessä, tuulen ja meren-virran ajamina; milloin survaavat toisiansa moniäänisellä jytyinällä, milloin erialle jättäen välillensä pitkiä tanhuita sulaa vettä, taikka törmäävät hirmuisella voimalla yhteen, ajaen jää-kappaleet päällitysten kahden-, kolmen-kymmenen jalan korkuisiksi kummuiksi. Laiva, joka joutuu näiden törmääjain väliin, saattaa helposti särkyä niinkuin pähkinän kuori, taikka nostetaan kokonansa vedestä jäiden päälle.

Mutta Baffin'in lahti synnyttää jää-vuoriakin, jotka samoin kuin jää-tukut uivat tästä ulos Atlantin valtamereseen usein hyvinkin suuressa paljoudessa. Nämä hirmuisen isot uiskentelevaiset lohkarit ovat kuitenkin vallan toisenlaista syntyperää kuin tantereet ja telat, eivätkä ole suolaista ainetta niinkuin viime-mainitut. Ne ovat alkunsa saaneet rantamaiden laaksoloissa, jotka tässä kylmässä ilma-alassa ovat ikuisen jään ja lumen vallassa. Laaksot enimmästi viettävät merelle päin, ja kun jäätä ja lunta yhäti karttuu ylisellä puolella, niin jäätikkö hiljaksensa sujuu alas-päin, kunnes aallot sen lohkaisevat rannasta irti. Näin päästyänsä valtoimeksi osoittaa jää-vuori usein kummallisia muotoja. Kun niitä isompi joukko ko'ossa on, näyttävät kaukaa katsoen niinkuin vuorinen maakunta. Toisinaan ovat linnojen tai kirkkojen näköisiä, varustetut torneilla, huipuilla ja kaarevoilla porteilla. Niiden väri on kauniisti vihertävää, vivahtaen siniin, mutta kaukaa katsoen luulisit niiden olevan valkoista marmorina, kaikki merenkulkijat puhuvat yhdellä äänellä niiden monen-karvaisesta värien loisteesta, joka vaihtelee erilaatuisten ilmain mukaan. Niiden suuruus on usein hämmästyttäväinen, ja koska veden-päällinen osa on ainoastaan seitsemännes koko kappaleesta, niin saapi tavallisesti lukea, että syvyyden mitta vedenpinnasta on kolme vertaa korkeuden suhteen. Ross näki Baffin'in lahdessa useita, jotka olivat pohjaan tarttuneet puolen-kolmatta sadan sylen syvyydellä. Niitä tavataan usein ääretön joukko, noin neljä, viisi sataa yhdessä, ja etelämmäksi tullessaan levittävätkin kylmää ja sumua avaralle alalle, usein penikulman määrät ympärillensä. Päivä-paisteen vaikutuksesta jäätikkö aina alkaa pehmitä ja sulaa, ja puhdas suolaton vesi juoksee koskena vuoren kupeista alas; silloin usein kyllä tapahtuu että laivat tämmöisestä lähteestä täyttävät juoma-varansa. Mutta muitakin syitä löytyy, jotka toisinaan käskevät laivojen lähestyä jäävuorten luokse. Silloin pyrkivät ne suojaan jonkun tuiman vihurin alta, milloin taas tukkujäiden tulvasta päästäkseen, koska jäävuori laajuutensa ja syvyytensä tähden aina kulkee hitaammin, kuin telat ja tantereet. Mutta tämä lähestyminen ei ole varsin vaaraton; suuria veden-alaisia jää-kappaleita saattaa lohjeta ja nousta veden pintaan, rikkoen laivan pohjaa; veden alla saattaa löytyä joku terävä kärki, joka puhkaisee laivan kuvetta; se väkevä virta, joka tavallisesti kulkee jää-vuoren sivulla, saattaa viskata aluksen tätä jäistä muuria vastaan, ja koska jää-vuori useinkin täpärästi viippuu vedessä, se helposti vierii ylösalaisin ja voipi musertaa lähestyneen laivan.

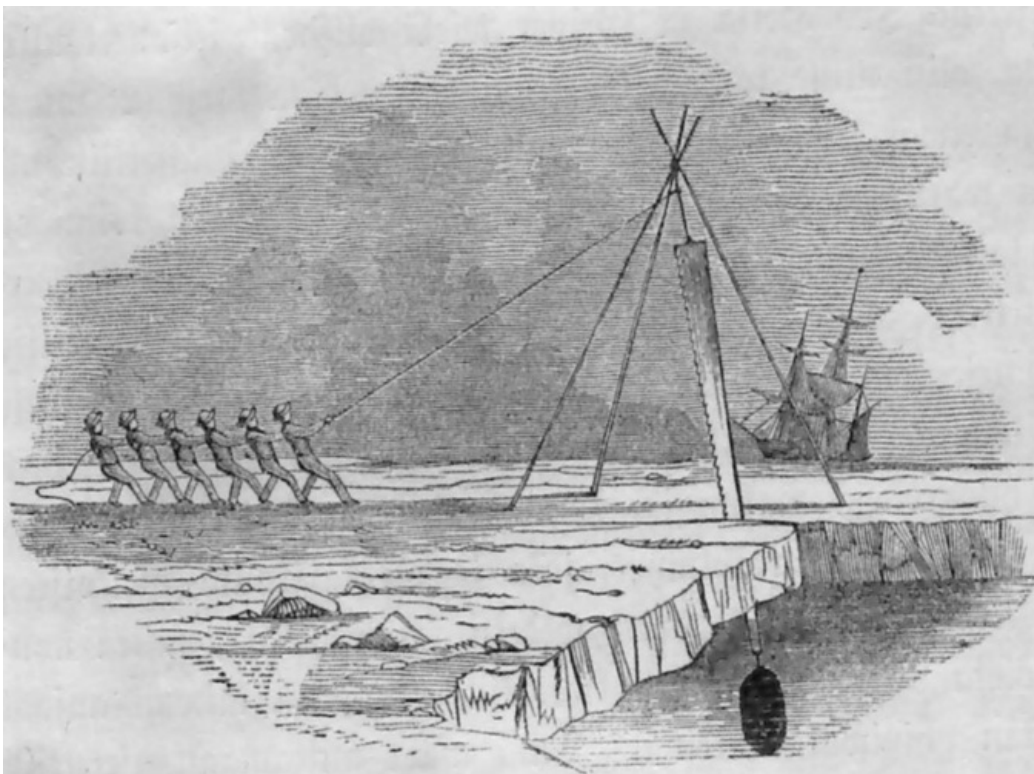
Matkalaisemme Heklassa ja Griper'issä kulkivat kuitenkin erinomaisesti vastuksetta Baffin'in lahden läpi ja tulivat Elok. 1 p. Lankaster-salmelle. Kaksi päivää myöhemmin nousi kiihkeä itäinen tuuli, joka kuljetti heidät nopeasti salmea myöden tuntemattomia seutuja kohden. Avoin vesi oli edessä, ei jäätä eikä maata esteenä. Koko väestö oli äänettömässä odotuksessa, upsierit ja miehet joukottain mastojen nenissä, joissa istuivat uuteliaasti tarkastamassa, mitä milloinkin näkö-alaan ilmaantui. Näin kulkivat useita kymmeniä peninkulmia länteen päin, jättäen salmen varsille joukon lahtia ja aukkoja, joita eivät malttaneet tarkemmin tutkia, vaan ainoastaan nimillä varustivat. Heidän kulku-väylänsä, joka keskimäärin oli levydeltä noin kahdeksan peninkulmaa (50 Englannin penink.),^[2] alkoi vielä enemmän aueta, ja pohjasta sekä lännestä hyökkövä maininki ynnä meren mahtava humina herätti toivon, että juuri pohjoinen valta-meri nyt oli edessä. Mutta edempänä kohtasi yhtämittäinen jakso jäitä, joka pian muuttui vahvaksi tukuksi väylän poikki. Pitkin jään parrasta kuohui tuima tyrsky ja laivain täytyi väistyä, ett'eivät joutuisi karsinaan jäiden väliin. Koko taivaskin länttä kohden hohti kirkkaasti yhtämittäistä jään-loistetta, josta voitiin arvata, että jää-tukku kävi peninkulman määriä edemmäs kuin näkö-ala ulottuikaan. Etelää kohden kuitenkin oli sula, ja taivas osoitti mustaa veden-kuvastusta. Parry siis toivoi löytävänsä sieltä puolen jotakin pääsö-paikkaa ja purjehti nyt etelään siihen avaraan salmeen, jonka nimitti Prinssi-Regentin-salmeksi. Mutta jonkun peninkulman perästä oli siinäkin jää-salpa vastassa, eikä ollut muuta neuvoa kuin palata entiselle asemalle, odottamaan milloinkaan jäät aukenisi länteen päin. Sinne tultua havaittiin jää-tukku yhtä tiviiksi kuin ennenkin ja jään-loiste taivaalla oli yhäti kirkas. Jonkun päivän perästä osasivat kuitenkin avata itselleen kaidan tien lähellä salmen pohjoista rantaa. Nyt tuli aika tuuli, lumiräntäisen sateen kanssa, ja Elok. 21 p. oli jää tykkönään kadonnut koko merestä, niin että tuskin oli mahdollinen tuntea samaksi vedeksi, joka vielä niin äskettäin oli ollut jäillä peitetty niin kauas kuin silmä kantoi. Parry nostatti kaikki purjeet länteen mennäkseen ja nimitti kulkeissaan saaret, niemet ja lahdet kahden puolen. Purjehdus ei ollut varsin vapaa vaikeuksista. Magneettisen navan läheisyys teki kompassin kovin epä-suuntaiseksi, ja paksut sumut estivät ottamasta taivaalta viittausta. Ainoastaan maan ja jään mukaan koettivat ohjata matkansa yhtäläiseen suuntaan. Monituisten vastusten kautta tultiin vihdoinkin isolle saarelle, jonka nimittivät *Melville-saareksi*, ja kulkien eteenpäin hiljaksensa, tulivat Syysk. 4 p. eräälle paikalle, josta Parry lausuu: "Meidän oli ilo saavuttaa puolipäivä-piiri 110° länsipuolella Greenwichiä,^[3] ollessamme pohjoisella levulla 74° 44' 20", jolla tavoin Hänen Majesteettinsa laivat minun komentoni alla tulivat ansaitsemaan sen palkinnon, viisi tuhatta puntaa, joka Parlamentti-päätöksen nojassa ja Kuninkaan käskyllä neuvoskunnassa oli luvattu niille Hänen Majesteettinsa alamaisille, jotka onnistuisivat etenemään niin kauas länteen päin, Pohjoisen napapiirin sisällä.

Pari päivää vielä kuljettiin eteen päin, kunnes taas jäitä kohtasi, joiden häviämistä turhaan odotettiin kaksi viikkokautta. Mutta noin Syysk. 20 p. eneni kylmä niin, että sulakin vesi alkoi ottaa jää-peitteen ja ainoastaan tuulen ja aaltojen voima esti meren-pinnan hyytymästä yhteen jaksoon. Ainoan tunnin tyven olisi siis voinut jäädyttää laivat kiini keskelle merta ja saattaa ne vaarallisimpaan tilaan. Oli siis täytymys palata *Melville-saareen* ja siellä valita talvi-majaksi joku niistä kahdesta satamasta, joita sivu-menessä oli keksitty saaren kaakkoisella puolella. Tämä paluu-matka oli jo hyvin vaivaloinen jäätymisen tähden; mutta 24 p. tultiin läntisen sataman edustalle, joka löytyiinkin kaikin puolin turvalliseksi majoituspaikaksi.

Se tapa, miten meri jäähän menee, on vähän omituinen ja ansaitsee erittäin mainita. Kun jäädyttäväinen tuuli käy meren yli, eivät laineet anna jään asettua, vaan vesi hyytyy ensin hohkaiseksi suhjuksi eli hyhmäksi, joka vähittäin hillitsee aaltojen kuohun ja sillä tavoin päästää jäätymisen alkuun. Nyt syntyy jalan-mittaisia ympyräisiä hileitä, jotka muodoltansa ovat melkein

kuin jonkun jättiläis-kalan suomukset. Nämät hileet, jotka merimiesten puheessa kutsutaan pannukakoiksi, liittyvät pakkasen karttuessa toisiinsa ja tekevät suunnattomia jää-tantereita, joiden vahvuus talven kuluessa karttuu karttumistansa.

Laivain tullessa, oli satama jo jäähän mennyt ja tarpeelliseksi tuli avata noin kolmen uuden-virstan pitkä tie jäiden läpi. Tämä tapahtui seuraavalla tavalla. Kaksi suuntaista viivaa merkitettiin niin suurella välillä, kuin isomman laivan leveys vaati. Kumpaakin viivaa myöden leikattiin halkeama, jonka aliseen päähän oli ripustettu paino, mutta ylinen puoli käytettiin köydellä, minkä kolmijalkainen haaru kannatti. Samalla tapaa leikattiin viivojen välinen jää poikki ja kappaleisin, ja irroitettut lohkat ulos avennosta. Tätä viimeistä tehtävää varten keksivät merimiehet omituisen tempun, pystyttäen veneen purjeita lohkatien päälle ja näin antaen tuulenkin olla työssä avullisna. Kuitenkin oli tämä osa työstä kyllä vaivaloinen, koska uutta jäätä yhäti syntyi avatessa urassa, varsinkin sen suulla, missä se ennen päivän laskua oli karttunut niin vahvaksi, että tarvittiin jommoinkin työ sitä rikkoessa. Illan tultua laivat kuljetettiin uran koko pituutta ylös, ja seuraavana päivänä jatkettiin työ entiseen tapaan. Mutta nyt, kun eilinen avento jo oli ennättänyt yön kuluessa jäätyä umpeen, ei ollut enää tilaisuutta uittamaan lohkat ulos; ne siis, sitä myöden kuin saatiin irti, upotettiin kiintonaisten jää-peiton alle. Tällä lailla puuhattiin puolen neljättä päivää, kunnes laivat olivat määrätyillä asemillaan ja väki kolmella hartaalla hurra-huudolla tervehtivät sitä paikkaa, jossa oli viettäminen vähintään yhdeksän pitkä kuukautta. Laivat seisovivat viiden sylan syvyisessä vedessä, ankkuri-köyden mitta rannasta. Lahdelle annettiin nimi "*Talvi-satama*" (Winter Harbour), ja saariston, minkä läpi oli kuljettu, nimittivät matkalaisemme Pohjois-Georgian-saariksi, hallitsijansa Yrjö kuninkaan muistoksi ja kunniaksi.

Heidän oli syy iloita, että näin aikansa olivat asettuneet turvalliseen Talvi-satamaansa; sillä Lokak. 4 p. nousi ankara etelätuuli, joka voimallisesti ajoi jää-tukun mereltä rantaa kohden, missä nuorempi jää rajusti musertui. Jos Hekla ja Griper vielä olisivat seisoneet ulkopuolella satamaa, olisi niille tosiaan ollut viimeinen hätä tarjona; mutta sataman suojassa eivät tunteneet puuskasta mitään. Niitä aljettiin nyt täydellä toimella varustaa pitkälliseen talvi-oloon. Ensimmäinen toimi oli rakentaa katos laivan-kannen yli odotettavan kylmän varaksi. Mastojen nenät nostettiin alas, — ainoastaan Heklan keski-masto jätettiin sillensä; aliset purje-raa'at kiinnitettiin pitkin-päin katoksen kannattimiksi, ja koko tämä kotelus päällystettiin sittemmin kankaalla. Sen-jälkeinen mure oli saada huoneet ja makuu-siat kuivina ja lämpiminä pysymään. Havaittiin, näet, että ilman kylmyys, joka jo oli karttunut melkoiseen määrään (20 asteen paikoille), jähdytti vedeksi kaikki höyryt, mitkä nousivat keittoastioista tai väen hengityksestäkin, niin että laivan ansaat ja seinät yhtenäin pisyivät märkinä. Tätä asiaa auttamaan asetettiin se iso valin-raudalla ympäröity kivi-uuni, jossa leivät kypsytettiin, alisen laivan-kannen kesku-paikoille ja savu-torvi pantiin käymään pitkin alisen kannen koko pituutta. Lisäksi valmistettiin eri lämmitys-kone väen asuntoa varten. Tämä oli rautainen kolo eli kumoon kääntynyt ilma-astia, varustettu kolmella torvella, jotka olivat kukin kahden tuuman paksut ja ylempänä yhtyivät toiseen umpinaiseen metalli astiaan, mistä taas kuparinen uunin-torvi kulki pitkin alista kantta. Kun nyt vähäininkin valkea viritettiin ilma-astian alla, päästettiin savu eri torven kautta ulos, mutta lämminnyt ilma kulki ilma-astiasta torvien kautta ja levisi sillä tavoin laiva-väen asuntoon asti. Muutoinkin valvottiin väen puhtautta ja terveyttä tarkimmalla tavalla, ja elatuksen suhteen tehtiin muutamia tarpeellisia määräyksiä. Jokapäiväisestä leipä-määrästä vähennettiin kolmas osa: naula Donkin'in säilytetyä lihaa ja kortteli hyyteeksi kiehunutta soppaa, kullekin miehelle viikkoonsa, palkitsi naulan suolaista naudan-lihaa, joka tavallisesti meriväelle annetaan; lisäksi jaettiin joku määrä olutta ja viiniä. Olut valmistettiin maltaista ja humaloista, mutta keittäessä nousi kylmällä ilmalla niin sakea

kaasu, että täytyi luopua koko oluen-panemisesta. Tuo merenkulkijain omituinen kiusa, keripukki, koetettiin estää varjelus-lääkkeillä, joita määrä-ajoilla annettiin sisään. Niinpä jaettiin tuontuostakin hapanta kaalia ja sallatia niin paljon ätikän kanssa kuin voitiin nauttia, mutta joka päivä piti sen ohessa väen tulla kokoon ja yhden upsierin läsnä-ollessa niellä sitrioni-nestettä sokurin kanssa. Että upsierin siinä täytyi saapuvilla olla, saattaa monelle kuulua oudolta; mutta Parry muistuttaa, kuinka paljon merimiehet ovat lapsien kaltaisia kaikessa, mikä koskee heidän tarpeisinsa ja terveyteensä. Muutoin oli yksi seikka erittäin merkittävä elatus-aineiden suhteen: upsiereille ei sallittu vähintäkään etua yhteisen väen rinnalla, ei ruokien lajissa eikä niiden määrässä, ja tästä seurasi sekä väessä tytyväisyyttä että varoissa säästöä. Samatekkuin elatusvarojen suhteen pidettiin poltto-aineistakin tarkka vaari, eikä lämmitetty enemmän kuin terveydelle oli välttämättömän tarpeellista. Sillä tavoin saatiin laivojen sysivarat kestämaan talven mittaan; sillä ne turpeet ja sammaleet, mitkä rannasta olisi saatu, olivat märkyytensä tähden kelvottomat käyttöä.

Suurella tarkkuudella myöskin pidettiin huolta väen vaatteuksesta. Hyödyllistä olisi ollut tuuletella miesten sänky-vaatteet kannen päällä kumminkin kerta viikkoonsa; mutta tämä havaittiin mahdottomaksi, sillä jos ikinä joku vaate tuotiin kannen päälle, se pian tuli yhtä kylmäksi kuin ilmakin. Kun nyt vaate vietiin takaisin lämpimämpään paikkaan, asettuivat höyryt kohta sen päälle muuttuen vedeksi, josta se kastui liko-märäksi. Kuivuuden ja puhtauden välille oli siis valta niin tasoitettava, että terveydelle miten mahdollista vähin haitta syntyisi.

Kuinka tarkalla huolella koetettiin pysyttää miehet hyvässä terveydessä ja hyvällä mielellä, ymmärrämme paraiten seuraavasta komentaja Parry'n kertomasta: "Siinä työttömyyden ja joutilaisuuden tilassa, jossa nyt oltiin ja joka arvattavasti oli kestävä suurimman osan vuotta, olin halullinen keksimään jotakin huvitusta miehille, tämän pitkän ja ikävän ajan kulutteenksi. Ehdottelin siis upsiereille panna tuolloin tällöin näytelmän toimeen Heklassa, koska semmoinen keino voisi pysyttää iloista mieltä voimissa. Molempain laivain upsierit suostuivat mieluisasti ehdotukseeni, ja kun Luutnantti Beechey oli oikeassa järjestyksessä valittu teaterin-johtajaksi, määrättiin ensimmäinen näytös Marrask. 5 päiväksi ja synnytti laivain väestössä suurta ihastusta. Näissä huvituksissa otin mielelläni itsekini osani, vakuutettuna että iloinen esimerkki ja kaikki toimi, mikä voisi herättää lystiä ja hilpeyttä, kuului varsinaisesti minun virkani velvollisuuksiin siinä omissa tilassa, jossa nyt olimme". — Tuskin tarvitsee mainita, että nämä näytökset luonnistuivat kaikkein mieliin; miehet usein nauroivat pakahtuakseen, arvattavasti paljonkin siitä syystä, kun näkivät upsierinsa niin kummallisissa tehtävissä. Näytökset uudistettiin joka toinen viikko ja odotettiin aina suurella ihastuksella. "Myöskin teaterin varustus", sanoo Parry, "ja sen hajottaminen, johon tarvittiin joukko miehiä pariin päivää ennen ja jälkeen jokaisen näytöksen, oli erinomaisen hyödyllinen asia, koska tavalliset laivatyöt eivät läheskään antaneet kylläksi tekemistä; ja minä pelkäsin työnpuutetta niinkuin pahimpia haittoja, mitä meille tapahtua voisi". Muutamaan aikaan oli pelkäämistä, että kylmän ankaruus tekisi lopun näille huvituksille; mutta semmoinen oli upsierien into ja miesten mieliteko, että vaikka teaterissa joskus oli 17° ja 18° kylmää, näytelmä kuitenkin pantiin käymään niinkuin tavallisesti. Ja kun laiva-kirjaston vähäiset näytelmä-varat olivat kulutetut, tehtiin uusia alkuperäisiä kappaleita.

Toinen ajan-viete, jonka upsierit huviksensa panivat toimeen, oli viikko-lehti, nimeltä: "North Georgian Gazette and Winter Chronicle;" (Pohjois-Georgian sanomat ja Talvi-kronikka). Kapteini Sabine rupesi toimittajaksi ja muut molempain laivain upsierit lupasivat lähetyksiä. Luonnollisesti lehti tuli ulos ainoastaan käsikirjoituksena, mutta sittemmin kun oli onnellisesti palattu kotimaahan, painettiin kaikki numerot yhteen kirjaan. Se haitta, mikä olisi voinut syntyä tällaisesta sanomalehdestä keskinäisen suosion ja sovinnon suhteen, kartettiin täydellisesti kirjoittajain hellä-tuntoisuudella, ja selvä etu oli toimittamisen vaivasta, joka kulutti monta ikävää hetkeä ja käänsi mielet pois synkistä ajatuksista, jommoisia joskus tahtoi tunkeuda rohkeimman miehen päälle.

Mutta huvitusten tähden ei unohdettu tieteen vaatimuksia. Kapteini Sabine'n johdolla asetettiin observatorio soveliaalle paikalle, noin 700 kyynärää laivoista länttä kohden. Siihen rakennettiin huone lähelle rantaa kelloja ja muita tiede-aseita varten. Seinät tehtiin kahdenkertaisesta plankku-liitoksesta, jonka väli täytettiin sammaleilla, niin että huone voitiin kylmimmälläkin ilmalla pitää lämpimänä yhden ainoan uunin avulla.

Joku aika asettumisen jälkeen Talvi-satamaan, näkyi peuroja ja metsäkanoja, ja muutamat niistä ammuttiinkin; mutta ennen Lokakuun loppua nämä ja enimmäkseen muut eläimet muuttivat pois saaresta, niin että ainoastaan sudet ja ketut jäivät laivoille seuraksi, kunnes vihdoinkin nämäkin eläimet kylmimmällä talvis-aialla katosivat tykkönään. Lokak. 1 p. nähtiin iso jää-karhu, joka ajoi kapteini Sabine'n palvelijaa takaa. Sitä tervehdittiin useilla luodeilla, mutta ei osattu kuoliaaksi ampua. Myöhemmin ei sitä eikä muuta karhua nähty koko talvis-aikana. Lokak. 10 p. oli nähty metsänriistaa laivojen lähisyydessä, ja joukko miehiä lähetettiin niitä ajamaan. Myöhään illalla palattiin saaliin kanssa, mutta yksi Griper'in miehistä kaivattiin. Vaikka yö oli pimeä, löydettiin hän kuitenkin, juuri kun näännyksissä oli langennut jyrkästä kinoksesta alas ja alkoi uupua siihen tylsään hermottomuuteen, joka, jos se vallan saapi, aina tuottaa kuoleman. Hän oli huolimattomuudesta lähtenyt lapasitta ulos, pyssy kädessä, ja sormet olivat kohmettuneet siihen muotoon, jolla olivat pyssyä pidelleet. Mies kohta jätettiin lääkärin holhottavaksi, mutta kädestä oli kolme sormea jo ennättäneet niin paleltua, että ne täytyi pois leikata. Kuinka pakkaneen vaikuttaa jähmistystä sekä ihmisen ruumiiseen että sielunkin voimiin, nähtiin selvästi ei ainoastaan tässä miehessä vaan kahdessa muussakin, jotka jotenkin myöhään olivat laivoihin palanneet ja vaadittiin tekemään selvää tuosta yhdestä, joka vielä oli poissa. Komentaja Parry sanoo: "Kun käskin heidät kajuuttiini, iskivät silmänsä huimasti ja puhuivat niin sekaisin ja vaikeasti, ett'ei

ollut mahdollista saada heiltä järjestystä vastausta mihinkään kysymykseen. Mutta oltuansa vähäsen aikaa laivassa, alkoivat toipua hurmiostaan, sitä myöden kuin veren-kulku tuli entiselleen, ja vasta silloin saattoi jokainen helposti huomata, ett'eivät olleet juopuneet. Niille, jotka paljon ovat olleet kylmissä maissa, tämä seikka ei taida olla mitään uutta; mutta en saata olla uskomatta (ja siinä tarkoituksessa siitä puhunkin), että moni mies lienee tullut rangaistuksi juopumuksesta, vaikka hän todesta on ollut ainoastaan pakkasen kontassa; sillä minä olen useinkin nähnyt miehiäni semmoisessa päihtymyksen tilassa, minkä olisin epäilemättä päättänyt viinan vaikuttamaksi, ellen olisi ollut varsin varma, ett'ei heillä Melville-saarella ollut mahdollista tilaisuutta saamaan mitään väkevämpää kuin lumi-vettä". — Muutoin tämä yllä-mainittu tapaus osoitti tarpeelliseksi ryhtyä varo-keinoihin, jotka estäisi miesten eksymistä pimeään ja pyryyn. Kaikki väet lähiseuduilla varustettiin sormi-viitoilla, jotka osoittivat laivoille päin. Jos lumituiskun ohessa sattui tavaton pakkasen, ei päästetty ketään laivojen asema-paikoista, ja laivat yhdistettiin köydellä, joka oli johteena toisesta toiseen. Parry'n vakuutus oli, ett'ei yksikään ihminen voisi hengissä pysyä, joka semmoiseen ilmaan jäisi ainoaksi tunniksi.

Lokakuun lopussa oli auringosta vielä niin paljon apua, että kapteeni Parry'n kajuutissa, jonka akkunat olivat päivää kohden, nähtiin kynttilättä lukea ja kirjoittaa kello puoli kymmenestä puoli kolmeen. Ilma pidettiin lauhkeana, kun Fahrenheitin lämpömittari osoitti 0 (s.t.s. 32° Farenheit'iä eli 18° Celsius'ta veden jäätymistä alempana^[4]); sillä ihmisten ruumiit mukaantuivat niin helposti ilma-alaan, että ne, kestätyänsä jonkun päivän -15° tai -20° Farenheit'iä (s.o. -26° tai -29° Celsius'ta), tunsivat oikein ihanaksi, kun lämpömittari sen verran nousi.

Kylmän voima ja vaikutus havaittiin merkittävällä tavalla, kun metallia koskettiin paljaalla iholla; siitä oli sama tunto, kuin jos olisi tuli-kuumaa koskettu ja iho kohta lähti koskevasta jäsenestä. Oli siis tarpeellinen käyttää suurta varovaisuutta, pidellessä sekstanteja ja muita tiede-aseita, olletikkin kiikarien silmä-osat, jotka tuimasti polttivat ihoa, jos ne saivat kasvoihin koskea; mutta tämä asia helposti autettiin, päällystämällä niitä hienolla nahalla. Toinenkin kylmän vaikutus tiede-aseisiin alkoi tähän aikaan tulla havaittavaksi. Kun ikinä joku ase, joka oli ulko-ilmassa ollut niin kauan, että kylmä oli siihen ennättänyt mennä, äkisti taas tuotiin alas kajuutteihin, niin höyry oietis sakeuntui sen ympäri, niin että se näytti suitsevan ja lasien päälle asettui melkein samassa tuokiassa jää-verho, jonka poistaminen vaati suurta varovaisuutta, ett'ei laseille vikaa tulisi. Jos kynttilä asetettiin asean likelle eräisen suuntaan katsojan suhteen, nähtiin suuri joukko hentoja lumi-okaita säihkyvän noin parin, kolmen tuuman päässä aseesta, ja nämä arvattavasti syntyivät siitä, kun höyryt yht'äkkiä muuttuivat jääksi asean levittämässä kylmässä.

Marrask. 4 p. aurinko katosi ja oli vasta Helmik. 8 p. taas odotettava näkyviin, oltuansa kuusi-kymmenettä päivää taivaan-rannan alla. Tähdet nyt alkoivat näkyä päivä-sydännäkin. Mutta ei kuitenkaan pimeimmälläkään sydän-talvella päivä ollut niin hämmentynyt yöhön, ett'ei jokainen uusi päivä olisi puolipäivän aikana eroitettu hyvin huomattavalla puhteella, joka ainakin teki seudun niin näköiseksi, että mukavasti voitiin kulkea ulkona noin pari tuntia. Jos ilma oli selkeä, nähtiin tunnin aikaa ennen ja jälkeen puolipäivän eteläisellä taivaan-rannalla ihana kaari heleän-punaista valoa. Muutoinkin lumen kirkkaus ja toisinaan sen lisäksi kaunis kuutama poistivat synkeyden. Joskus välkkyväiset revon-tulet kirkastivat taivaan kantta sanomattoman loistavilla väreillä, keltasella, purppuralla ja oransilla, osoittaen näytelmän, jonka juhlallista ihanuutta ei eteläisillä mailla voida aavistaa.

Erinomaisella huolella valvottiin, ett'ei väestö tällä pimeällä aralta jäisi työttömäksi, ja tämä onnistuikin niin hyvin, että miehet valittivat heille ei jääneen aikaa vaatteitansa korjaamaan. Millä tavalla aika näin saatiin kulumaan, ansaitsee muutamilla sanoilla erittäin mainita.

Upsierit ja neljännys-miehet jaettiin neljään yö-vartiaan ja olivat vuoroonsa valveilla, niinkuin merellä ainakin, sill'aikaa kun muu väestö sai nukkua levollansa. Miehet nousivat 15 min. ennen kuutta ja molemmat kannet kuurattiin kivillä ja kuumalla hiedalla kello kahdeksaan, jolloin sekä miehet että upsierit menivät suurukselle. Nyt annettiin miehille kolme neljännestä tuntia, jona saivat valmistaita tarkastukseen, ja kello vähän yli yhdeksän kokoontuivat kannen päälle, jolloin tarkasti tutkittiin jokaisen puhtautta ja hänen vaatteuksensa lämpimyyttä ja laitaa yleensä. Kun upsierien kertomukset tästä asiasta olivat annetut komentajalle, meni tämä itse tutkimaan väen asuntoa ja makuu-sioja. Missä joku kosteus näkyi tai jäätä oli yön kuluessa syntynyt, se laitettiin pois ja tuo lämmin ilma-torvi siirrettiin sille kohdalle, kunnes kosteus kuivui. Enintä vastusta antoivat makuu-siat, jotka olivat lähinnä laivan kylkiä, missä melkein aina kokoontui kosteutta ja jäätä. Niitä harvoja, jotka sattuivat sairaina olemaan, käytiin myöskin katselemassa ja lääkärin kanssa neuvoteltiin, kuinka kuivuus ja lämmin sekä kaikkalainen hyvä olo pidettäisiin voimassa. Tästäpä komentaja palasi yliselle kannelle ja tarkasteli nyt itsekin miehiä. Sen jälkeen ne päästettiin ulos rannikolla käymään puolipäivään, jolloin palasivat murkinalle. Mutta jos ilma oli liian tuima ulko-oloon, täytyi heidän liikuntaa varten juosta laivan-kannen päällä, pitään tasaista polkua eräiden urkujen mukaan taikka oman laulamaisensa jälkeen. Miesten joukossa olivat muutamia harvat, joiden mieli ei aluksi olisi tehnyt senlaista säännöllistä liikuntaa; mutta havaittuaan, että siitä ei ollut pääsemistä, he pian ymmärsivät sen tarpeellisuutta terveydelle ja ottivat sen leikkiliseksi huvitukseksi.

Myöskin upsierit, jotka söivät murkinansa kello kaksi, kuleksivat tavallisesti pari tuntia rannikolla, jollei ankara pyry tai kirpeä tuuli heitä siitä estänyt. Tarpeellinen oli kuitenkin pysyä jokseenkin ahtaassa piirikunnassa, ett'ei joku äkillinen pyry-ilma estäisi heitä palaamasta. Näkö-alan synkkä yhtäläisyys, kaikki lumen peittämänä ja hengetönä, synnytti melkein alakuloisuutta, ja monestikin saattoi huomaamatta ajatus puikahtaa kotimaan seuduille, missä tiettiin vilkkaan elämän riehuvan täydessä voimassaan. Tässäpä ainoa lohdullinen esine, joka kohtasi katsojan silmää, oli laivoista nouseva savu, joka todisti elävien olentojen läsnä-oloa; ja se kuoleman

hiljaisuus, joka yli-ympäri vallitsi, elähytettiin ainoastaan tuolloin tällöin ihmis-äänien kaikunalla, joka kylmässä ilmassa kuului paljoo kauemmas kuin tavallisesti.

Ehtoo-päivällä pantiin miehet tavallisesti tekemään purje-nuoria. Kello puolivälissä kuusi lopetettiin työn-teko ja yhtäläinen tarkastus kuin aamullakin tapahtui miesten ja heidän makuu-siojensa suhteen. Nyt miehet päästettiin ehtooliselle ja upsierit menivät teellensä. Sitten väki sai huvitella itseänsä millä tahtoivat, muutamilla peleillä, laululla ja tanssilla kello yhdeksään asti, jolloin levolle mentiin ja lamput sammutettiin. Palon varaksi kävivät joka puolitunnin päästä yöllä neljännysmiehet tarkastamassa alista kantta, ja laivojen vieressä pidettiin aina aventoja sulana, jos sattuisi senlainen kauhea tapaus. Upsierien iltakausi kului enimmästi lukemalla ja kirjoittamalla, jonka lisäksi joskus tuli joku shakki-peli taikka viulun ja huilun soitanto kello puoliväliin yksitoista, johon aikaan maata pantiin.

Näin elettiin tavallisesti viikon kuusi arki-päivää. Joka pyhä pidettiin kummassakin laivassa jumalan-palvelus ja luettiin saarna. Rukous, joka tavallisesti merellä luetaan, oli sovitettu nykyisten asianhaarain mukaan, kiitoksella siitä hyvästä onnesta, joka oli Korkeimmalta sallittu, ja anomuksella, että Hän vastakin antaisi suojeluksensa. Se hartaus, jolla koko väki noudatti näitä uskon velvollisuuksia, antoi hyvän todistuksen heidän jumalisuudestaan ja vaikutti paljonkin siihen hyvään ja säännölliseen käytökseen, joka heitä melkein jok'ainoata koko aian kaunisti.

Joulu-päivä, joka on Englantilaisten rakkain juhla, vietettiin niin iloisesti, kun tila saattoi sallia. Jumalanpalveluksen jälkeen, syötiin jouluateria ja miehille lisäksi annettiin punssia ("grog"), että saisivat juoda kotona-olevaisten ystävänsä muistoksi. "Se on miesten kunniaksi mainittava", sanoo Parry, "että kaikki kävi siivosti vastoin merimiesten liian usein huomattua tapaa". Upsierit viettivät joulurjemunsa yhdessä, melkein samalla lailla kuin kotimaassa. Kappale Englantilaista paisti-härkää ("roast beef"), joka oli joulu-aterian herkkuna, oli laivassa ollut tuoreena säilytetty viime Toukokuusta saakka; sillä ilman kylmyys oli koko kesänkin aikana estänyt sen pahenemasta.

Uuden vuoden aikana sattui ensimmäinen keripukin tapaus Heklan tykkiniekkassa. Syytä tutkiessa, havaittiin että hänen vuoteensa oli siinä kohden märeksi kastunut, missä hengitys oli koskenut sänky-vaatteisiin. Hänelle annettiin kohta soveliaita lääkkeitä, nimittäin kasvu-soppaa, sitroni-nestettä sokurin kanssa, ätikäistä sallatia, karvikka-hilloa, urpuviinaa, j.n.e. Koska tuoreet kasvikset ovat paras lääke keripukkia vastaan, alkoi komentaja tähän aikaan kasvattaa sinappia (Melanosinapis communis) ja krassia (Cardamine pratensis) kajuutissansa, istuttaen siemenet pieniin mataloihin multa-koppiin, jotka peitettiin pitkin uunin torvea. Viikkokaudessa kasvoi tällä tavoin siemenestä niin paljon naattia ja lehteä, että voitiin ruuaksi käyttää, ja kuin useita koppia aina pidettiin kasvamassa, saatettiin kahdelle tai kolmelle sairaalle antaa noin unssi päiväänsä tuoretta sallatia. Se sinappi ja krassi, mikä näin kasvatettiin, oli vallan vaalea ja väritön, koska päivän valo oli siitä puuttunut; mutta sen kirpeä maku ei ollut vähempi kuin tavallisestikaan. Minkä hyödyn nämä tuoreet kasvikset tekivät, taidamme paraiten arvata, kun muistutetaan, että samaseen aikaan muut keripukin lääkkeet alkoivat pilaantua. Sitrooni-neste jäättyi ja rikkoi pullonsa; ätikä taas jäätyessään kadotti happamuuttansa. Mutta nuo ankarimmalla talvella kasvatetut naatit palkitsivat täydellisesti kaikki näin kärsityt vahingot.

Tammikuun alku-puoli oli kovin kylmä, niin että 7 p. väkiviinainen lämpömittari osoitti -49° Fahrenheit'ia (eli -45° Celsiusta). Kuitenkin oli, niinkuin pohjoisissa maissa ainakin, helmikuu vielä kylmempi. Ankarin pakkasen, mitä koettiin, oli helmikuun 14 ja 15 p. välillä, jolloin lämpömittari osoitti -54° ja -55° Fahrenheit'ia (eli -47 7/9° ja -48 1/3° Celsiusta). Tämä suunnaton pakkasen ei kuitenkaan ollut miksikään haitaksi, niin kauan kuin ilma pysyi tyyni tyvenenä; mutta niin pian kuin vähinkin tuulen-hönkä vastaan tuli, tuntui kasvoissa kipeä poltto ja otsassa pakoitus, joka karttui karttumistaan. Muutoin oli pakkasen vaikutus monesta kohden merkillinen. Ihmisen hengitys näkyi niinkuin savu laukenevasta pyssystä, ja joukko miehiä, jotka jäällä yhdessä kulkivat, näytti niinkuin paksu valkoinen pilvi. Mutta kummallisinta oli äänen voima ulko-ilmassa. Jos kaksi miestä puhuivat keskenänsä tavallisella äänellä, kuuluivat sanat selvästi Englannin peninkulman (puolen-toista uuden virstan) päähän, ja Parry kerran kuuli vielä kauempaakin erään rannalla kävelemän miehen laulavan itseksensä.

Silla välin oli jo aurinko alkanut näkyviin tulla päivä-sydämminä. Helmik. 3 p. se nähtiin ainoastaan Heklan maston-nenästä, mutta 7 p. jo laivan-kanneltakin. Helmikuun loppupuolella oli joka päivä jonkun tunnin auringonpaiste, ja komentajan teki mieli päästää päivän-valoa kajuuttiinsa, jonka molemmat akkunat olivat olleet peitettyt vahvalla villa-kankaalla. Nämä peitteet, jotka nyt pois otettiin, olivat jäätyneet akkunan-laseihin kiinni, ja kaksisten lasien väliin oli kokoontunut niin paljon jäätä ja härmää, että kaksi-toista isomaista kopallista kannettiin siitä ulos. Näin pääsi uusi päivän-valo kajuuttiin, mutta tämä ilo ostettiin melkoisella haitalla; sillä kajuutti kävi samassa niin kylmäksi, että kaksi kronometriä pysähtyi ja että upsierien täytyi pari viikkoa pitää täydet päällyys-vaatteet yllänsä kajuutissakin. Pakkanen oli Helmikuun lopulla vielä varsin pelättävä. Tapahtui 24 p., että miesten juostessa liikuntaa varten kannen päällä, huone rannikolla nähtiin ilmi-tulesa. Kaikki upsierit ja miehet riensivät sinne, ja kun katto oli revitty, sammutettiin palo lumella, ennenkuin se oli vahingoittanut niitä kalliita tiede-aseita, joita huoneessa löytyi. Mutta ihmiset, jotka sammuttamassa olivat, kärsivät monikin pahaa paleltumista, vaikka lääkärit yhtenäen kulkivat ympäri hieromassa lumella niitä jäseniä, jotka olivat kuoleentumallansa. Vihdoin Maaliskuu toi tulesansa lauhkeammat ilmat. Lopulla sitä kuuta nähtiin muutama lintu, ja huhtikuun kesku-paikoilla näkyi peuran ja muskus-härän jälkiä. Ruvettiin nyt lähettämään miehet ulos metsän-käyntiin, josta tuli tuoretta ja terveellistä ruokaa koko väelle. Samoilla retkillä myöskin ko'ottiin lumen alta paljon käen-kaalia eli ketunleipää (Oxalis acetocella), joka on paras lääke keripukkia vastaan. Seuraus olikin, että joka mies tuli

täydellisen terveeksi; ainoastaan silmät kärsivät tulehtumista lumen väkevästä hohteesta päiväpaisteella.

Toukokuu tuli ja meni, eikä vielä näkynyt paljon toivoa päästä tästä jäisestä vankeudesta. Meri oli varsin yhdellänsä ja jää satamassa oli kuuden, seitsemän jalan paksu eikä osoittanut paljo mitään sulamisen hanketta. Kun Toukokuun 24 p. satoi vähäsen vettä, pidettiin se asia niin erinomaisena, että joka mies riensi kannen päälle sitä katsomaan. Alku-puolella Kesäkuuta lähti komentaja pienen seuran kanssa jalkaisin retkeilemään toiselle puolelle Melville-saarta. Maa oli vielä enimmältään lumen peitossa, mutta saaren läntisellä puolella löydettiin paikkakunta, joka ihanuudessa veti vertoja onnellisimmille seuduille napapiirin sisällä. Tässä suojellussa paikassa oli suvi enemmän joutunut kuin muualla; sammalia, ruohoja, vaivais-villoja ja kivirikkoja (*Saxifraga*) tavattiin runsaasti, vieläpä yksi leinikkö (*Ranunculus*) täysissä kukkasissa; ja lintuja sekä muita eläimiä oli jommoinkin määrää.

Samaan aikaa kuin Parry palasi tältä retkeltä, eli Kesäk. 15 p., alkoi Talvi-satamakkin tuntea kevään vaikutusta ja kaikki rannikon purot tulivat tulvilleen. Mutta koko tämän ja seuraavankin kuukauden saivat matkalaisemme turhaan odottaa jäiden lähtöä. Heinäk. 17 p. nousi lämmin +60 asteeseen Fahrenheitia (eli -15 1/2° Celsiusta), joka oli korkein määrä, mitä Melville-saareissa tavattiin. Mutta saman kuun lopulla alkoi jo näkyä talven-merkkejä. Harvoin oli päivillä +40° Fahrenheitia (s.o. +4 1/2° Celsiusta), usein satoi lunta ja lumi-räntää, ja joka yö menivät allikot ohuen jäähän. Kuitenkin riutuivat sataman jäät riutumistaan, ja vihdoinkin Elok. 2 p. tapahtui semmoinen äkillinen muutos kuin usein näillä vesillä nähdään: jää, vaikka vielä vahvana, rikkui ja lähti ulos satamasta. Laivat olivat tätä hetkeä odottaneet; ne olivat jo täydessä asussa matkaa varten, ja purjehtivat nyt taas komeasti aaltojen selissä.

Komentaja Parry oli vielä hyvässä toivossa päästä tarkoituksensa perille luoteisen kulkuväylän suhteen, ja käänsi siis matkansa länteen päin. Tällä kertaa hän tosin etenikin vähäistä lännemmäs kuin mennä-vuonna, mutta jää-tukut tulivat hänelle yhä vaikeimmiksi esteiksi, ja pelkäämistä oli, että matkalaiset vielä toiseksi talveksi jäisivät näille tylyille tienoille. Siis kääntyivät Elok. 26 p. takasin itää kohden ja aloittivat kotimatkinsa, jonka vaiheita ei ole tarpeellinen kertoa. Millä ilolla heitä otettiin vastaan Englannissa, on helppo ymmärtää. He olivat käyneet neljästä kymmentä astetta lännempänä kuin kukaan ennen, keksineet paljon uusia maita, saaria ja vesiä, näyttäneet todeksi, että Amerikan pohjoispuolella on avoin vesi, ja kestäneet jäämeren pitkää talvea ei ainoastaan onnellisesti vaan melkein hauskasti ja iloisesti. "Minun oli onni", komentaja lausuu, "nähdä kaikki upsierit ja miehet molemmissa laivoissa (yksi ainoa eroitettuna neljäskymmenettä hengen joukosta) samassa hyvässä terveydessä kuin lähtiessään, heidän oltuansa matkalla lähes kahdeksan-toista kuukautta, jolla välin olimme melkein kokonaan eläneet omilla varoillamme".

3. Seuraavaiset Luoteis-retket, ja kuinka etsitään kadonnutta Franklin'ia.

Parryn ensimmäinen matka oli osoittanut, että sivistyneet ihmiset saattoivat erinomaisesti vastuksetta kestää talven ankaruutta keskellä pohjan autioita. Tämä kokemus kehoitti uusiin yrityksiin, ja Parry oli itse ensimmäinen enentämään niitä maantieteellisiä keksintöjä, jotka hän ensimmäisellä matkallaan oli aloittanut. Tuskin oli hän talven levännyt kotimaassaan, kun Toukokuussa 1821 hän taas lähti liikkeelle kahdella laivalla, nimeltä *Fury* ja *Hekla*. Tällä kertaa hän tahtoi hakea kulkuväylän jossakin Hudsonin-lahden pohjois-seuduilla; mutta laivat jäätyivät talveksi kiinni keskelle jäätukkuja rannikon lähellä, missä kuitenkin vietettiin kyllä hupaista talvea, elettiin hyvässä suosiossa rannikon Eskimojen kanssa, ja pidettiin laivojen väestölle lukua ja kirjoitus-koulua ilta-kausilla. Kulkuväylän suhteen ei keksitty tällä kertaa mitään, vaan palattiin v. 1822 Englantiin. Parryn kolmas matka vv. 1824-1825 ei ollut varsin onnellinen; sillä Prinssi-Regent-salmessa laiva *Fury* särkyi ja väen täytyi toisella laivalla palata kotia. Vielä neljännen kerran v. 1827 lähti tämä rohkea merimies liikkeelle, yrittäen veneillä tunkeuta Spetsberg'eistä Pohjois-navalle. Hän silloin etenikin levuasteelle 82° 40' 30", joka on pohjoisin paikka, missä kukaan on käynyt.

Sillä välin kuin Parry toimitti nämä urheat meri-matkat, olivat Juhana Franklin ja Tohtori Richardson tehneet useat vaivaloiset maa-matkat Hudsonin-lahdelta maan poikki Pohjoisen meren rannalle, tutkien seudut Vaskikaivo-joen (*Coppermine River*) ja Mackenzie-joen välillä sekä kahden puolen. V. 1829 taas lähti Englannista eräs kauppiaan Felix Booth'in kustantama laiva, jonka komentajat olivat Juhana Ross ja hänen nepansa Jaakko Ross, tarkoituksella tunkeutakseen Prinssi-Regent-salmen läpitse, josta Parry'n oli täytynyt palata v. 1825. Tämä matka oli mitä vaikeimpia. Matkalaiset tutkivat mainitun salmen länsi-puolta, keksivät etelämpänä sen ison saarenon, jonka nimittivät Boothia'ksi ja kävivät jalka-retkillään saman saarenon länsi-rannikolla, missä Magneettinen napa löytyy (vähää pohjasempänä kuin 70°). Mutta jo aikaisin oli heiltä laiva hukkunut, ja heidän täytyi nyt monta vuotta elää näillä autioilla seuduilla, eläen niillä varoilla, mitkä löysivät Parry'n särkyneestä *Fury*'sta. Vihdoinkin v. 1833, kun pohjoiset vedet olivat enemmän vapaat jäistä kuin tavallisesti, sattui eräs valaskalan-pyytäjä tunkeumaan sinne asti ja pelasti heidät. Kapteini Back, joka sillä välin oli maata myöden lähetetty heitä hakemaan, keksi Ison Kala-joen ja eteni sen suulle. Myöhemmällä matkalla v. 1836 piti Back'in tutkiman Hudsonin-lahden pohjois-osiä, mutta jäätynä laivanensa keskelle merta jää-takkuihin ja palasi seuraavana vuonna pahoin turmellulla laivalla.

Nämä retket, joista kunnia melkein yksin-omaisesti lankesi Englannin kansakunnalle, olivat tosin tehneet suurta hyötyä sekä tieteellisesti että käytännöllisesti, — tieteellisesti saattamalla monta uutta teko-asiaa ilmi, — käytännöllisesti taas elättämällä syvimmässä rauhassa sen urhean

mielen-laadun, jonka muutoin ainoastaan sodat synnyttävät. Mutta retkien päätarkoitus, luoteisen kulku-väylän keksintö, ei ollut vielä saavutettu. Ett'ei tämmöinen kulku-väylä ikinä voisi kaupan-käynnille kelvata, oli jo aikaa ymmärretty. Kuitenkin eli Englannissa yleinen mieliteko saattaa kaikki epä-tiedot tässä asiassa lopulle ja Englantilaisilla voimilla siis täyttää, mitä Englantilaiset olivat aloittaneet. Vanha Juhana Barrow amirali-virastossa koroitti äänensä, muistuttaen ett'ei pitäisi jättämän tätä kunniaa muille kansoille, ja nyt päätettiin, että hallitus lähettäisi ulos kaksi suurta laivaa *Juhana Franklin'in* komennon alla. Franklin oli kokenut mies, joka oli palvellut kaikissa ilma-aloissa; hän oli, kuten jo mainittiin, tehnyt maa-matkoja tutkimassa Amerikan pohjois-rantaa, hän oli myöskin ollut kuvernörinä Tasmaniassa. Nyt hän oli 60-vuotias vanhus ja moni arveli hänen liian iäkkääksi tämmöiseen retkeen. Mutta Parry lausui amirali-virastossa: "Jos emme anna hänen lähteä mukaan, niin hän suruu kuolee". Alakomentajina olivat kapteinit Crozier ja Fitzjames, ja laivat, jotka varustettiin paraimmalla tavalla, kantoivat nimet: *Crebus* ja *Terror*. Koko retkikunta, yhteensä 129 henkeä, purjehti matkalle Toukokuun 19 p. 1845.

Elokuun 10 p. kirjoitti Franklin Grönlannin rannikolta amiralivirastolle. Sen perästä ei hänestä kuulunut mitään. Kahteen ensimmäiseen vuoteen ei kuitenkaan kuulumisia odotettukaan, mutta loppuvuodella 1847 syntyi jo levottomuutta koko Englannin maassa, ja hallitus päätti seuraavana keväänä lähettää kolme eri retkikuntaa etsimään kadonnutta Franklinia sekä viemään hänelle elatus-apua. Jaakko Ross'in piti kahdella laivalla purjehtiman Lankaster-salmen läpi, kaksi muuta laivaa lähetettiin Hoorn-nokan ympäri Beeringin-salmen seuduille, ja Franklin'in vanha toveri Richardson sai käskyn kulkea maamatkaa Mackenzie-joen suulle ja sinne toimittaa ison määrän elatus-varoja, Franklin'ille avuksi, jos hän väkenensä olisi niille seuduille joutunut. Nämä elatus-varat olivat enimmältä osalta niinkutsuttua Pemmikania, s.t.s. kuivattua ja jauhotettua lihaa, sekoitettuna rasvalla ja vähällä sokurilla. Franklin oli ollut varustettu ainoastaan kesään asti 1848, ja se apu, mikä hänelle nyt kolmella eri tiellä toimitettiin, näytti tulevan kyllä tarkkaan tarpeeseen. Kaikki kolme retkikuntaa lähtivät liikkeelle kevään aikana 1848. Paitsi niitä olivat tohtori King ja herra Isbister ehdotelleet vielä kaksi etsintö-retkeä maata myöden, toisen pitkin Isoa Kalajokea, toisen Hudsonin-lahden pohjoisseuduille; mutta hallitus ei niihin suostunut. Sitä vastoin toivottiin valaskalan-pyytäjiltä jotakin satunnaista valoa tähän pimeään asiaan, ja Franklin'in puoliso määräsi kaksi palkintoa, 1000 puntaa kumpikin, semmoisen laivan väestölle, joka toimittaisi jotakin tietoa hänen miehensä asemasta ja tilasta.

Koko Englannin maa oli levottomassa odotuksessa. Syksyllä 1848 tuli eräältä Hudsonin-lahden seuran palvelialta, pää-faktori Macphersonilta ilmoitus, että Peel-joen Intianit olivat kuulleet Eskimoilta, kuinka kaksi suurta alusta täynnänsä valkoisia miehiä olivat tulleet niille seuduille, jotka olivat Mackenzie-joen itäpuolella, ja että Eskimot olivat Intianeille näyttäneet veitsiä ja viilejä, jotka näiltä valkoisilta miehiltä olivat saaneet Tämä ilmoitus oli kyllä arveluttava; mutta koska Eskimojen luotettavuus ei ole suuressa arvossa, joutui koko juttu pian unohdukseen. Valaskalan-pyytäjät eivät tuoneet mitään tietoa, ja vuosiluku 1849 alkoi synkeillä aavistuksilla. Lady Franklin koroitti lupaamansa palkinnon 3000 puntaan, ja hallituskin määräsi 20,000 puntaa palkinnoksi sille retkikunnalle, joka tekisi todellista apua Franklin'ille ja hänen vaelleen Jäämeressä. Sen ohessa päätettiin lähettää lisää ruoka-varoja Ross'ille, ett'ei hänen tarvitsisi puutteen tähden palata retkeltänsä. Tähän toimeen laitettiin laiva North Star (Pohjantähti); mutta kuinka niin toimittaa, että tämä ollenkaan tapaisi Ross'in laivat? Päätettiin tehdä kaksitoista kopiota amirali-viraston käsky-kirjeestä Ross'ille; nämä suljettiin kahteentoista tina-torveen, joista viisi pantiin puisiin tynnyreihin ja piti heitettämän eri paikoille mereen, mutta seitsemän piti kaivettaman alas seitsemään niemen-nenään meren partaalle ja paikka merkittämän lipulla. Tällä keinoin toivottiin, että joku niistä tulisi Ross'in nähtäväksi. Samaan aikaan varusti Lady Franklin omalla kustannuksellaan valaskalan-pyytäjä-laivan etsintö-retkelle. Hän myöskin kirjoitti Amerikan Yhdysvaltain ja Venäjän hallitukselle, pyytäen heidän apuansa hänen miehensä löytämiseen, ja apu luvattiin kummaltakin kohden.

Näistä kaikista niin tarkoista toimista ei lähtenyt mitään hyötyä. Ross vietti ensimmäisen talvensa Pohjois-Sommersetin koillismaassa lähellä Regent-salmen suuta, teki sieltä avaroita maamatkoja ja aikoi seuraavana kesänä 1849 sekä vielä v. 1850 jatkaa tutkimuksiansa lännemmäs. Mutta pahaksi onneksensa hän takeltui kulkujäiden sekaan, kuljetettiin niiden voimalla ulos Lankaster-salmesta Davisin-salmeen asti, ja palasi pahoilla mielin Englantiin loppuvuodella 1849. Hän ei ollut mitään kuullut eikä nähnyt Franklin'ista. North Star'in kanssa hän ei myöskään sattunut yhteen, ja tämä palasi seuraavana vuonna. Samat muutkin retkikunnat vähitellen palasivat ja kaikki tyhjin toimin. Alakuloisuus oli suuri, mutta vielä suurempi oli into uusilla ponnistuksilla pelastaa kadonneet kansalaiset. Että nämä vielä saattoivat hengissä olla, luulivat kaikki kokeneet löytömatkaajat — Parry, molemmat Ross'it, Beechy, Back, Sabine, Richardson ja muut, jotka kokoontuivat neuvottelemaan asiasta. Päätettiin siis toimittaa etsintö-retket seuraavana vuonna vielä suuremmassa määrässä kuin tähän asti.

Ne retkikunnat, jotka v. 1850 lähtivät liikkeelle, olivat seuraavat. Ensiksi lähtivät Beeringin-salmen seuduille Collinson ja MacClure kahdella laivalla, nimeltä Enterprise ja Investigator (ne samat laivat, joilla Jaakko Ross äsken oli tehnyt matkansa). Toiseksi varustettiin kapteini Austin'in komennon alle kaksi höyrylaivaa ja kaksi purjelaivaa, joiden piti kulkeman Baffin-lahden tietä. Samoille seuduille lähetettiin myöskin kapteini Penny kahdella laivalla, jotka kantoivat nimet "Lady Franklin" ja "Sophia", etsittävän miehen vaimon ja veljenlapsen mukaan. Lisäksi vanha Juhana Ross kokoili rahoja ja varusti laivan, jonka komentajaksi hän itse rupesi. Vihdoin myöskin Yhdysvalloista oli aljettu puuhata samaa asiaa; eräs rikas kauppias Grinnell antoi siihen suuret summat, muut varansa myöten, ja näin saatiin kaksi laivaa liikkeelle luutnantti De-Haven'in johdon alla. Näin oli alku-vuodella 1851 yksitoista laivaa etsintö-toimessa, ja sen ohessa oli Hudsonin-lahden seura toimittanut maa-retken jäämeren rannikoille.

Näiden puuhien kautta saatiin ensimmäinen varma tieto Franklin'in matkan vaiheista, mutta sekin tieto koski ainoastaan matkan alkupuolta, Havaittiin, näet, että kadonnut väki oli talvella 1845-1846 pitänyt majansa Pohjois-Devonin luonais-päässä (Beechey-saarella ja Riley-nokassa), Barrow-salmen varrella. Ensimmäinen jäänös, mikä löydettiin, oli ainoastaan köyden-pää ja muuta pientä sälyä, joka jo kesällä 1850 lähetettiin Englantiin ja tarkalla tutkinnolla havaittiin kuuluneen Franklin'in laivoihin. Myöhemmin tavattiin paljon jäänyttä kalua sekä kolme hautakiveä, jotka kantoivat kuolin-päivä-määrät: Tammik. 1 ja 4 sekä Huhtik. 3 p. 1846. Mutta mihinkä oli Franklin'in laivat tästä lähteneet? — Siitä ei löydetty vähintäkään viittausta.

Tässä ei auta luetella kaikkia retkiä, mitkä vielä seuraavinakin vuosina tehtiin. Lady Franklin ei luopunut panemasta varojansa tämmöisiin yrityksiin ja yleisön mieli seurasi suuttumattomalla innolla ja säällillä kaikkea, mitä tehtiin tässä tarkoituksessa. Keväällä 1852 lähetti hallitus taas ulos suuren retkikunnan, jonka komentaja oli Edward Belcher. Laivat olivat ne neljä samaa, mitkä Austin oli edellisenä syksynä tuonut kotia, aikaisemmin kuin oli odotettu ja suotu. Nyt ne uudesta varustettiin erinomaisen tarkalla tavalla, elatus-varoilla, pyssyillä, kruuti-torvilla, joilla kävisi räjäyttää jää-tukut rikki, ja ilma-palloilla, joilla oli aikomus levittää ilmoituksia. Tämä viime-mainittu laitos, jolla jo Collinson'in retkikunta v. 1850 oli ollut varustettu, ansaitsee erittäin selittää. Ilmaan päästettiin pieni ilma-pallo, johon oli sidottu hitaasti palava tuli-soitto. Tuli-soitossa ripui lankoihin kiinnitettyjä papereita summaton joukko, kaikki loistavan-väristä. Sitä myöden kuin soitto paloi, pääsivät paperit toinen toisensa perästä laskeumaan maahan ja hajosivat siis avaralle alalle. Nämä paperit olivat täyteensä painetut ilmoituksilla, jotka voisivat olla Franklin'ille hyödyksi; ainoastaan tyhjä paikka jätetty, mihin piti, ennenkuin ne ilmaan lennätettiin, kirjoittaa päivämäärä sekä lennättäjän asema ja tila. Nait papereita annettiin Belcher'ille ei vähempää kuin 500,000, ja retkikunta lähti matkalle Huhtikuussa 1852. Kesällä 1853 oli kaikkiansa 13 laivaa ulkona etsintö-retkillä, ja samana syksynä lähetti Amerikkalainen kauppias Grinnell vielä kerran yhden laivan, jonka komentaja oli tohtori Kane. Mutta Juhana Franklin'ista eivät nämä kaikki etsijät löytäneet mitään sen enempää tietoa. V. 1854 annettiin kaikille Englannin laivoille käsky palata kotimaahan. Kaikki etsintö-retket olivat loppuneet synkeään epätoivoon.

Mutta jos retkien päätarkoitus ei ollut saavutettu, oli kuitenkin tieteen ala paljon levitetty. Meidän on muistaminen, että kartat vielä v. 1850 eivät näyttäneet Amerikan Pohjois-puolella niitä kaikkia saaria ja salmia, joita nykyisissä kartoissa näkyy, ja että vasta Franklin'ia etsittäissä tultiin tarkemmin näitä seutuja tuntemaan. Niinpä kapteini Penny oli v. 1850-1851 löytänyt Viktoria-kuninkaan kanaalin (koulukartassa seisoo "Kuningas S:mi"), jonka pohjois-päässä näytti olevan suuri avoin meri; talvella 1851-1852 oli Kennedy ja hänen seurassaan Ranskalainen Bellot tehneet Barrow-salmen etelä-puolella rohkean jää-matkan, joka kesti koko kolme kuukautta, niin että he laivaansa palatessaan olivat kulkeneet 1200 Englannin (noin 175 Suomen) peninkulmaa; vihdoin kapteini Inglefield oli v. 1852 tutkinut Baffinin-lahden pohjois-päässä Smith-salmen, ja tunkeunut ylös pohjoiselle levulle 78° 35'. Mutta kaikkein merkillisin oli MacClure'n matka ollut; sillä sen kautta oli nyt luoteinen kulku-väylä vihdoin löydetty. Luokaamme tuokioksi silmät Beering'in-salmen puolelle.

Jo edellisessä on mainittu, että v. 1848 kaksi laivaa lähetettiin Beeringin-salmelle. Toinen niistä, nimeltä Herald, kapteini Kellet'in komennon alla, kääntyi siitä koti-matkalle syksyllä 1850; mutta toinen, nimeltä Plover, joka oli ainoastaan varasto-laiva, pysyi vielä pari vuotta niillä tienoilla. Sillä välin oli Tammikuussa 1850 Collinson ja MacClure lähteneet Englannista, ja tulivat kesällä Beeringin-salmelle. Edellinen kuitenkin palasi talveksi Hongkongiin, mutta MacClure, Investigator nimisessä laivassa, oli päättänyt kulkea edelleen, pitäen talvea missä sattuisi ja näin pitkittäin vuosi-vuodelta, kunnes Baffinin-lahti olisi saavutettu. Elok. 5 p. 1850 nähtiin Ploverista ja Herald'ista Barrow-nokan seuduilla, kuinka Investigator jäiden keskellä kiiti täysillä purjeilla koilliseen. Viittauksella annettiin sille neuvo palaamaan, mutta MacClure viittasi vastaan: "Tärkeä tehtävä! Oma edesvastaus". Taistellen yhäti jäiden kanssa, hän syksympänä löysi salmen, joka on Bank-maan ja Prinssi-Walesin-maan välillä, nimitti sen Walesin-prinssin-salmeksi, ja tunkeutui sen pohjois päähän saakka, johon jäätynä talveksi kiinni. Nyt hän huomasi, että tästä kulku-väylä ulottui Barrow-salmelle ja että luoteis-väylä siis oli löydetty. Mutta jää-tukut olivat seuraavana kesänä niin hirmuisen tiviit ja rajut, että hän ei voinut tunkeutua edemmäs, vaan suurella vaivalla ja vaaralla pelasti laivansa takaisin Walesin-prinssin-salmea myöden. Nyt hän kiersi koko Bank-maan ja tuli Bank-salmeen, mutta joutui kovan lumimyrskyn valtaan ja asettui Syysk. 24 p. 1851 siihen pieneen lahteen, jonka karttamme näyttää Bank-maan pohjoisella puolella (260° idässä Ferrosta). Tämä hänen onneksensa sattui olemaan hyvä satama, ja hän nimitti sen Armonlahdeksi, tunnustaen että Jumala oli hänelle tehnyt suuren armo-työn. Jos nyt vesi olisi ollut sulana itää kohden, olisi hän voinut tästä purjehtia Melville-saarelle, joka kaukaa näkyikin, ja siitä hän olisi kulkenut Parry'n vanhaa tietä Baffin'in-lahteen ja Englantiin. Mutta samana päivänä kuin hän joutui Armon-lahteen, hän siihen jäätynä. Kevään puolella tehtiin jään yli vähäinen retki Talvisatamaan, johon jätettiin merkitylle paikalle kirjallinen kertomus Investigatorin matka-vaiheista. Seuraava kesä ei vapahtanut matkalaisia heidän jäisestä vankeudestaan Armon-lahdessa. Taas tuli talvi, ja kevät 1853. Elatus-varat olivat loppumallansa, väki isommalta osalta sairasti keripukkia, ja aikomus oli re'illä pyrkiä pois nälkä-kuoleman alta itäisiin ja eteläisiin seutuihin. Silloin tapahtui muutamana päivänä, kun MacClure ja hänen luutnanttinsa kävelivät jäällä, että näkivät miehen rientävän meren puolelta heitä kohtaan. Luulivat olevan jonkun heidän miehiään, joka juoksi muka jää-karhua pakoon, ja alkoivat astua hänen avuksensa. Mutta mies kirkaisi ja koroiitti käsiänsä Eskimojen tavalla, niin että toiset eivät tienneet mitä ajatella, varsinkin kun eivät voineet eroittaa hänen puhettansa. Miehen tultua lähemmäksi, kysyi häneltä MacClure: "Ken olette ja mistä?" Voimme arvata hänen hämmästyksensä, kun vastaus kuului: "Olen luutnantti Pim, ennen Herald'issa, nyt Resolute'ssa,

kapteini Kellet on Melville-saaren tykönä". — Asia oli MacClure'lle yhtä vaikea ymmärtää kuin lukijalle. Kellet ja Pim olivat v. 1850 olleet Herald-laivassa Beeringin-salmen seuduilla, kun MacClure jätti heidät hyvästi ja purjehti edelleen. Sitten olivat palanneet Englantiin ja saaneet Resolute-laivan, joka kuului Belcher'in retkikuntaan. He olivat talveksi 1852-1853 tulleet Melville-saaren kaakkois-päähän; siitä Pim oli retkeillyt Talvi-satamaan, josta löysi MacClure'n kertomuksen ja tuli nyt pelastamaan kansalaisiaan. Muassansa oli joukko miehiä, vaikka luutnantti oli edelle rientänyt. Kuinka terve-tullut hän oli, arvaa lukija itsestään. Investigator'in väki, sairaat niinkuin terveetkin, riensivät ylös häntä katselemaan, Hädän aika oli mennyt, toivo ja ilo palasi jälleen. Kuitenkaan ei tahtonut MacClure heittää laivaansa ja lähteä itse kotimaahan; hän viipyi vielä yhden talven 1853-1854, kunnes vihdoin amirali-viraston käskyllä hän lähti Belcher'in laivoissa Englantiin. Investigator on luultavasti vielä Armon-lahden jäissä.

Näin oli Luoteis-väylä vihdoin löydetty, ei tosin semmoinen, joka kaikin aioin tai juuri milloinkaan olisi kuljettavana, mutta kuitenkin syvä ja leveä vesi-juopa: Davisin-salmi, Baffinin-lahti, *Lankaster-salmi*, *Barrow-salmi*, *Melville-selkä*, *Bank-salmi* ja vihdoin Beeringin-salmi. Myöskin Belcher'in retkikunta oli tehnyt tärkeitä tutkintoja; sen eri osakunnat olivat eri salmista edenneet niiden salmien välitse, jotka ovat Luoteis-väylän pohjoisella puolella, ja siellä havainneet kyllä merkillisen seikan. Jota pohjoisemmaksi tultiin, sitä lauhkeampi oli ilma-ala, mursuja ja muita meri-eläimiä löytyi runsaammin, vesilintuja joukottain. Kaikki näytti osoittavan, että avoin meri näiden saarten pohjoispuolella oli jäistä vapaa. Tätä arvelua vahvisti vielä tohtori Kane'n tutkinnot Baffinin-lahden pohjoispuolella. Hän kulki kesällä 1853 laivassaan Smith-salmea ylös levu-asteelle 78° 45', teki tästä seuraavana talvena reki-matkoja pohjaseen, ja keksi kanaalin, joka menee pohjoista suuntaa Smith-salmesta ja sai "Kennedy'n kanaalin" nimen. Tämä oli jäätynyt levu-asteeseen 81°, mutta sitten alkoi jäätön ala, joka levesi suureksi jäättömäksi mereksi. Pohjainen tuuli, joka kesti kolmatta vuorokautta, ei tuonut mitään kulku-jäitä näkö-alaan, kaikkinaisista vesi-eläimistä oli suuri rikkaus, ja vedessä osoitti lämpömittari +36° Fahrenheitia (+2 2/9 Cels.), sill'aikaa kuin ilmassa oli -60° Fahr. (-51 1/9° Cels.) Tästä kaikesta on arveltu, että Pohjoisen-navan ympäristö on lämpimämpää alaa kuin Baffinin-lahden ja Melville-salmen seudut, ja selitys tähän seikkaan on luultavasti haettava jostakin alisesta meren-virrasta, joka etelästä tuopi lämmintä vettä jäämereen. On arveltu siis mahdolliseksi kulkea Spetsbergien ohitse tähän avoimeen mereen ja näin päästä itse Pohjoiselle navalle. Että Smith-salmen tietä ei ole yrittämistä, todistaa Kane'n kokemus; sillä hänen täytyi jättää laivansa sinne ja suurella vaivalla pelastaa itsensä ja väkensä Tanskalaisiin uutis-asuntoihin Grönlannin rannikolle.

Todella nyt ei ollut koko Luoteis-väylän saaristossa muuta tutkimatonta alaa, kuin Boothia'n pohjoispäästä luonaan päin mannermaata kohden. Siihen aikaan kuin viimeiset etsijä-kunnat palasivat luoteisilta vesiltä, alkoi selvetä se tieto, että Juhana Franklin väkenensä laivoinensa oli joutunut juuri näille seuduille, ja että häntä etsittäissä oli jätetty tutkimatta ne ainoat paikat, joista olisi voitu häntä löytää. Tohtori Rae, joka jo ennen oli tehnyt monta rohkeata retkeä Amerikan pohjoisimmalla merenrannalla, lähti v. 1854 kulkemaan Boothian luonais-rannikkoa, nimittäin Ison Kalajoen lahdelta pohjaiseen. Hän tuli sillä retkellä todistamaan, että Boothia ei ollut saari vaan saarento, s.t.s. mannermaahan yhdistetty, ja että Wilhelmi-kuninkaan-maa (se saari, joka on Boothian luonais-puolella) on salmella eroitettu Boothiasta. Mutta matkallansa hän myöskin tapasi joukon Eskimoita, jotka juttelivat, että muka keväällä neljä vuotta sitten[5] toinen Eskimo-joukko oli käynyt hylkeitä ampumassa Wilhelmi-kuninkaan-maan pohjoisrannikolla ja silloin oli nähnyt noin 40 miestä, jotka matkustivat etelään pitkin saaren länsirannikkoa, vetäen muassaan rekiä ja veneen. Niistä ei muka yksikään puhunut Eskimojen kieltä, mutta viittaamalla ilmoittivat, että heidän laivansa olivat särkyneet jäissä ja että kävivät metsän-riistaa etsimässä. Myöhemmin samana keväänä oli noin 30 valkoista miestä tavattu ruumiina mannermaatta, pitkän päivä—matkan päässä länteen päin Isosta Kalajoesta, ja 5 ruumista oli eräässä lähisessä saaressa. Tohtori Rae osti Eskimoilta joukon hopeisia ja muita kaluja, jotka Englantiin tuotuina helposti tunnettiin Franklin'in väen omaisuudeksi. Seuraavana vuonna 1854 lähetti Hudsonin-lahden seura faktori Anderson'in tarkemmin tutkimaan kuolin-paikkoja. Hänelle Eskimot ilmoittivat, että puheenalaiset miehet olivat kuolleet nälkään; hän löysi myöskin pienessä Montreal-saaressa (Ison Kalajoen suussa) paikan, missä Eskimot sitten olivat veneen hajottaneet, käyttäöksensä sen puu-aineet ja naulat. Muutamia Franklin'in väen kaluja hänkin sai ostaa, mutta hän ei löytänyt mitään kirjoja, paperia, pyssyjä, eikä ainoata ihmis-luuta tai hautaa. Syy oli arvattavasti se, että meri toisinaan tulvailee Montreal-saaren yli. Kuinka lieneekin, on ainakin selvästi nähtävä, että viimeinen jäänös Erebus'in ja Terror'in väestöstä näille paikoille heittivät henkensä.

Englannin hallitus oli nyt lakannut etsintö-toimesta; mutta Lady Franklin ei vielä löytänyt lepoa surevalle sydämmelleen. Hän toimitti v. 1857 pienen Fox-nimisen höyry-jahdin, jonka komentajaksi rupesi MacClintock, urhollinen mies, joka oli kelpoansa osoittanut kolmella edellisellä retkellä, Jaakko Ross'in, Austin'in ja Belcher'in kanssa. Hänen väestönsä oli 24 miestä, siinä luvussa myöskin yksi Eskimolainen tulkki Grönlannista, ja lähtö tapahtui Aberdeenista Heinäk. 1 p. 1857. Matka oli erinomaisen vaivaloinen; sillä Baffinin-lahden pohjoisessa päässä takeltui Fox kulku-jäihin ja vietiin talven pimeydessä takaisin ulos Davisin-salmesta, kulkien virran ajamana 1385 Englannin (s.o. kolmatta sataa Suomen) peninkulmaa. Vasta kauhean taisteluksen perästä vapautui Fox jäistä, kääntyi taas pohjaseen ja tuli Lankaster-salmelle Heinäkuussa 1858. Tästä MacClintock haki tiensä etelään, tuli vihdoin Prinssi-Regent-salmen kautta siihen ahtaaseen salmeen, nimeltä Bellot-salmi, joka on Boothian pohjois-päässä, tunkeutui sen läpitse ja otti talvi-majansa. Syksyn kuluessa hän kuljetti ulos ruokavaroja sille tielle, minkä kautta hän ensi keväänä aikoi tehdä reki-retkiänsä. Hänen oli määrä kevään kuluessa useissa joukkokunnissa tutkia koko se ala, mikä vielä oli tutkimatta, ja sillä tavoin täyttää luoteisten löytö-matkain tarkoitusta.

Tässä on sovelias muistuttaa, että taito tehdä reki-retkiä oli kymmenenä vuotena paljon edistynyt. Re'et olivat jo suikeammat, kuormat mukavammin sovitettut, ja Eskimo-koiria käytettiin juhdiksi. V. 1848 saattoi reki-retki olla ulkona ainoastaan 40 vuorokautta ja tutkia noin 200 Engl. peninkulmaa rannikko; mutta Austin'in matkalla kestivät reki-retket 80 vuorokautta, kulkien 800 peninkulmaa; ja Belcher'in seuran reki-retket olivat yhtenään liikkeellä enemmän kuin sata vuorokautta, tutkien sillä välin lähes 1400 Engl. peninkulmaa. Oli myöskin saatu tarkka kokemus, kuinka suuren painon roteva mies saattoi vetää raskaassa kelissä, ja kuinka monta päivää perätysten, — kuinka vähällä ruualla hän saattoi tulla toimeen, — ja kuinka ankaraa pakkasta tarjeta. Tämä kokemus oli antanut seuraavan säännön: suurin paino miehelle oli 220 naulaa, josta joka päivä jäi pois 3 naulaa miehen kuluttamaa ruokaa ja poltto-aineita, nimittäin naula leipää, naula lihaa ja kolmas naula sisältävä viinaa, teetä, kakaota, sokuria, tupakkaa ja poltto-ainetta keittämistä varten. Semmoisella päivä-muonalla saattoi mies matkustaa yhtenään sata päivää ja 10 Engl. peninkulmaa (15 uutta virstaa) päiväänsä, kestäen helposti noin 30° kylmää Cels. Jos koiria oli, niinkuin MacClintock'illa, väheni miesten vaiva paljon ja matka kului siis pikemmin; mutta siinäkin tilassa oli semmoinen matkustus ankaraa toden-tekoa. Retkellään Maaliskuussa 1859 oli hänellä pakkasta 45° Cels. ja lumen-hanki kävi niin kovaksi, että koirien jalat rampaantuivat. Kahdeksan- tai kymmenen-tuntisen jalka-matkan perästä, jolloin silmät pahasti huikenivat lumen-paisteesta ja kädet ja kasvat yhäti viluttuivat, kului vielä lähes kaksi tuntia, ennen kuin lumi-maja oli valmistettu; sitten annettiin koirille ruokaa sekä kuljetettiin tarpeelliset kalut re'iltä majaan, muun seassa myöskin kaikki saappaat, kintaat ja koirien valjaat, ett'ei koirat söisi niitä suuhunsa miesten nukkuessa. Kun kaikki miehet olivat kokoontuneet majaan, niin "ovi tukittiin lumella, keitto-lamppu sytytettiin, jalkineita muutettiin, kirjoitettiin matka-kertomusta, vedettiin kellot, käärittiin peitteet ruumiin ympäri, sytytettiin piiput ja keskusteltiin kunkin koiran ansiosta, kunnes ehtoollinen valmistui". Kun lamppu taas oli sammutettu, katosi pian se lauhkeus, mikä majassa oli syntynyt, ja jäätyneet peitteet tuskin antoivat niin paljon lämmintä, että nukkua voitiin, sill'aikaa kuin koirat ulvoivat ulkopuolella majaa. "Tämmöinen matkustus", sanoo yksi MacClintock'in tovereista, "on niin väsyttäväinen, ja jano niin kova, että sitä tee-kupillista ja pemmikan-naulaa, mikä ehtolliseksi saadaan, ei vaihetettaisi koko mailman kalleuksiin".

MacClintock'in etevin reki-retki alkoi Huhtikuussa ja kesti kolmatta kuukautta. Väki jakaantui kolmeen retkikuntaan, jotka lähtivät eri haaroille. Franklin'in väen vaiheista löysivät seuraavat tiedot.

Eskimoilta saivat ostaa joukon hopeisia ja muita kaluja, jotka kantoivat Franklin'in, Crozier'in ja muiden nimiä; hinta oli tavallisesti neljä neulaa hopea-lusikasta. Myyjät tiesivät jutella, että Wilhelmi-kuninkaan-maan luoteispäässä oli ollut kaksi laivaa, joiden väki oli lähtenyt tiehensä Isolle Kalajoelle päin, mutta osaksi uupui matkalle, että toinen laivoista sitten oli upponut syvään veteen, mutta toinen ollut viskattu maalle, ja että jälkimäisestä Eskimot olivat ottaneet itsellensä puu-aineita, niin että koko aluksesta ei ollut enää paljo mitään jälellä; että siinä myöskin oli ollut monta kirjaa, vaan että ilma ne jo aikaa oli hävittänyt. Montreal-saaresta löysi MacClintock muutamia vähäisiä kaluja; Wilhelmi-kuninkaan-maan luonais-rannalla taas tavattiin erään palvelija-poian maalliset jäänökset, ja vihdoin sen länsi-nokan seuduilla nähtiin vene, jota oli re'en päälle sovitettu ja jossa makasi kahden miehen luurangot, ynnä kelloja, pyssyjä, muutamia painetuita kirjoja ja muuta kalua, vaan ei mitään ruokaa paitsi joku määrä kakaota ja teetä. Mutta tärkein löytö tehtiin koillisempana, nimittäin kaksi lyhyttä kertomusta, jotka olivat kätkeyt kiviseen raunioon merkityllä paikalla. Ne olivat kirjoitetut Toukok. 28 p. 1847 ja Huhtik. 25 p. 1848, molemmat yhteen paperiin, niin että jälkimäinen oli 11 kuukautta myöhemmin lisätty edellisen reunan ympäri. Ne kuuluvat näin:

"Toukok. 28 p. 1847. — H. M. laivat Erebus ja Terror pitävät talvensa jäässä pohjoista lemua 70° 05', läntistä pituutta 98° 23'.^[6] Ovat olleet talvensa 1846-47^[7] Beechy-saarella, pohj. levua 74° 43' 28", länt. pituutta 91° 39' 15", kuljettuansa Wellingtonin-kanaalia levulle 77° ja palattuansa pitkin Kornwallis-saaren länsi-puolta.

Sir Juhana Franklin retkikunnan komentajana.

Asiat hyvin.

Osakunta, sisältävä 2 upsieria ja 6 miestä, lähti laivoista maanantaina Toukok. 24 p. 1847.

Gm. Gore, luutnantti.
Kaarlo F. Des Boeur, apulainen".

"Huhtik. 25 p. 1848. — H. M. laivat Terror ja Erebus heitettiin Huhtik. 22 p., 5 lieu'ta^[8] pohjois-luoteessa tästä, oltuansa jäissä hamasta Syysk. 12 päivästä 1846. Upsierit ja väestöt, yhteensä 105 henkeä, kapteini F. R. M. Crozier'in komennon alla, tulivat tässä maalle, pohj. lev. 69° 37' 42", länt. pituutta 98° 41'. Sir Juhana Franklin kuoli Kesäk. 11 p. 1847; ja kuolleiden koko määrä tällä retkellä on ollut tähän päivään saakka 9 upsieria ja 15 miestä.

(Sinetti) F. R. M. Crozier,
Kapteini ja vanhin upsieri.

(Sinetti) Jaakko Fitzjames,
Kapteini Erebus laivassa.

Ja huomenna, 26 p., lähdetään Isolle Kalajoelle".

Nämä näin löydetyt kertomukset ja muut jäänökset, jotka MacClintock sitten syksyllä 1859 toi Englantiin, levittivät tarpeellisen valon siihen onnettomuuteen, joka oli koko tätä retkikuntaa

kohdannut. Erebus ja Terror olivat Wilhelmi-kuninkaan-maan luoteispuolella jäätyneet kiinni kahdeksi talveksi, 1846-1847 ja 1847-1848; Franklin oli sillä välin kuollut; muu väki oli keväällä 1848 koettanut matkata Kalajoelle, päästäksensä siitä Hudsonin-lahdelle; he olivat nähtävästi ottaneet mukaansa liian raskaita kuormia; isompi osa oli jo alku-tielle uupunut, muutamat päässeet Kalajoen suulle ja siellä heittäneet henkensä. 129 miehestä ei jäänyt henkiin yhtä ainoata, joka olisi voinut kertoa toveriensa loppua.

Tämän onnettoman tapaturman rinnalla on lohdullinen tietää, että ihmis-hukka luoteis-retkillä yleensä on ollut erinomaisen vähäinen. Vanhan Parry'n aioista MacClintock'in viime retkeen asti oli näillä pohjoisilla seuduilla verrattain vähemmän väkeä kuollut, kuin Englannin laivastossa muilla vesillä.

PUMPULI.

Pumpuliksi nimitetään hieno ja silkkimäinen siemenen-kukka useissa *Gossypium*-suvun lajeissa, mitkä kuuluvat Malvojen heimoon (Malvaceae). Kaksi tavallisinta lajia ovat Pumpuli-pensas (*Gossypium herbaceum*) ja Pumpuli-puu (*Gossypium arboreum*). Edellinen, joka muutamissa maissa voi kasvaa kahden, kolmen kyynärän korkealle, antaa lumi-valkoisen taikka kellahtavan pumpulin. Mutta Pumpuli-puu nousee koko kahdeksan tai kymmenenkin kyynärän korkeaksi ja antaa erinomaisen hyvää pumpulia. Tätä hyödyllistä kasvia löytyy milloin mitäkin lajia kaikissa lämpimissä ja höystöisissä maissa sekä Vanhassa että Uudessa maailmassa: — Kiinassa, Itä-intiassa, Arapiassa ja Syriassa, melkein yli koko Afrikan, Kreikassa, eteläisessä Italiassa, Siciliassa ja Espanjassa, Brasiliassa, Kolumbiassa, Länsi-intiassa ja eteläisissä Yhdysvalloissa. Mutta enin pumpuli, mikä Euroopassa tarvitaan, on tähän asti tuotu viime-mainitusta seudusta, olletikkin Etelä-Karoliinasta, Georgiasta, Floridasta, Alabamasta ja Luisianasta eli Uus'Orleanista, ja on ollut viljelty Neekeri-orjilla.

Näissä maissa käypi viljely seuraavalla tavalla. Aikaisin talvella, kun maa on jauhun-tapainen, ajetaan pelto pienellä auralla, joka kutsutaan härän-kieleksi, pitkiin riveihin eli kannaksiin, joiden väli on kaksi, mutta höystöisessä maassa kolmekin kyynärää. Touon-aian tultua, kynnetään matala vako pitkin kannaksen harjua, siihen sirotetaan siemen, ja päälle pohjataan ungalla. Parin viikon perästä tulevat taimet näkyviin; niitä perataan ja harvennetaan, niin että niiden väli on 8 tai 10 tuumaa. Aina tuon-tuostakin kynnetään kannasten eli rivien välit, niin että rikka-ruoho häviää ja taimet mullitetaan; — nämä vielä harvennetaan, kunnes jokainen varsi on 12:n tai 18:n tuuman päässä toisistansa. Kaikki tämä perkaus- ja holhoustoimi pidetään varsin tarpeellisena pumpuli-kasvin menestymiseksi. Pensas alkaa kukoistaa Kesäkuussa, ja sen perästä puhkeee uusia kukkia yhtenäin, kunnes hallan aika tulee. Jokainen kukka tarvitsee 70 päivää valmistuakseen siemeneksi. Siementen ympäri on hohkamainen verho, josta kasvaa pitkää untuvaa, ja kaikki on suljettu kuivaan koteloon, joka aukenee kolmella tai viidellä liuskalla. Kotelon auettua alkavat siemenet untuvineen varista maahan, ja nyt on tarpeellinen, että pumpuli aikansa poimitaan, ennenkuin tuuli ja sade sen pilaa. Monta kuukautta siis, sitä myöden kuin hedelmät aukenevat, käydään aina poudan aikana kokoamassa puhjenneet villat. Nämä vedetään sormin, niin taitavasti että enin osa siemeniä sekä rikat ja roskat jäävät pois, mutta pumpuli-aine pannaan suuriin koppiin. Ne siemenet, jotka eivät ole erinneet, perataan pois eräällä veden käyttämällä koneella, jossa on kaksi vastoin-päin kääntyvää telaa eli valssia, niin vähällä välillä että ainoastaan tuo

silkkimäinen tukka mahtuu siitä kulkemaan. Näin puhdistunut pumpuli piestään raipoilla ja pannaan pakkoihin, jotka koneellisella voimalla likistetään kokoon. Pakassa on lähes 20 Suomen leiviskää.

Jos yksinäinen pumpuli-karva katsellaan suurennus-lasilla, havaitaan se pitkäksi, usein vähän kiertyväksi pilliksi, jonka pinnassa näkyy pitkin päin käyviä viivoja sekä tuolla täällä tummat pilkut. Usein on pilli muodoltansa nauhamainen. Sen paksuus on vaihdellen 1/200 toi 1/250 tuumaa.

Eri pumpuleissa on eri karvan-mitta; sen mukaan erotetaan *pitkävillainen pumpuli ja lyhyt-villainen pumpuli*. Tämä eroitus ei tule eri kasvin-lajeista, vaan ainoastaan erilaisesta ilma-alasta. Pitkä-villainen pumpuli (ranskaksi: cotons longue soie, englanniksi: sea-island cotton, s.o. merisaaren pumpuli) on karvansa pituudelta vähän toista tuumaa, ja saadaan ainoastaan pitkin meren rannikkoa, Brasiliassa, Etelä-Karoliinassa, Georgiassa ja vähäisessä osassa Floridaa. Suolansekainen maa ja merestä nousevat suolaiset höyryt arvataan vaikuttavan tämän kalliin pitkäkarvaisuuden. Mutta senlaatuinen pumpuli on hyvin harvinainen ja käytetään ainoastaan hienoimpiin kankaisiin. Vuonna 1858 vietiin Yhdys-valloista ulos enemmän kuin 1100 miljoonaa naulaa pumpulia, josta ei ollut pitkä-villaista kuin 12 miljoonaa naulaa. Lyhyt-villainen pumpuli (ranskaksi: cotons courte soie, englanniksi: Upland cotton, s.o. Sydän-maan pumpuli) käytetään tavallisiin ja karkeihin kankaisiin.

Suomenkielinen nimitys *Pumpuli* on syntyperäänsä saksalaisesta sanasta *Baum-wolle*, joka oikeastaan merkitsee: puunvilla. Englantilainen nimitys: Cotton, samate kuin Ranskalainen: Coton, ja vielä liiemmin Espanjalainen: Al-godon, tulevat Arapialaisesta nimestä: Al koton; sillä Arapialaiset ensinnä toivat pumpulinviljelyksen ja kutomisen Eurooppaan.

Viime vuosi-sadan keski-paikoille asti oli pumpulin virka maailman teollisuudessa ja sivistyksessä vähä-pätöisempi; mutta siitä alkaen on sen vaikutus yhä karttunut. Lähettäkäämme hätäinen silmänluonti pumpulin historiaan.

Pumpuli-teollisuuden ensimmäinen kätkyt on Itä-intia. Iki-vanhoista aioista oli tässä merkillisessä maassa, missä, kuten Straboni lausuu, "villa kasvoi puissa", asukasten tapana pukeutua pumpulisiin vaatteisiin. Heidän kätevyytensä, malttavaisuutensa ja vuosisatojen harjoitus antoivat näille tuotteille suurenkin kelvollisuuden, vaikka valmistus-keinot olivat hankalia. Plinion kautta (Hist. nat. XIX 1.) tiedämme, että Egyptissä jo vanhastaan ko'ottiin eräs pensas, nimeltä gossypium, jonka hedelmässä kasvoi villaa; siitä muka tehtiin vaatteita, joita ainoastaan papit saivat kantaa. Tämä epäilemättä oli Gossypium herbaceum, joka Egyptissä, Syriassa, Persiassa ja Intiassa kasvaa itsestään. Mutta ainoastaan viime-mainittu maa näyttää harjoittaneen pumpuli-teollisuutta jossakin isommassa määrässä. Arriano, kirjassaan Punaisesta merestä, puhuu pumpuli-kankaista, joita Arapialainen kauppa toi Intiasta mainitun meren rannikoille. Intian kaupunki Masalia, nykyään Masulipatam, oli jo silloin mainio pumpuli-kudelmistaan, ja Intian musliinit tunnettiin Kreikanmaalla saakka, missä naiset niitä pitivät kalliina koristuksena.

Toinen pumpuli-teollisuuden kätkyt on Amerikka. Sitä harjoitettiin sekä saarissa että mannermaalla jo silloin, kun Eurooppalaiset ensin löysivät Uuden-maailman. Olletikin Mexikolaiset olivat hyvin kauas edistyneet pumpuli-kangasten valmistuksessa. Niinpä Fernando Cortez lähetti Kaarlo V:lle pumpuli-kudelmia, jotka olivat erinomaisen hienoja ja painetut monenlaisiin väriin. Muutamista Perulaisista haudoista on, muumioittujen ruumisten ympäriltä, löydetty pumpuli-kankaita, jotka hyvin paljon tulevat niiden sukuun, joita me nyky-aikana valmistelemme. Tiedämme myös, että pumpuli-pensas kasvoi siinä maan-osassa viljelemättä; sillä ne löytö-matkaajat, jotka ensin kävivät Missisipin rannoilla, näkivät sitä siellä kasvavan suuren paljouden.

Euroopan maista on Espanja ensimmäinen, johon pumpulin viljelys ja valmistus asetettiin Arapialaisten eli Maurien toimella, Abberaman III:n hallitessa, alkupuolella kymmenettä vuosi-sataa. Valencian aukeilla istutettiin ensimmäiset pumpuli-kasvit; ne menestyivät hyvin, ja pumpuli-tehtaat Granadassa, Kordobassa ja Sevillassa tulivat pian varsin kuuluisiksi. Viime-mainitusta paikasta saatiin yhtä hienoja kankaita kuin Syriastakin. Sitä vastoin kesti kristityssä Euroopassa jonkun-lainen vastahakoisuus tälle teollisuudelle, minkä muka uskottomat olivat ensin alkaneet harjoittaa. Noin v. 1300 paikoilta tavataan Italiassa ensimmäiset pumpulin-kutomiset. Tästä taas toivat Venetialaiset ja Genualaiset ensin pumpuli-pakkoja Englantiin. Mutta pumpulia ei Englannissa silloin muuksi käytetty kuin kynttilän-sydämmiksi. V. 1430 ottivat muutamat kankurit Chesterin ja Lankasterin maakunnissa sitä käyttäöksensä karkeihin kankaisiin. Vähitellen tämä teollisuus tästä karttui karttumistansa, varsinkin kun koneelliset valmistus-keinot keksittiin. Puute raaka-aineista, jota ei käynyt Englannissa viljeleminen, alkoi jo tulla tuntuvaksi, kun vihdoin Amerikan Yhdysvalloissa pumpulin viljelys yleni mahtavaksi elinkeinoksi ja täytti sekä Englannin että Ranskan tehtaiden tarpeet. Sitä ennen oli kehrättävä ja kudottava pumpuli tuotu Englantilaisesta Itä-Intiasta, Martinique'sta, Guadeloupe'sta, sekä Neapelista, Espanjasta ja eteläisestä Ranskastakin. Mutta Yhdysvaltain kasvattaman pumpulin paljous ja sen helppo hinta sysäsi pian muut tuote-paikat syrjälle.

Vaikka Amerikassa pumpuli oli vanhastaan tunnettu, sen elinkeinollinen viljelys ei ole aivan vanha. Muutamat siirtolaiset Fear-nokassa Floridan rannalla olivat ensimmäiset, jotka siihen rupesivat. Tästä elin-keino levisi, ja tuote aljettiin viedä Eurooppaan kehrättäväksi ja kudottavaksi. Ensimmäinen pumpuli-pakka tuotiin Amerikasta Englantiin v. 1569. Manchesterin pumpuli-teollisuus, joka nyt on suurin ei ainoastaan Englannissa vaan koko maailmassa, alkoi vuodesta 1641. V. 1678 kehrättiin tai kudottiin siinä kaupungissa jo 2 miljoonaa Suomen naulaa pumpulia. Kuitenkin tämä teollisuus ei edistynyt kuin vitkalleen, ennenkuin keksittiin uudet

kehräys-koneet: *jenny ja muuli-jenny*, joista kohta tulemme puhumaan. Ranskassa alkoi pumpuliteollisuus vasta lopulla 17:ttä vuosisataa, ja Amiens oli sen ensimmäisiä pesiä. Nykyänsä sitä enimmästi harjoitetaan Myhlhaus'in ja Rouen'in seuduilla, ja Ranskalla on Englannin-jälkeinen sia pumpuliteollisuudessa. Ranskassa luetaan vuotinen valmistus-arvo noin 520 miljoonaksi Suomen markaksi, mutta Englannissa 1150 miljoonaksi markaksi. Muut maat Euroopassa eivät tule läheskään näiden verroille.

Siitä pumpulin paljoudesta, mikä maailmassa kasvatetaan, on tehty arvion-mukainen lasku, joka osoittaa, että v. 1858 kasvoi noin 4550 miljoonaa Suomen naulaa. Kun pumpuli-pakkaan menee lähes 20 leiviskää eli 400 naulaa, syntyy tästä enemmän kuin 11 miljoonaa pakkaa. Tästä tuotesummasta luopuu eri maiden osiksi seuraavat määrät:

Yhdysvallat tuottavat	1385,000,000	naulaa.
Brasilia	78,000,000	"
Muut Etelä-Amerikan maat	22,000,000	"
Itä-Intia	1036,000,000	"
Kiina ja Siami	1755,000,000	"
Persia ja Turkestan	120,000,000	"
Egypti	69,375,000	"
Algeria	425,000	"
Sierra-Leone	100,000	"
Muu Afrika	70,000,000	"
Välimeren seudut Euroopassa	14,100,000	"
	ylteensä 4550,000,000	naulaa.

On laskettu lukua, että koko tämä vuotinen saalis riittäisi ympäröimään maa-palloa päivän-tasaajan kohdalla semmoisella pumpuli-vyöllä, jonka leveys olisi puolen-toista kynnärää ja paksuus puolen kynnärää. Kuinka vahvasti pumpulin-viljelys Amerikan Yhdys-valloissa on viimeisinäkin vuosikymmeninä karttunut, näemme siitä, että saalis v. 1830 oli ainoastaan 400 miljoonaa naulaa, mutta 1859 viidettä vertaa eli 1840 miljoonaa naulaa. Kaikesta pumpulista, mikä Englannin tehtaissa kehrätään, on 85 % ollut Yhdys-valloista tuotua. Meidän on muistaminen, että koko tämä pumpulin paljous on kasvatettu Neekerori-orjilla, ja että pumpulin-viljelys on juuri etevin syy, minkä tähden eteläiset valtiot eivät suostu vapauttamaan orjiansa. Se sota, mikä sittemmin on syttynyt pohjoisten ja eteläisten valtain välillä, tulee nähtävästi paljon muuttamaan pumpuli-viljelyn seikat ja suhteet. Euroopassa kärsitty pumpuli-pula synnyttää synnyttämistään uusia viljelys-paikkoja pitkin Aasian, Afrikan ja Australian rannikoita, ja kun kerran vapaa työ tulee kasvattamaan Euroopan pumpuli-tarpeet, on myös, toivoaksemme, orjuus Amerikassa kadottanut viimeisen tukensa.

Nykyänsä ovat kaikissa sivistyneissä maissa pumpuliset vaatteet levinneet kaikkiin säätyihin. Syy on näiden vaatteiden keli-hinta, joka isommaksi osaksi tulee koneellisesta valmistuksesta. Niin kauan kuin meidänkin maassa pumpuli kehrättiin ainoastaan tavallisessa rukissa, kului yhdeltä ihmiseltä viikon päivät kartatessa ja kehrätessä naulan pumpulia. Vasta 1820-luvulla aljettiin Suomessa ostaa koneella tehtyä niinkutsuttua "Engelskan lankaa". Samaseen aikaan syntyi Tampereella Suomen ensimmäinen pumpuli-tehdas. V. 1860 oli niitä maassamme 4 kappaletta, joiden työvään paljous oli 2300 henkeä ja valmistus-arvo noin 2,700,000 markkaa.

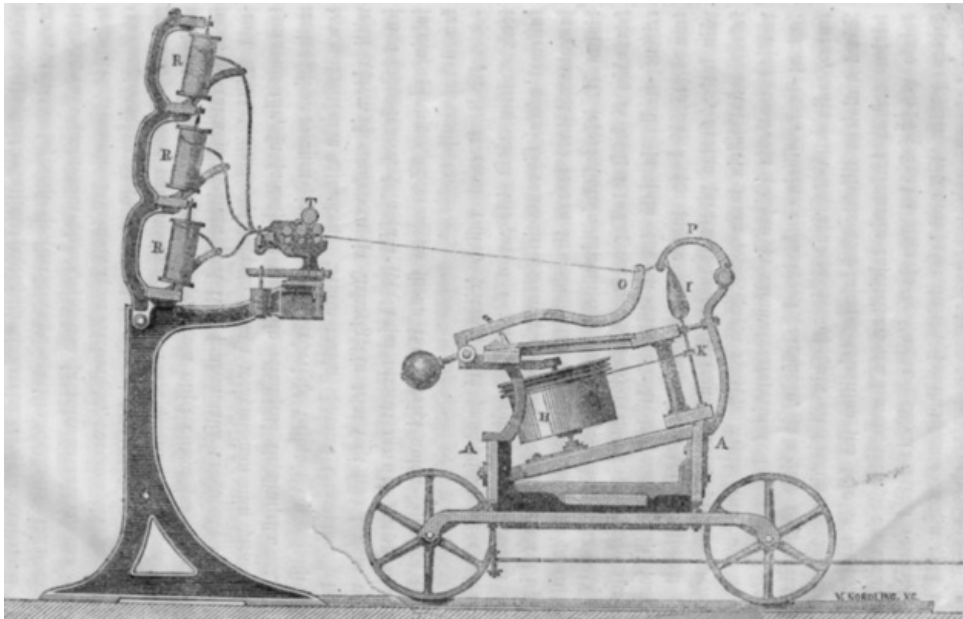
Jos lähdemme silmäilemään itse kehräys-taiteen historiaa, havaitsemme, että alkupuolella viime vuosisataa *rukkikin* vielä oli Suomessa tuntematon. Silloin kehrättiin ainoastaan *värttänällä* eli *kehrävarrella*, jota vielä nykyiset vanhat muistavat nähneensä. Vanhanaikainen kehrääjä, joka istui jossakin korkealla, esim. pirtin halko-orsilla, hiersi kehrävartta pitkin reittänsä semmoisella voimalla, että se siitä pyöri kappaleen aikaa, laskeutuen laattia kohden ja samassa punoen langaksi tuota kehrääjän hyppysistä lähtevää lapetta. Juuri kun värttänä oli lakata kieppimästä, temmattiin se takaisin ylös, lanka kerittiin sen ympäri ja temppu alkoi uudelleen. Värttänän rinnalla oli *rukki* jo suuri edistys-askel. Kuitenkin on vasta *kehräys-kone* tehnyt vaatteet meille niin halpahintaisiksi ja hyviksi, kuin nykyänsä ovat.

Se kone, joka on vaikuttanut niin suuren muutoksen kaikkien säätyin jokapäiväisessä olossa, ansaitsee erinäistä tarkastusta. Ensimmäinen toimi koneellisessa kehräyksessä on venyttää ja likistää yhteen ne pumpuli-karvat, joista langan pitää syntymän, niin että ne vähitellen yhtyvät tasaiseksi nauhamaiseksi lappeeksi. Tämä tapahtuu käsi-kehräyksessä meikein huomaamatta, sormien painaessa ja silittäessä hahtuvaa. Koneellisesti se käy sillä tavoin, että kartattu pumpuli monituisesti kulkee kieriväin telain välitse, jotka liikkuvat eri nopeudella. Näin syntynyt lape kerääntyy rullaan ja on nyt valmis kehrättäväksi.

Vasta viime vuosisadan keskipaikoilla keksi eräs köyhä Englantilainen kaiteentekijä, nimeltä Highs, ensimmäisen kehräys-koneen, jonka hän nimitti tyttärensä nimellä: *Jenny*. Tässä koneessa oli iso joukko kehräpäitä, jotka kaikki kulkivat yhteisellä liike-voimalla ja valmistivat lankansa tuosta lappeeksi sovitetusta pumpulista. Mutta tällä tavoin ei kuitenkaan saatu niin hienoa, tasaista ja tukevaa lankaa, että se olisi loimeksi kelvannut. Silloin Rikhard Arkwright, parran-ajaja Prestonissa Englannin-maalla, keksi koneen, joka muutti koko kehräys-taiteen uudelle kannalle. Valmis nauhamainen pumpuli-lape pantiin kulkemaan useiden parittain olevain telojen välitse, josta aliset olivat juovikkaat, yliset sileät, ja kukin jälkimäinen pari kieri suuremmalla nopeudella kuin edellisensä. Tällä lailla täytyi lappeen venyä venymistään niin pieneksi kuin lanka aiottiin, ja samassa se punottiin erinäisellä kieputuksella. On sovelias sivu-mennen mainita,

että Arkwright keksinnöllään ansaitsi itselleen äärettömän rikkauden. Mutta vasta Samuel Crompton, joka sovitti yhteen jenny-koneen ja Arkwrightin telat keksi sillä tavoin nykyisen kehräys-koneen, joka siitä syystä sai nimen: *muuli-jenny* eli sekasukuinen jenny. Seuraavan sivun kuva voipi antaa käsityksen tämän koneen rakennuksesta.

R, R, R ovat rullat, joiden päällä pumpuli-lappeet ovat kerittynä, kulkien tästä tela-parien T välitse kehräpäähän I. Rattaat A A kulkevat pikkuista rauta-tietä eteen päin, venyttävät langan kulkiessaan ja palaavat taas saman tien. Ratasten liikunto panee samassa liikkeelle hiulun H, joka, niinkuin tavallisessa rukissa, pyörittää kehrän K ja koko kehräpään K I. Telat T ovat nuo Arkwright'in keksimät, jotka kierivät eri nopeudella ja sillä tavoin pienentävät lappeen langaksi, samassa kuin kehräpää I sen punoo punomistaan. Kun rattaat alkavat eteen päin kulkea, nostaa pidäke P langan korkealle ja estää sen kerääntymästä kehräpäähän; silloin lanka venyessään kiertyy. Mutta kun rattaat ovat päässeet matkansa päähän ja alkavat takaperin kulkea, niin pidäke laskeutuu; lanka silloin kerääntyy kehräpäähän, ja ohjake O sovittaa sen kulkua, niin että kehräpäässä syntyy huin eli käämin muotoinen terä. Tämä rattaiden liikunto edes-takaisin toimittaa siis koko kehräyksen, joka telojen avulla tarkemmin tasoitetaan. Olemme tässä vain osoittaneet, kuinka yksi kehräpää liikkuu ja vaikuttaa. Mutta kahdet rattaat, jotka kahden puolen liikkuvat rinnatusten ja molemmat varsin yhtä tasaa, panevat kerrallaan noin sata-määrän kehräpäitä käymään. Tämä se ihmeteltävä muuli-jenny on, joka niin silmin-nähtävällä tavalla on edistänyt ihmiskunnan rikkautta ja ruumiillista toimeentuloa.

VIIPURIN PAMAUS.

Ensimmäinen Luku.

Pohjoisten valtakuntain väli lopulla 15:tta vuosisataa.

Jo kaksi vuosisataa olivat Venäjä ja Ruotsi taistelleet Karjalan omistamisesta. Ensi alussa oli voitto näyttänyt kallistuvan Ruotsalaisten puolelle, siihen aikaan kun Torkel Knuutinpojan ritari-retket uhkasivat temmata koko Karjalaisen heimokunnan pois Nougorodin alta ja rajoittaa Slavilaisten valtaa heidän omiin kansallisiin ääriinsä. Mutta pian oli onni taas kääntynyt, varsinkin Ruotsalaisen marskin surman jälkeen, ja aikoja oli ollut, jolloin itse Viipurinkin linnassa Nougorodilainen posadnikki isännöitsi. Pähkinälinnan rauhanteko v. 1323 koki nämä seikat sovittaa sillä tavoin, että isompi osa Karjalais-heimokuntaa jäi Venäjälle, mutta Savon, Jääsken ja Äyräpään kihlakunnat ynnä Viipurin linna heitettiin Ruotsin omaksi. Rajajoki ja ylinen Vuoksenvirta tulivat valtakuntien rajoiksi asutulla alalla; ylempänä taas, missä asumaton erämaa alkoi, olivat rajapyykit harvassa ja epä-vakaisia, ja antoivatkin sitten alituisia riidan syitä, sitä myöden kuin takamaat kahden puolen täytyivät uutis-asukkaista. Mutta syvempi syy, kuin rajain epä-vakaisuus, esti tämän rauhan tulemasta "ikuseksi", kuten sovinto-kirjassa oli luvattu. Slavilainen valta oli kerran mahtavakin ollut ja silloin tottunut pitämään Suomensukuiset kansat laillisena perintönänsä. Nyt se heikkoutensa ja hajallisuutensa aikana oli Germanilaisille kansoille kadottanut ison osan tätä luultua omaisuuttaan, nimittäin Saksalaisille Liivin ja Viron maat Peipos-järveen ja Narva-jokeen saakka, ja Ruotsalaisille koko Suomenniemen varsin lähelle sitä valtatieä, josta Nougorodin ja Venäjän kaikki länsimainen kauppa kulki. Nämä vauriot syvästi loukkasivat Slavilaisten etua, mutta vielä syvemmin heidän kopeuttansa ja uskonnollistakin tuntoa; sillä heidän uudet naapurinsa lännessä tunnustivat Romalaisen paavin hengellistä valtaa, mutta Venäläiset noudattivat Kreikan-kirkon sääntöjä, ja nämä veljes-kirkot vihasivat toisiansa pahemmin kuin pakanoita. Näin asiain ollessa ei ollut kuin luonnollista, että Venäjä, sitä myöden kuin se jälleen voimistui, kokisi kostaa entiset kärsimänsä, ottaen takaisin, mitä oli kadottanut, ja lisäksi valloittaen, mitä sodan onni antaisi. "Ikuisen rauhan" siasta oli perustettu ikuinen rauhattomuus, ja Karjala kahden puolen valta-rajaa oli jo kaksi vuosisataa ollut alituisena vainon

tantereena.

Lopulla 15:tta vuosisataa tämä rauhattomuus sai pelättävän muodon. Siihen asti oli tuo tasavaltainen Nougorod melkein yksinensä ajanut Slavilaisuuden asiat tällä puolen. Nyt sitä vastoin Moskovon suuriruhtinas-kunta, hallitsijansa Iivana Vasilinpoian alla, kohosi koko Venäläisen vallan pääksi ja astui yhdistetyillä voimilla sota-kentälle. Samalla aikaa taas länsivaltojen voimat olivat enemmän hajallansa kuin milloinkaan. Liivissä oli pitkällinen sota raivonnut hengellisen ja maallisen vallan välillä, ja kun tämä talttui, syttyi verinen riita Riian kaupungin ja Saksalaisen ritariston kesken. Ruotsin-vallassa oli tosin Sten Sture vanhempi osannut karkoittaa Tanskalaiset maasta ja piti nyt hallitus-ohjat valtio-hoitajana. Mutta valtakunnan sekä maalliset että hengelliset herrat olivat liian mahtavat ja itsevaltaiset, että Stuuren toimissa olisi oikeata järkevyyttä voinut olla, ja Tanska puolestaan koki julkisilla ja salaisilla juonilla kylvää eripuraisuutta. Se Raju-ilma, joka oli yltyvässä Venäjän puolelta, oli tosin jo vetänyt Ruotsin hallituksen silmät Suomen rajan varustamiseen, ja Eerikki Akselinpoika Tott, joka v. 1475 sai Viipurin läänitykseksi, oli rakennuttanut uuden Olavin-linnan eli Savonlinnan, vieläpä ympäröinnyt Viipurin kaupunkia kivisellä muurilla. Vaaran karttuessa, kokivat Ruotsin hallitusmiehet sovittaa sisälliset riidat Liivinmaassa ja sitoa sen maan mahtajat yhteiseen liittoon Venäjää vastaan. Tämä vihdoin onnistuikin v. 1492, jolloin Lokak. 22 p. senlainen välipuhe solmittiin Tukholmassa. Mutta samalla aikaa oli Venäjäänkin itsellensä löytänyt liittolaisen, joka Ruotsille oli mitä vaarallisimpia. Se oli Tanskan ja Norjan kuningas Hannu eli Juhana, joka yhä etsi tilaisuutta valloittaksensa Ruotsin kruunua ja tätä tarkoitusta varten ei epäillyt houkutella eri-uskoisen Venäjän tylyjä laumoja Suomen päälle. Kesällä 1493 kävivät hänen lähettiläänsä suuriruhtinaan tykönä, ja seuraus oli, että Iivana kohta lähetti lankonsa, Demetrio Palaiologon, Tanskaan, missä liitto solmittiin Marrask. 8 p. yhteisesti Sten Stuurea ja Liivin maamestaria vastaan. Kahden puolen luvattiin naapuri-sopua ja uusi rajankäynti, niin pian kuin Hannu kuningas saisi Ruotsalaisen kruunun ja sen kanssa Suomenmaan omaan haltuunsa. Suuriruhtinas taas ei mielestään vaatinut kohtuuttomia, kun lupasi tytyä siihen, mikä muka vanhastaan oli Nougorodin ja Venäjän-vallan oikeata omaisuutta ollut. Mutta siihen luokkaan hän lukikin Äyräpään, Jääsken ja Savon kihlakunnat, eli koko sen osan Karjalaa, minkä Torkel Knuutinpoika muinoin oli valloittanut. Kysymys oli siis, pitikö Suomenmaan kadottaman kahden vuosisadan viljelystyöt ja kaikki ne ponnistukset, joilla Savo ja Karjala olivat juuttuneet emämaahan kiinni. Semmoista ajatusta Suomen kansallistunto jo siihen aikaan kauhistui.

Toinen Luku.

Suomalaisten puolustus-neuvot ja Venäläisten päälle-karkaus Syyskuussa v. 1495.

Suomenmaassa oli jo kauan aikaa aavistettu myrskyn tuloa ja ne miehet, jotka tälle maalle hyvää soivat, mutta varsinkin Turun jalo pispä, Maunu Särkilahdelta, olivat kovin tuskillaan tämän poloisen isänmaansa pelastuksesta. Tosin oli loppuvuodella 1487 rauha rakennettu Venäjän kanssa viideksi vuodeksi. Mutta jo kauan ennen kuin sovittu aika loppui, oli pienempiä meteliä tapahtunut pitkin rajaa Lapin seuduilla Rajajokeen saakka, eikä ollut milloinkaan tietoa, minä hetkenä Iivanan koko voima maahan hyökäisi. Sitä vastoin Suomen puolustus-neuvot olivat kyllä heikkoja, ja Maunu pispän itsensä oli jo pari kertaa täytynt omien palvelijainsa kanssa rientää Knuutti Possen avuksi, joka Viipurin haltiana oli pantu ensimmäistä puuskaa kestäämään. Mikä apu hädän hetkellä voisi tulla Ruotsin puolelta, oli aina epätietoista, koska Sten Sture paljoo huolellisemmin valvoi omia etujansa Tanskan kuningasta ja Ruotsin ylimyksiä vastaan, kuin Suomen etuja ja Suomen raja-asioita. Ylipäänsä valtiohoitajan luonne synnytti täällä puolen enemmän epäluuloa kuin turvallisuutta, ja milloin hän viime kerran oli Suomessa käynyt, talvella ja kesällä 1491, oli hänelle riita syttynyt Maunu pispän kanssa, vaikka tosin sovinto taas tehtiin Turun sakaristossa ennen hänen lähtöään. Se liitto, minkä Sture seuraavana vuonna oli solminut Liivin maamestarin kanssa, ei myöskään ollut niin paljoksi turvaksi, kuin ensi silmäyksellä näytti. Iivana, näet, oli sinä vuonna rakennuttanut Joanan eli Ivangorodin linnan varsin vastapäätä Narvaa, ja maamestari, joka tästä tuli hädilleen, oli rientänyt hakemaan Ruotsin liittoa, mutta tarkoitti silmin-nähtävästi ainoastaan apua itselleen eikä suinkaan avun-tekkoa Suomenmaalle. Sitä vastoin oli varomista, että juuri tämä liitto vielä enemmän yllyttäisi Iivanan vihaa, ja että se ryntäys, mikä kenties oli aiottu Vironmaahan, nyt tulisi siitä syystä kääntymään Suomea vastaan.

Tammikuussa v. 1493 oli Viipurissa jonkunmoinen kokous, jossa keskusteltiin varustus-toimista Venäjää vastaan. Tämä vuosi ja seuraava kuitenkin kuuluivat jommoisessakin rauhassa. Mutta aikaisin kesällä 1495 saatiin tieto, että Venäläiset varustivat suurta valloitus-retkeä Suomenmaahan. Ensimmäinen sana tästä asiasta tuli Räävelin pispalta ja kaniikeilta Maunu pispalle Turkuun, ja tämä kohta lähetti tiedon Ruotsiin. Sten Stuurelta silloin tuli vastaus, että pispän piti väkenensä rientämän Viipuriin, ja Maunu lähtikin meritse sinne Elokuun keskipoikoilla. Ennen lähtöään hän näyttää antaneen käskyn läntisille maakunnille, että neljä talonpoikaa varustaisivat joka viidennen rientämään rajaa kohden Viipurin avuksi. Itse Viipurissa ei vielä nä'y olleen tarkkaa käsitystä vaaran koko suuruudesta. Maunun tultua, Posse otti pispän palvelijat ja muuta väkeä mukaansa ja marssi uljaasti rajan yli. Mutta pian tuli havaitsemaan, että Venäläisten joukko oli hänelle liian väkevä, ja hänen täytyi peräytyä Viipurin muurien taaksi. Tämä ensimmäinen kokemus osoitti tarpeelliseksi ryhtyä voimallisimpiin varustus-neuvoihin. Pispä, joka valtiohoitajan poissa ollessa oli ylimmäinen mies koko maassa ja paremmin kuin kukaan saattoi kiihoittaa tammöiseen sotaan uskon vihollisia vastaan, lähetti nyt Viipurista käskyn kaikille Suomen asukkaille, että joka mies, joka oli viisitoista täyttänyt, tarttuisi aseisiin ja rientäisi Viipurin avuksi. Kohta sen perästä hän itse lähti Turkuun järjestämään tätä maan-nostoa. Sillä välin hän oli lähettänyt kirjeen toisensa perästä sekä Upsalan arkkipispalle että valtiohoitajalle, pyytäen voimallista ja viipymätöntä apua Ruotsin puolelta.

Mutta ennen kuin vielä pispän toimittama nostoväki, saati Ruotsista toivottava apu, saattoi liikkeelle tulla, olivat Venäjän laumat jo samonneet rajan yli ja tulivat hirveästi hävittäen Viipurin edustalle. Niiden voima mainitaan olleen 60,000 miestä ja päällikkönä oli ruhtinas Danilo Vasilinpoika Shtjena, mutta Nougorodilaisen joukon johdatti voidoda Jaakko Sakarjitsh ja Pihkovalaisen osakunnan ruhtinas Vasili Shuiskoi, joiden lisäksi seurasi useita ruhtinaita ja mahtavia miehiä. Tällöinen voima näytti olevan aiottu koko Suomenmaan valloittamiseen, ja Venäläiset kehuivatkin ei aikovansa palata, ennenkuin olisivat nähneet Tukholman. Heillä oli muassansa kaikenmoisia piiritys-aseita, muun seassa myöskin suunnattoman suuria tykkejä, joista muutamat mainitaan olleen 24 jalan pituisia. Näin varustetuina tulivat Rajan yli Ristin-päivänä, Syysk. 14 p., ja etenivät Viipuria vastaan. Niinkuin tavallisestikin, seurasi surma ja hävitys sodan jäljissä. Ayräpää, Uusikirkko, Kivennapa ja Jääski eli koko maakunta Viipurin itäpuolella oli jo tuhkina suitsemassa, ja kaikki asukkaat, mitkä eivät päässeet pakoon, joutuivat surman omiksi.

Kolmas Luku.

Viipurin piiritys, Vatikiven kähäkkä, ja Venäläisten ensimmäinen rynnäkö.

Silloin, niinkuin nytkin, oli Viipurin kaupunki kaakkois-puolella sitä salmea, missä Torkelin rakentama linna seisoj pienessä saareessaan. Etelä-puolella oli meren lahti, josta Uuraan salmen kautta tullaan aavalle Suomenmerelle. Pohjois-puolella kaupunkia taas oli Suomenveden-pohja, joka luoteesen päätyy Latookan salmeen, mutta kaakkoa kohden pitkin kaupungin kuvetta lähettää kapenevan kaistaleen, nimeltä Salakkalahti. Kaupunki, joka siis ainoastaan kaakon puolelta yhtyi mannermaahan, oli ollut helppo varustus-värkeillä lujentaa, ja luultavaa on, että jo ennen Tottin aikoja jonkun-moinen vallitus oli ollut suojeluksena Venäläisten päällekkarkauksia vastaan; muutoin olisi vaikea ymmärtää, kuinka Mustaveljekset eli Dominikanit olisivat jo v. 1450 uskaltaneet tänne luostarinsa rakentaa. Mutta se muuri, minkä Tott nyt pari kymmentä vuotta sitten oli rakennuttanut, oli täydellinen kivistä tehty linnoitus, jonka rinteestä kohosi useita vahvoja torneja. Saman varustuksen takana kokosi Knuutti Posse ne vähäiset voimat, mitkä tässä hädässä olivat saatavana. Maan etevimmät ritarit ja päälliköt palvelijoinensa olivat jo saapuville tulleet, ja niiden seassa mainitaan Henricki Eerikinpoika Bitz Pohjois-Suomen laamanni, Tönne Eerikinpoika Tott, Maunu Frille, Maunu Laurinpoika, eräs Winholt niminen luultavasti Saksalainen sekä useat muut. Myöskin pispä Maunu oli sinne jättänyt palvelioitansa, joiden lukumäärä oli kuudetta kymmentä. Lisäksi alkoi talonpoikia kokoontua lähisistä maakunnista. Ensimmäiset olivat rajaseutujen pakolaiset, mutta nämä enimmäksi osaksi lähtivät taas tiehensä. Sitä vastoin ennättivät jo Uusmaalaiset paikalle, vaikka niiden sotakunto, kuten kohta saamme nähdä, ei ollut juuri kehuttava. Näillä voimilla oli ainakin ensimmäistä puuskaa kestäminen. Samalla aikaa piti Posse huolta Länsi-Suomen suojeluksesta, jos vihollinen yrittäisi samota sinne asti. Eräs Pentti Niilonpoika lähetettiin Viipurista Kymijoelle valmistamaan murreksia ja suojelus-värkkiä. Hän palasi kohta taas Viipuriin, ja Klaus Henrikinpoika Horn Etelä-Suomen laamanni, sekä Herman Fleming Louhisaaren herra asetettiin vahtia pitämään Kymijoella. Turun seuduilla oli rahvas varustaimallaan; mutta puute oli ritareista ja ase-miehistä, jotka olisivat voineet johdattaa talonpoikien joukkoja ja lisätä heille uskallusta. Lokakuun 1 p. marssivat kaikki Turun läänin "vapaat miehet", Turun ohitse. Eräs Severin eli Söyrinki niminen heitä johdatti, ja pispä siunasi heidän lippunsa uskon ja isänmaan suojelemiseksi.

Pyhän Matheus'en päivänä, Syysk. 21 p., olivat Venäläiset alkaneet levittää leirinsä Viipurin etelä-puolella.

"Heitä tuhansia Viipurin edustalla löytään,
Koko kentän rakentavat värkkiä täyteen;"

kertoo Ruotsin riimikronika. Kolme ensimmäistä viikkoa piirittivät kaupunkia ainoastaan itä-puolelta, ja länsi-puolelta oli Viipuri vielä vapaana ottamaan vastaan ne lisäväet, mitkä tulla lappasivat kaikista Suomen maakunnista. Vihollinen sill'aikaa valmisteli piiritys-värkkiänsä ja tutkieli lähiset saaret ja seudut. Kaupunkilaiset puolestaan tekivät muutamia uloskarkauksia. Viikolla Lokak. 4-10 pp. välillä tapettiin muutamilla saarilla noin 40 Venäläistä, ja Winholt teki toisen retken samalla onnella. Mutta Venäläiset jo alkoivat kiertää Suomenveden-pohjaa ja pyrkiä Lavolan salmen yli, sulkeaksensa Viipurin länsi-puoltakin. Tätä estääksensä lähetettiin yöllä maanantaita vastaan, Lokak. 11-12 pp. välillä, retkikunta ulos kaupungista Lavolan seuduille. Johdattajina olivat Niilo Pentinpoika, Maunu Frille ja Winholt; muassa seurasi 100 aatelis-palvelijaa ja noin 800 Uusmaan talonpoikaa. Matka kävi veneillä kolme neljännestä peninkulmaa luoteesen, vaikka Lavolan salmi viepi vedet ulos Juustilanjärvestä. Salmi, joka meidän aikoina on muuttunut Saimaan-kanavan suuksi, oli etelä-osassaan veneen-kululle kelvollinen; mutta sen pohjois-päässä, noin pari uutta virstaa ylöspäin oli koski, joka kutsuttiin *Vatikiven-* eli vanhoissa kirjoissa *Vatukiven-* koskeksi. Sama paikka mainitaan olleen Venäläisten tavallinen ylikäytävä, kun he tahtoivat Viipuria kiertämällä samota sisämaahan. Mahdollista on, että Viipurilaiset tällä kertaa olivat tänne laittaneet muutamia varustus-värkkiä estämään vihollisen pääsää lännemmäksi, ja retken tarkoitus ei ainakaan näy muuta olleen, kuin vastustaa Venäläisten tuloa salmen yli.

Mutta asia kävi varsin onnettomasti. Tuskin oli maalle noustu veneistä, niin tuli huuto, että Venäläiset lähestyivät. Uusmaan talonpojat kohta ryntäsivät veneisin toinen toisensa päälle, niin että toinen puoli aluksista uppoontui. Sitä vastoin aatelis-palvelijat tekivät viholliselle miehuullista vastarintaa, sill'aikaa kuin vesi muutamista veneistä taas tyhjennettiin. Joukko Venäläisiä tapettiin ja Uusmaalaiset alkoivat jälleen rohjentua. Mutta nyt tuli isompi Venäläis-voima; aatelis-palvelijain täytyi peräytyä rannalle päin, ja talonpojat syöksyivät taas pakoon

veneisinsä. Tämä Uusmaalaisten veltto pelkurius tuotti tuhon kaikille. Noin 100 talonpoikaa hukkui. Aatelistalvelijoista ei tullut takaisin kuin 8 tai 10, ja muiden seassa olivat kaikki Maunu pispän palvelijat, paitsi kokkia ja viittä miestä, kaatuneet tai vangiksi tulleet. Vangiksi myöskin joutuivat Niilo Pentinpoika ja Maunu Frille. Mutta Winholt pelasti itsensä sillä, että hän köyden avulla vedessä laahasi veneen perästä. Tämä Vatikiven onneton kähäkkä synnytti paljon mielikarvautta Viipurissa. Posse oli ä'issään talonpoikien kelvottomuudesta ja vakuutti, että jos 400 Uusmaalaista kuulevat äänen kahdesta Venäläisestä, he muka oieti pötkivät pakoon. Jotain syytä hänellä näkyy olleenkin; sillä paljas sanoma tästä onnettomuudesta hajoitti metsiin 150 Porvoonlääniläistä, jotka matkalla Viipuriin jo olivat tulleet Säkkijärvelle. Pahinta oli, että Venäläisillä nyt oli vapaa pääsö Lavolan salmen yli, josta heitä joka hetki täytyi odottaa saartamaan Viipuria lännenkin puolelta. Tämä varottu asia kävikin varsin pian toteen.

Jo luultavasti toisena päivänä teki Venäläisten päävoima itäiseltä eli Pantsarlahden puolelta ensimmäisen rynnäkkönsä kaupunkia vastaan, tuoden risu-vihkoja, tankoja ja tikapuita. Kaupunkilaiset tekivät voimallista ja onnellista vastarintaa. Kahdella lipulla viholliset tunkeusivat Mustaveljes-luostarin editse muurin ja meren välille; mutta he ajettiin väkivoimalla takaisin ja palasivat leiriinsä. Juuri päävoiman peräytyessä, ilmaantui toisella puolen kaupunkia se osakunta, joka oli kiertänyt Suomenveden—pohjaa. Heitä oli paitsi jalkaväkeä noin 450 ratsua, jotka nyt asettuivat saartamaan Viipuria lännen puolelta.

Neljäs Luku.

Viipurin pelastus.

Sillä kannalla olivat asiat, kun Viipurin sota-päälliköt Lokakuun 14 p. kirjoittivat valtiohoitajalle Ruotsiin, pyytäen häntä kiireesti rientämään heidän avuksensa. Tämä kirje ei voinut tulla perille ennen kuin Marraskuussa ja avun toiveet siis olivat kyllä kaukaisia. Tosin Stuure jo aikaisin kesällä oli saanut muistutuksia Suomen vaarasta, ja monituisilla kirjeillä oli häntä pyydetty tulemaan sotavoiman kanssa tänne. Mutta valtiohoitajalla ja Ruotsin herroilla oli par'aikaa muuta tekemistä. He viettivät kesänsä Kalmarissa sotainnon hieromisissa Tanskan kanssa ja ennättivät tuskin ajatella Suomen varustamista ja auttamista. Vasta silloin, kun hätähuudot itäiseltä rajalta tulivat aivan haikeiksi, päätettiin, että Sten Stuure ja useat muut herrat kokoisivat sotavoiman ja itsekin lähtisivät Suomen puolelle. Mutta vuoden-aika oli jo myöhäinen ja valmistus-toimet tietysti vetivät aikaa. Vihdoin Marraskuun keskipoikoilla oli Stuure ko'onnut noin 900 miestä sota-väkeä; Pyhän Eerikin lippu tuotiin Upsalasta, ja Katrinan päivänä, Marrask. 25 p., lähdettiin Koohaminan satamasta merelle. Mutta nyt tuli talvi väliin. Vastatuulta, jäätä ja lunta sattui matkalaisten tielle, kaksi laivaa särkyi ja muutamain täytyi palata. Muut, ja niissä valtiohoitaja itse, päättivät Antinpäivänä, Marrask. 30 p., Ahvenaan. Miehistä ei kukaan ollut hukkunut, mutta lähes 400 olivat jääneet tulematta. Ne, jotka Ahvenaan olivat päässeetkin, kärsivät suurta haittaa pakkasesta; sillä talvi tuli ankarampi, kuin mies-muistissa oli ollut, niin että muutamit kuolivat viluun ja osa kylmätyi. Kuitenkin nyt oltiin vasta puoli-tiessä. Laivat ja muona-varat jäätyivät kiinni Ahvenaan ja väen täytyi jään yli matkata Turkuun. Näin myöhästyneet toimet eivät voineet Suomelle suurta apua tuottaa. Mutta sen siaan säättiin Ruotsissa messuja, paastoja ja rukouksia muka "kristikunnan ja poloisen maakunnan, Suomen, edestä".

Viipurissa sillä välin olivat Knuutti Posse ja Suomalaiset miehuullisesti vastustaneet Venäläisten yrityksiä. Vihollinen ampui kaupunkia suurilla tykeillänsä, ja muurit tornineen alkoivat haljeta ja kukistua. Mutta Posse korjautti ennättämistään kaikki vammat, ja Winholt piti valpasta vahtia. Näin kului viikko toisensa perästä, jolloin Venäläiset eivät näytä yrittäneen mitään suurempaa rynnäkköä. Riimikronika vain kertoo:

"He ampuivat kaksi tornia maahan;
Silloin muuri rupesi mullistumahan.
Kolmannen tornin ampuivat niin,
Että kaks' kerta-säkkiä mahtuisi siihen.
Tuo kelpo Knuut Posse, urhea mies,
Hän ne suuret reiät tukkia ties';
Ja Winholt rehellisesti
Oli valpas ja vihollisen esti". —

Epätietoista on, liekö Viipuri sillä välin saanut mitään lisäväkeä. Niin pian kuin vihollinen oli täydellisesti saartanut kaupunkia, ei muu kuin harjaantunut sotaväki lie voinut tunkeuda piiritettyjen avuksi, ja luultava siis on, että Länsi-suomen nostoväki pysähtyi Kymijoelle. Tässä ainakin vaikuttivat sen, että Venäläiset eivät päässeet retkeilemään Hämeeseen. Savoon sitä vastoin karkasi tähän aikaan Venäläinen parvikunta, jonka tarkoitus oli hätyyttää Olavin linnaa. Mutta linnan isäntä eli vouti, Pietari Niilonpoika, lähti ritari-palvelijain ja rahvaan kanssa vihollista vastaan ja ajoi parvikunnan takaisin rajan yli. Venäläiset eivät ennättäneet tehdä muuta vahinkoa, kuin polttaa muutamit talot ja tappa yhden nimismiehen. Mutta Pietari Niilonpoika ja Savon miehet kävivät pahaa pahalla kostamassa, polttaen Venäjän puolella rajaa enemmän kuin 800 taloa ja kaataen monta Venäläistä.

Äkillinen talven-tulo Marraskuun lopulla näyttää pakoittaneen Viipurin piirittäjiä yrittämään lopullista rynnäkköä, elleivät tahtoisi tyhjin toimin palata omaan maahansa. Aikaisin aamulla Pyhän Antin päivänä, Marrask. 30 p., marssivat viholliset summattomalla ratsu- ja jalka-väen voimalla kaupunkia vastaan, nostaen miehuullisesti leveitä tikapuita muurin tasalle. Nyt syntyi hirvittävä taistelu. Venäläisten suuri enemmisyys alkoi kallistaa voiton heidän puolelleen. Riimikronika kertoo, että he olivat seitsemän tuntia muurin päällä, jossa heidän paasunansa

soivat yhtenä, ja että jo olivat valloittaneet useita torneja, joista heiluttivat lippujansa. Muurista alkoi vihollinen laskea tikapuunsa alas kaupunkiin, ja Viipurin viimeinen hetki näytti tulleen. Mutta kaupungin puolustajat eivät nytkään hämmästyneet, vaan sytyttivät yhden tornin alle tervaa ja muita palavia aineita, ja polttivat siihen suuren joukon Venäläisiä. Silloin tuli Venäläisten päälle äkillinen pelon huimaus, jonka oikeata syytä emme tarkoin tunne. Mahdollista on, että Posse jollakin kruuti-kaivoksella räjähytti osan ryntääjiä ilmaan; ja kansan-taru, joka myöhemmin oman käsityksensä mukaan kuvasi näitä seikkoja, on antanut tapaukselle nimen: *Viipurin pamaus*, koska muka viholliset suurella räjähdyksellä olivat ilmaan lentäneet. Rahvas piti Possen suurena velhona, joka taikauksilla oli tämän kumman saattanut toimeen. Mutta Posse itse ja muut kaupungin päälliköt selittivät koko tapauksen sulaksi ihme-työksi, jonka Pyhä Andreas juhlapäivänänsä oli heille tehnyt. Oli muka taivaalla näkynyt loistava Pyhän Antin risti, jota nähdessään viholliset kovin hämmästyivät, olletikkin koska kaupunki heidän silmiinsä näytti olevan täynnänsä puolustajia, vaikka todellakin oli Venäläisten suhteen turhan vähäinen joukko. Mikä lieneekään oikea syy ollut, niin ryntääjät pötkivät hätäisesti muurista pakoon ja peräytyivät leiriinsä.

Tällä tavoin nyt Viipuri oli pelastettu. Tosin kaupunkilaisten voima oli liian heikko yrittämään valloittaa Venäläisten leiriä. Mutta nämä jo itse alkoivat salaisesti valmistaa lähtöänsä. Barbaran yönä, Jouluk. 4 p:ää vastaan, lähti osa heitä tiehensä, ja ennenkuin Pyhän Annan juhla vietettiin, joka täällä Suomessa tapahtui Joulukuun 15 p., oli piiritys kokonaan lakannut, kestätyänsä puolen kolmatta kuukautta. Possen ja Viipurilaisten urhollisuus oli tällä hädän aialla säilyttänyt Suomenmaalle sen entiset rajat itää kohden ja pidättänyt Venäläisten paisuvan vallan. Mutta raja-maakunta oli hirveästi hävitetty; talot olivat poltetut, vilja ja karja ryöstetty, ja osa asukkaista surmattu tai viety Venäjään. Ne taas, jotka olivat piilotelleet metsissä ja murroksissa, olivat saaneet taistella nälän ja kauhean pakkasen kynsissä; heidän oli silmät päässä paisuneina nyrkkien kokoisiksi, ja moni kaatui kohta kuoliaaksi, niin pian kuin lämpimään tuli tai ruokaa sai.

Juuri samana päivänä, kuin Viipurin pamaus tapahtui, oli Sten Stuure väkenensä tullut Ahvena. Vähää ennen Joulua hän tuli Turkuun ja kokoitteli siellä väkeänsä sekä muona-varojansa, jotka hevoisilla kuljetettiin Ahvenasta. Luultava on, että hän vielä talvi-sydännä aikoi marssia Viipurin avuksi. Mutta juuri Joulu-yönä, kun papit tuomiokirkossa alkoivat veisata "Te Deum", tuli iloinen sanoma Viipurin ihmeellisestä pelastuksesta. Se oli kirje, jonka Viipurilaiset olivat lähettäneet niille herroille, jotka Kymijoella vahtia pitivät, ja jonka nämä kiireesti toimittivat Turkuun. Joulun lisäksi tuli nyt ilo isänmaan onnellisesta pelastuksesta. Uskallamme lisätä, vaikk'ei historia sitä mainitse, että sinä yönä Turun kirkossa veisattiin tavallista hartaammin Jumalalle ylistystä.

Viides Luku.

Kosto-retket v. 1496.

Venäjässä tämä suurten hankkeiden huono loppu synnytti paljon mieli-karvautta. Iivana Vasilinpoika itse muutti lähemmäksi rajaa Nougorodiin, ja toimitti sieltä uuden retkikunnan, jonka piti vielä samana talvena käydä kostamassa edellisen retken vaurioita. Tämän uuden sotavoiman päälliköiksi pantiin Nougorodilaiset voivodat ruhtinas Vasili Kosoi ja Andrei Tiheliadnin. Tammik. 17 p. lähtivät Nougorodista ja saivat käskyn tunkeutua Savoan ja Hämeeseen asti mutta karttaa Viipuria. Tämä puuska tuli varsin äkki-arvaamatta Suomen päälle. Stuure oli hajoittanut väkensä talvi-majoihin. Hän oli jonkun osan lähettänyt Satakunnan kuninkaan-kartanoon Kokemäelle; Talalaiset ja pestatun väen hän oli toimittanut Viipuriin, ja 70 huovia Knuutti Kaarlonpojan komennon alla hän määräsi Savonlinnan vahvistukseksi. Nämä viimemainitut, kun he Helmik. 2 p. olivat perille tulemassa, joutuivat vihollisen saaliiksi; sillä Venäläiset jo makasivat Savonlinnan edustalla. Ainoastaan 7 tai 8 huovia, niiden seassa Knuutti Kaarlonpoika, pääsivät tästä pulasta hengissä pakoon. Venäläiset eivät kuitenkaan malttaneet viipyä Olavinlinnaa piirittämässä. Kauhealla hävityksellä levisivät länteen päin, etenivät Hämeenlinnan seuduille saakka, ryöstivät Hattulan kirkkoa, ja olivat ainoastaan kahden päivämatkan päässä itse Turusta. Voimme arvata, mikä kiire tästä tuli valtiohoitajalle. Arpakapula kulki Ahvenassa ja Uudella maalla, ja mies talolta nostettiin aseisin. Sillä tavoin saatiin kokoon, jos Riimikronikkaan saamme luottaa, koko 40,000 miestä, joista oli 900 huovia; tykistöä mainitaan olleen 103 "skerpentiniä". Helmikuun 24 p. marssittiin tällä voimalla Turusta ulos. Mutta Venäläiset olivat jo voittosaaliinsa kanssa kääntyneet kotimatalle, eikä Stuure tavannut ainoatakaan vihollista. Riimikronika sanoo:

"Mitä nyt auttoi kaikki pidetty huoli?

Autiona oli Karjala, Savo ja Hämettä puoli.

Niissä ei kuulunut yhtä ihmis-sanaa;

Eik' ollut koira, kukkoa tai kanaa".

Tämä kuvaus saattaa olla liiallinen; mutta epäilemättä oli hävitys ollut mitä kovimpia. Maalisk. 6 p. tulivat hävittäjät suuren vankijoukon kanssa takaisin Nougorodiin. Sten Stuure taas, joka jo toisen kerran oli myöhästynyt toimissansa, päästi nostoväen jälleen kotia ja majoitti sotamiehensä pappiloihin.

Silminnähtävä oli, että jos Venäläiset pääsisivät tekemään useita semmoisia retkiä, Suomenmaa vihdoin hervottomuudesta joutuisi Venäjän alle. Viimeinen kokemus oli osoittanut, että harjaantumaton talonpoikainen nostoväki ei riittänyt suurempaan sotaan, ja maassa löytyvä varsinainen sotaväki oli liian vähäinen. Tosin ne 400 miestä, jotka viime syksynä olivat Stuuren

joukosta jääneet, tulivat Paaston aikana, Maaliskuun alussa, perästä. Mutta lisää tarvittiin, ja valtiohoitaja palasi Maaliskuun lopulla Ruotsiin, hakemaan enemmän väkeä Suomenmaan puolustukseksi. Väkeä tulikin; mutta Sten Sture, joka oli luvannut ennen kuukauden kuluttua tulla takaisin Suomen puolelle, viiپی koko kesän Ruotsissa pitämässä herrain-päiviä Tanskan asioista. Suomen sotapäälliköksi oli jäänyt Svante Stuure, ja hänen kanssansa Sten Turenpoika Bielke ja Eerikki Trolle.

Sill'aikaa kuin maalliset mahtajat niin heikolla menestyksellä holhoivat Suomenmaan puolustamista, oli hengellinenkin valta täydessä toimesta samaa tarkoitusta varten. Linköpingin mainio pispä Hemming Gadd ja eräs Turun kaniikki Henrikki Wenne kiirehtivät Romaan, missä silloin paavi Aleksanteri VI istui kristikuntaa hallitsemassa. Tältä mieheltä osasivat toimittaa kaksi hengellistä kirjettä eli bullaa Suomen eduksi; toisella kiellettiin Hannu kuningasta tällä hädän aialla Ruotsin valtaa ahdistamasta; toisella luvattiin ane synnistä ja piinasta niille, jotka lähtisivät risti-sotaan Venäläisiä vastaan. Mutta Kristuksen siainen otti hyvän hinnan avun-teostansa, niin että lähettiläisten täytyi eräältä Florensilaiselta rahakauppiaalta lainata 880 dukatia bullain lunnaiksi. Kuitenkin viipyivät nämä kalliit kirjeet niin kauan tiellä, ett'ei niistä sinä vuonna mitään apua ollut. Hannu kuningas yhä jatkoi juoniansa, jotka pidättivät valtiohoitajan Ruotsin maalla, ja Iivana valmisti uusia hävitys-retkiä Suomea vastaan.

Venäjän etevimmät kanteet Ruotsia vastaan olivat: 1:ksi, että tuo uusi linna Savossa oli rakennettu Venäjän puolelle rajaa; ja 2:ksi, että koko Perä-pohja alkuperäisen rajakäynnin mukaan olisi kuuluva Venäjän alueeseen, vaikka Ruotsi sen oli muka aikojen kuluessa omaksensa anastanut. Tässä ei ole tila tutkia näiden kanteiden oikeutta; siinä kyllä, eitä Iivana edellä kaiken tahtoi Venäjälle valloittaa ne rajat, mitkä hän arveli vanhempain rauhankirjain määräämiksi. Tästä syystä Venäläiset taas Heinäkuussa hävittivät Juvassa, joka siihen aikaan käsitti koko koillisen Savonmaan. Mutta vielä suurempi retki tehtiin samaseen aikaan Vienan puolelta Pohjanmaata vastaan. Kaksi veljestä, ruhtinaat Iivana ja Pietari Ushati, kokosivat suuren sotajoukon Vienan seuduilta, Äänisjärveltä ja Ustjugista asti, kulkivat pitkin jäämeren rannikkoa Norjalaisen alueen läpi ja samosivat Lapin kautta Pohjanmaalle, eli niinkuin Venäjän kronikat sen nimittävät, "kymmenen virran maalle", hävittäen koko rannikon Tornion ja Kalajoen välillä. Aasukkaat eivät nähneet muuta neuvoa kuin antautua Venäjän alle. Kun voidotat syksympänä palasivat Moskovaan, seurasi heidän kanssansa Liminkalaisia, jotka suuriruhtinaalle tarjosivat maakunnan alomaisuutta. Iivana otti heidät suosiolla vastaan ja antoi heidän palata kotiin. Näin Suomessa valtiolliset, kansalliset ja uskonnollisetkin siteet katkesivat, ja henki jo näytti lähtevän nääntyvästä ruumiista.

Se sotavoima, joka nyt vihdoin oli Suomeen ko'ottu, näyttää kesänsä maanneen Viipurin seuduilla, eikä siis voinut kaukaisia meteliä estää. Mutta tarpeelliseksi nähtiin jollakulla uros-työllä kostaa Venäläisille heidän tekemiä vahingoitaan, ja syys-kesällä siis valmistettiin suuri retki Viipurista Joanaa vastaan. Tarkoitus oli nähtävästi muuttaa sodan kauhut Viron puolelle rajalle ja houkutelulla Liivin ritarit sodan osallisuuteen, kuten he liitossaan v. 1492 olivat luvanneet. Kohta Neitsyt Maarian taivaasen-oton jälkeen (Elok. 15 p.) purjehtivat Svante Stuure ja Knuutti Posse 70:lla aluksella ja 2000:n miehen kanssa ulos Viipurista ja tulivat Elok. 19 p. Narvajoelle, joka oli vanhastaan rajana Viron ja Venäjän välillä. Virran suulla oli vastapäätä toistansa näiden eri valtojen kaksi raja-linnaa, länsipuolella Narva ja itäpuolella tuo neljä vuotta sitten rakennettu Ivangorod eli Joana, jota nyt retki tarkoitti. Ruotsalaiset kohta alkoivat ampua kaupunkia tykeillensä, eivätkä paljon vastusta saaneet. Joanassa oli noin 3000 miestä; mutta komentaja ruhtinas Juri Babitsh pelästyi kohta ja pötki häpeällisesti tiehensä. Kaksi muuta ruhtinasta, jotka sotajoukon kanssa seisoiivat lähellä, eivät myöskään tulleet avuksi, ja Joana joutui kahden viikon perästä Syysk. 2 p. piirittäjän valtaan. Ruotsalaiset saivat ylen suuren voittoaaliin. Mutta Knuutti Kaarlonpoika, joka viime talvena oli onnellisesti päässyt Venäläisten käsistä Savonlinnan edustalla, joutui tällä kertaa vihollisten valtaan ja surmattiin hirmuisesti. Ruotsalaiset olivat nyt voittaneet paikan, joka meren-takaisuutensa tähden oli heidän melkein mahdoton pitää. He tarjosivat Joanan Liivin maamestarille, mutta tämä ei tohtinut rikkoa rauhaa Venäjän kanssa. Seuraus oli, että Ruotsin väki saaliinsa ja vankiensa kanssa palasi Viipuriin, jättäen Ivangorodin auki ja autioksi. Mutta Venäläiset ottivat sen taas haltuunsa ja varustivat entistä paremmaksi, häikistellen Liivin ritareita, jotka olivat päästäneet niin hyvän otuksen käsistään. Pilkallansa ampuivat Joanalaiset virran yli, niin ett'ei kukaan voinut turvallisesti kulkea Narvan kaduilla, ja itse Narvan pormestari Juhana zur-Meininge ammuttiin sillä tavoin kuoliaaksi.

Kuudes Luku.

Mahtajain toimet ja tuumat.

Sill'aikaa kuin Svante Stuure ja Knuutti Posse näin urhollisesti ylensivät Ruotsin aseiden kunniaa, ennätti valtiohoitajakin palata Suomeen. Nyt olisi toivomista ollut, että Ruotsin yhdistetty voima olisi uusilla uros-töillä pakoittanut Venäläiset rauhaan. Mutta valtiohoitaja, joka Ruotsissa oli tullut riidan alkuun arkipispan kanssa, riitaantui tässä sekä Svante Stuuren että Maunu pispänkin kanssa eikä ollenkaan osoittanut sitä hallitsija-kuntoa, joka nykyisessä asiain tilassa olisi ollut tarpeellinen. Svante, joka valitti jääneensä koko edellisen kesän Venäläisten syötiksi, eikä saaneensa elatusvaroja tai palkkaa palvelijoillensa, lähti tiehensä Ruotsiin. Valtiohoitaja taas lähti rajan puolelle, ja otti mennessään Turun pispalta 30 lästiä rukiita, luvaten valallisesti niillä Joanaa varustella Ruotsin kruunun hyväksi. Mutta Joana jäi varustamatta, ja Maunu pispä syystä arveli, että ne rukiit olisivat tehneet paremman hyödyn, jos niitä olisi jaettu Suomen hiippakunnan köyhille, jotka nälkään olivat nääntymässä. Lisäksi Sten Stuure melkein väkisin otti

suuren rahasumman Pyhän Hemmingin uhreilta; mutta halunsa suojella Suomenmaata ei ollut yhtä suuri kuin halunsa ko'ota varoja. Hän oli jo ehdotellut neuvoskunnalle, että joku osa Suomenmaata sopisi heittää Venäjälle rauhan hinnaksi; mutta neuvoskunta ei siihen suostunut. Nyt hänelle tuli pelko, että muka Svante Stuure nostaisi kapinan häntä vastaan, ja hän arveli täytyvänsä palata Ruotsinmaahan. Maunu pispä tuli kauheasti hädillensä isänmaan, köyhän Suomen tähden, joka näin jäisi Venäläisten saaliiksi. Koko maakunnan täytyisi muka antautua Venäjän alle, eikä olisi muuta odotettavana kuin marttiran-kuolema ja pako. Ruotsista samalla aikaa lähetettiin vakuutus, ett'ei Svante eikä kukaan muu tekisi Stenin poissa ollessa mitään eripuraisuutta; päin-vastoin muka valtiohoitajan palaaminen voisi pikemmin syyttää kapinaa. Näistä neuvoista huolimatta valtiohoitaja tuli pois Viipurista ja oli Joulun edellä Turussa. Vielä kerran pispä koki taivuttaa hänen huikentelevaista mieltänsä, osoittaen Suomen suurta ja silmännähtävää vaaraa. Stuure puolestaan vaati sitkeästi Maunulta lisää rahaa, ja lupasi niillä pestata sotaväkeä Liivistä. Kun ei kumpikaan suostunut toisen tuumiin, lähti valtiohoitaja vihdoin Ahvenan kautta omaan maahansa. Hän mainitaan Suomessa ollessaan varustaneen väellä Viipuria ja Savonlinnaa ja teettäneen murreksia Pernajasta Hämeen rajalle. Mutta yleisesti häntä syytettiin, että hän sodan alusta saakka oli kehnosti hoitanut Suomen asioita, ja että hän nyt jätti sen kurjaan turvattomuuteen. "Eipä toivomista ole", kirjoitti Maunu pispä, "että hän tällä tavoin voi pelastaa isänmaata, koska hän niin ylen huikentelevainen on toimissansa".

Kaikeksi onneksi alkoivat jo Venäläisetkin taipua rauhantekoon. Käkisalmeilta tuli sovinnon tarjouksia, ja Maunu pispä lähti Tammikuun lopulla Porvoosen, keskustelemaan sinne tulleiden Viipurin herrain kanssa asiasta. Siellä päätettiin, että lähettiläs pantaisiin Nougorodissa käymään, ja että jos ei varsinaista rauhaa saataisi toimeen, kumminkin väli-rauha tehtäisiin kevääseen asti. Tällä välin oli rajalla kaikki levollista, ja Maaliskuun 3 p. 1497 vihdoin solmittiin Nougorodissa rauha kuudeksi vuodeksi.

Ennenkuin tämä sovinto vielä oli solmittu, vaikutti tytymättömyys Sten Stuuren toimiin valtakumouksen Ruotsissa. Ylimykset kutsuivat Hannu kuninkaan maahan, ja tämä kruunattiin loppuvuodella 1497. Sten Stuure, joka erotettiin valtiohoitaja-virasta, tehtiin sen siaan valtiohovimestariksi ja sai läänitykseksi koko Suomenmaan kaikkine linnoinensa. Syytös, että hän huolettomuudellansa oli ollut syypää Suomen kärsimyksiin, ei kuitenkaan tahtonut hänestä luopua. Mutta pispä Maunu Särkilahdelta, joka aina oli valmis pitämään heikomman puolta, koki tällä kertaa suojella Stuurea kaikista soimauksista. Kuitenkin täytyi Sten Stuuren Johanuksena 1499 antaa läänityksistään Turun, Viipurin ja Savon linnat takaisin kuninkaalle.

Mutta että Hannu kuninkaassa oli kaikkien enin syy ollut Suomen kärsimyksiin, sitä ei kukaan silloin aavistanut. Vihdoin tapahtui, että Paaston-aikana 1501 suuriruhtinaan lähettiläät tulivat Ruotsiin ja Tukholman raastuvassa kuninkaan ja neuvoskunnan edessä esittivät sovinto-ehtonsa. He muistuttivat Hannulle sen liiton, minkä hän v. 1493 oli tehnyt Venäjän kanssa Ruotsia vastaan ja vaativat nyt, että se luvattu uusi rajankäynti tapahtuisi ja Venäjälle annettaisiin Savo ja Karjala. Ja koska Hannu nyt Ruotsin kuninkaana oli valittanut Venäläisten hävityksistä Suomenmaassa ja vaatinut heiltä vangit takaisin, niin Iivana antoi vastata: "Teidänpä käskystä tuli Ruotsinvalta meille molemmille viholliseksi, ja mitä väkeä Ruotsalaisilta siinä sodassa hukkui, se hukkui, veli pyhä, Teidän tähtenne". Nämä tiedot käänsivät Ruotsalaisten sydämmet pois Hannusta. Hän erotettiin vielä samana vuonna Ruotsin-vallasta, ja Sten Stuure otettiin jälleen valtiohoitajaksi.

Mutta Iivana kääntyi sillä välin Liiviä vastaan, vaikka ei sielläkään hänen valloitus-hankkeensa paremmin onnistuneet, kuin ennen Suomenmaassa. V. 1504, Syysk. 14 p., tehtiin vihdoin Nougorodissa Ruotsin ja Venäjän välillä tukeva rauha, joka sittemmin seuraavina aikoina useita kertoja uudistettiin. Joka kerta puhuttiin rajankäynnistä, ja joka kerta jäi asia entiseen epävakaiseen tilaansa. Mutta Suomenmaalle jäi kumminkin sen vanha ala vähentämättä, ja tämä oli pää-etu Viipurin mainiosta pamauksesta.

SUOMALAISET DELAWAREN SIIRTOKUNNASSA POHJOIS-AMERIKASSA.

Joskus on kuultu sanottavan, että muka Suomalaisilta kokonaan puuttuu se urhea vehkeilyshenki, joka kaikissakin kansoissa on ajanut joukon ihmisiä heittämään oman syntymä-maansa rajoja ja hakemaan avarassa maailmassa uutta onnea ja asuin-siaa. Enimmät Euroopan kansat, mutta varsinkin ne, jotka meren läheisyydessä asuvat, ovat perustaneet siirtokuntia vieraisissa maissa, joko omassa maan-osassa tai valtamerenkin toisella puolen; — näille uusille asuin-sioilleen ovat vieneet kotimaansa tavat, laitokset ja sivistyksen, ja ovat sillä tavoin kaukaisiin aloihin levittäneet kansallisuutensa nimen ja arvon. Ainoastaan Suomen kansa, — niin vakuutetaan, — ei ole milloinkaan uskaltanut retkeillä koti-nurkistansa ulommaksi, vaan on ollut muka turpeesensa sidottu pahoina niinkuin hyvinäkin aikoina. Jos tässä väitöksessä perää olisi, voisimme helpostikin siihen löytää tydyttävän selityksen. Suomen kansalla on näihin päiviin saakka ollut täysi uutis-asutuksen toimi omassa maassaan. Sillä on ollut ja on vieläkin täysi työ kansoittamassa omat erämaansa, kuokkimassa omat korpensa vilja-maiksi, eikä ole tähän saakka mikään väen-ahtaus pakoittanut tämän kansan jäsentä hakemaan avarampaa tilaa suuressa avarassa maailmassa. Mutta näinkin ollessa ovat Suomalaiset todellakin melkein kaikkina aikoina lähettäneet siirtolaisia ulkomaille. Se on tunnettu asia, että nyky-aikoina paljon Suomalaisia muuttaa Venäjän puolelle, Pietariin, Aunukseen ja vielä edemmäksi, ja että Pohjois-suomesta

väkeä on siirtynyt Norjalaiselle Jäämeren rannikolle, missä tavallisesti hyvin hyötyvät näiden seutujen runsaasta kalastuksesta. Mutta varsinkin 17:nnessä vuosisadalla näyttää suomalaisilla olleen erinomainen halu heittämään omia raukkoja rajojansa. Jo mainitun vuosisadan alussa, ellei jo aikaisemmin, näyttää se siirtymys tapahtuneen, joka on perustanut suomalaisen väestön Vermlannin ja Norjan metsämaissa sekä muutamissa muissa Ruotsin maakunnissa. Mutta vähäistä myöhemmin valittiin eräässä kuninkaallisessa julistuksessa vuodelta 1620, että muka paljon väkeä, varsinkin Suomenmaasta, sekä naineita että naimattomia, talonpoikia, trenkejä ja piikoja, muutti joka vuosi ulos Puolalaiseen Liivinmaahan, Preussiin, Kuurinmaahan, Pommeriin, Meklenpuriin, Riikaan, Dantsigiin, Lybekkiin ja vieraisin maihin ja kaupunkeihin.[\[9\]](#) Tätä muuttamisen halua koettiin vuosisadan kuluessa ankarilla asetuksilla tukehuttaa.[\[10\]](#) Mutta Suomen rahvaan rasitettu tila, joka ei millään aikakaudella näy olleen niin raskas kuin juuri näinä Ruotsin loisteen aikoina, ajoi yhäti Suomen miehiä lähtemään onnen-ha'ulle joko Ruotsin puolelle tai muille vielä vieraammille maille. Nämä teko-asiat todistavat selvästi, ett'ei äsken-mainittu syytös suomalaisen luonteen liikkumattomuudesta ole varsin toden-peräinen. Paremmalla syyllä sopisi sanoa, että kotimaa on heittänyt ja vieläkin heittääpi nämä pesästä lähteneet lapsensa ilman kaiketta holhouksetta, ja että ne sillä tavoin ennen pitkää vieraantuvat pois omasta kansallisuudestaan ja katoavat tietämättömiin. Ne muutamit tiedot Suomalaisten siirtymisestä Pohjois-Amerikkaan, jotka tässä lukijalle tarjotaan, antavat todistusta kumpaiseenkin kohtaan, ensiksi eitä siirtymisen into suomalaisissa oli varsin suuri, ja toiseksi että siirtolaisten kansallisuus jo alusta saakka jätettiin turvatta ja tuetta muukalaisuuden nieltäväksi. Tämä jälkimäinen seikka, joka kipeästi loukkaa kansallistuntoamme, saapi kenties lohdutuksensa, kun näemme, ett'ei Ruotsalaisetkaan, jotka paremmin varustetuina ja turvatuina lähtivät samaan siirtokuntaan, ole voineet aian-pitkään säilyttää kansalaisuuttansa Delawaren rannoilla. Mutta jos iloisella tai suruisella mielellä, niin mielelläänpä ainakin lukenee nyky-aian suomalainen muutamit vähäiset tiedot niistä kansalaisistaan, jotka kolmatta sataa vuotta takaperin muuttivat valtameren yli suureen kaukaiseen länteen.[\[11\]](#)

1. Kuinka "Uusi Ruotsi" perustetaan.

Vuosisadan ajat olivat kuluneet Amerikan ensimmäisestä löydöstä, ennenkuin Eurooppalaiset alkoivat perustaa siirtokuntia tämän maanosan pohjoiselle mannermaalle. Ensimmäinen uutisasutus tapahtui v. 1607 Virginiassa, johon sata viisi Englantilaista tulivat yhdellä laivalla ja perustivat kaupungin, jonka nimittivät Jamestown. V. 1614 paikoilla Hollantilaiset asettuivat Hudsonin-virran seuduille ja rakensivat sen suulle linnansa, jonka nimittivät: Uus'-Amsterdam, minkä nimen Englantilaiset sitten ovat muuttaneet New-York'iksi (Uusi York). Tästä Hollantilaiset levittivät valtansa etelään päin pitkin nykyisen New-jersey'n rantamaata, kunnes he vihdoin rauhanteossa v. 1664 heittivät koko alueensa Englantilaisten valtaan. Nämä viime-mainitut olivat sillä välin v. 1620 perustaneet toisen siirtokunnan koillis-puolella Hollantilaista aluetta, niinkutsutussa Uudessa Englannissa. Sata yksi Englantilaista Puritania, jotka olivat kotimaastansa lähteneet uskonvainoa pakoon, tulivat mainittuna vuonna nykyiseen Newhampshiren maahan ja perustivat Plymouth'in kaupungin. Kuinka nämä siirtokunnat versoivat ja lisääntyivät, ei ole tässä tila tutkia. Ainoastaan se sopii mainita, että Hollantilaisten ja Virginiiaan asettuneiden Englantilaisten välille oli jäänyt avoin tila, joka ulottui Delaware-virrasta luonaan päin. Mutta koko mainittukin virta, joka nykyään New-jersey'n ja Pennsylvanian rajana kulkee pohjasesta etelään ja luonaan, ja myöhemmin on saanut Philadelphian suuren kaupungin länsi-varrellensa, oli oikeastaan vielä alku-asujainten, Intianien, vallassa; sillä sen Fort-Nassau nimisen linnoituksen, minkä Hollantilaiset olivat koettaneet rakentaa virran itäiselle rannalle, olivat Intianit hävittäneet ja hajoittaneet. Juuri näille seuduille asettui v. 1637 se Ruotsin hallituksen lähettämä siirtokunta, jonka historia tässä lyhyesti kerrotaan.

Jo v. 1626 oli Ruotsissa herännyt suuri into ryhtyä siihen maailman kauppaan, minkä Hollantilaiset ja Englantilaiset olivat alkaneet harjoittaa. Erään Hollantilaisen, Usselinx'in, ehdotuksesta perusti Kustaa Aadolfi kauppa-yhtiön Aasiaa, Afrikkaa ja Magellanin salmea varten, ja kaikki kansanluokat, kuninkaallisesta huonekunnasta talonpoikiin asti, kilvoittelivat ottamaan osakkeita. Laivoja toimitettiin, amiraali, vara-amiraali, asiamiehet ja kauppiat olivat määrättyt, asia oli valmis toimeen panna. Silloin Ruotsin valta sekaantui Saksan sotaan; joku vuosi myöhemmin kuningas kaatui, ja nuo suuret kauppahankkeet raukesivat.

Mutta pari kolme vuotta myöhemmin sattui, että Hollantilaisten ensimmäinen kuvernööri Uus'-Amsterdamissa, Pietari Meneve (eli Menuet), erotettiin virastansa ja tuli Ruotsiin, jossa hän kansleri Aksel Oxenstiernalle ehdotteli siirtokunnan perustamista Delawaren länsi-rannalle. Ruotsin hallitus kohta taipui tähän tuumaan, ja kuin ystävällinen suostumus oli saatu Englanninkin hallitukselta, jonka alamaiset ensin olivat nämä paikat löytäneet, niin retkikunta lähti Götheborista kahdella laivalla Pietari Meneven komennon alla, ja tuli onnellisesti maalle Delaware-lahden länsi-rannalle v. 1636 tai 1637. Intianeilta kohta ostettiin pitkä maan-palsta pitkin lahden ja joen läntistä rantaa ja ristittiin nimellä "Uusi Ruotsi". Sen rajat olivat: etelästä Henlopen-nokka, ulkopuolella lahden suuta, nykyisen Delaware-maan eteläisessä päässä; pohjoisessa Delaware-virran alimmat kosket, nykyisen Trentonin kohdalla, vähäistä ylempänä sitä paikkaa missä virta mutkistuu luonaan päin; länttä kohden piti saataman niin paljon maata kuin tahdottiin ja Ruotsin alue luettiin sitten ulottuvan Susquehanna-virtaan. Kauppakirja tehtiin Ruotsin kruunun nimessä Hollannin kielellä, ja kun Intianit olivat panneet puumerkkinsä alle, lähetettiin se Ruotsin arkistoihin.

Delaware-virta, jonka Intianit nimittivät "Poutaxat", oli syvä, laivan-kululle kelpaava väylä, johon varsinkin lännen puolelta yhtyi useita pienempiä jokia. Näistä on yksi, joka purkauupi pää-virtaan ei kaukana sen suusta, ja Ruotsalaisilta sai nimen: *Kristiina-puro*. Sen varrelle on myöhemminä

aikoina syntyneet kaupunki Wilmington. Sinne Ruotsalaiset panivat ensimmäisen uutis-asutuksensa, ja rakensivat ei kaukana puron suulta pienen linnoituksen, jollen antoivat niinkuin purollekin kuninkaansa nimen: *Kristiina*. Paikka oli hyvin valittu; se ei ollut varsin Hollantilaisten jaloissa, mutta kuitenkin niin lähellä pää-virtaa, että selvästi voitiin erottaa Delawaren vedet sekä alukset, jotka siinä kulkivat. Hollantilaiset olivat kyllä pian huomanneet nämä Ruotsalaisten toimet, ja heidän kuvernöriinsä Uus'-Amsterdammissa Wilhelm Reist antoi Toukok. 6 p. 1638 ulos epäyskirjan, jolla kielsi Ruotsalaisten oikeutta asettumaan näille maille. Ilmeistä vihollisuutta ei kuitenkaan syntynyt, ja Meneve hallitsi rauhassa pientä siirtokuntaansa, kunnes hän jonkun vuoden perästä kuoli Kristiinassa. Hänen seuraajansa oli Ruotsalainen Pietari Holländare, joka puolentoista vuoden perästä lähti takaisin Ruotsiin. Siirtokunnan ainoa pappi, Reerus Thorkillus, kotoisin Itä-göthin maakunnasta, toimitti jumalan-palvelukset Kristiinan linnoituksessa, kunnes hänkin kuoli v. 1643. Tähän aikaan siis oli siirtokunnan sekä maallinen että hengellinen holhous raukeamassa. Mutta tarpeen hetkellä tuli emä-maasta uusi retkikunta, joka uutis-asutukselle lisäsi uutta voimaa. Tämän retkikunnan johdattajana oli evest-luutnantti, nyt kuvernöriksi määrätty, Juhana Printz, joka kolmella sotalaivalla lähti Ruotsista Elokuussa 1642 ja seuraavan Helmik. 15 p. perille tuli, tuoden mukaansa uuden papin Tukholmalaisen Campanius'en, sekä joukon uutis-asukkaita, varoja ja tavaraa.

Melkein täydellä varmuudella käypi päättää, että ensimmäisessä siirtokunnassa, minkä Meneve johdatti, ei seurannut suomalaista. Sitä vastoin on todennäköistä, että niitä nyt tuli Printz'in seurassa, vaikka niiden tuloa ei erittäin mainita. Saamme kohta silmäiltäväksi muutamia siihen vivahtavaisia seikat.

2. Siirtokunnan vaiheet Hollantilaiseen valloitukseen saakka.

Vähäistä ennen Printz'in tuloa olivat Hollantilaiset uudesta rakentaneet Nassau-linnoituksensa virran itäiselle rannalle vastapäätä nykyistä Philadelphiaa. Uusi Ruotsalainen kuvernööri, joka ei tahtonut jättää Hollannille aivan vapaata valtaa, alkoi nyt levittää uutis-asukkaitansa pitkin alisen virran länsi-vartta. Oman asuntonsa hän asetti Tenackongh eli Tinicum nimiseen saareen, joka oli virrassa muutamia peninkulmia alempana Fort-Nassau'sta ja vähää etelämpänä nykyistä Philadelphiaa, sekä kolme peninkulmaa virran-suulta ylöspäin. Rannalle vastapäätä kuvernöriin asuntoa rakennettiin linnoitus, nimeltä Uusi Göthepori, ja samalle paikalle tehtiin muhkea puinen kirkko. Linnan ja kirkon lähiseuduille etevimmät siirtolaisetkin asettuivat. Mutta muitakin uutis-asuntoja löytyi pitkin virran länsirantaa, sekä pohjoispuolella Götheporia että varsinkin Kristiinan ja Tinicum'in välillä. Tavallisesti oli semmoisella uutis-kylällä pieni linnoituksensa, joka saattoi varjella asukkaat Intianein päällekkarkauksista. Niinpä vähää ylempänä Götheporia oli Korsholman linnoitus Passajung'issa. Peninkulman matka Götheporista alaspäin oli taas Upland nimen linnoitus. Mutta tämmöiset linnoitukset useimmiten eivät muuta olleet kuin hirsi-huone, varustettu ampuma-rei'illä. Vähäistä alempana Uplandia, noin Götheporin ja Kristiinan keskiläisissä, oli paikka jonka Intianit nimittivät Kamassung, Chamassung; mutta siirtolaiset antoivat tälle seudulle nimen "*Finland*" eli *Suomi*, koska siinä Suomalaiset asuivat yhdessä. Paikka kutsutaan nykyaikoina "Marcus Huck", ja on noin 3 peninkulmaa Philadelphiasta luonaan päin. Kuinka suuri paljous Suomalaisia oli, on mahdoton likimäärinkään arvata. Todennäköistä on, että jo Printz'in kanssa v. 1643 tulivat ensimmäiset, ja että niiden lukumäärä lisääntyi v. 1647 ja seuraavina, jolloin uusia siirtolaisia mainitaan tulleen meren yli. V. 1649 mainitaan Ruotsin neuvoskunnan pöytäkirjoissa, että muka 300 Suomalaista olivat pyytäneet päästäksensä Uuteen Ruotsiin.[\[12\]](#) Arvattavasti eivät kaikki halulliset kuitenkaan tulleet toiveidensa maahan. Mutta joku sata-määrä niitä ainakin lienee löytynyt, mitkä Kamassungissa, mitkä taas Ruotsalaisten seassa muissa kyläkunnissa.

Delaware-seutujen ilma-ala oli tosin lämpöisempi ja maanlaatu höystöisempi kuin siirtolaisten kotimaassa. Kuitenkin luonnolliset rikkaudet pian loppuivat ja työtä tarvittiin täällä niinkuin muuallakin. Ensin siirtolaisten tullessa kasvoi yli-ympäri eräs ruohon-laji, nimeltä metsä-ruis, joka ylöttyi elikoille mahaan asti ja tarjosi parahinta laidunta. Mutta tämä vähitellen hävisi ja oli viljelyksellä palkittava. Muutoin siirtolaiset enimmästi käyttivät samat elinkeinot ja tavat kuin ennen kotimaassaan, ainoastaan niillä eroituksilla, mitkä eri ilma-ala teki tarpeelliseksi. Talvi oli täällä paljoo lyhyempi, mutta toisinaan kyllä ankara. Lopulla Syyskuuta vanhaa lukua (s.o. Lokakuun alussa) kylvettiin nisut ja rukiit, ja leikattiin Kesäkuun keskellä tai lopulla; joskus tehtiin elo Toukokuunkin lopulla, nimittäin vanhaa lukua. Ohrat ja kaurat kylvettiin Huhtikuussa ja tuleentuivat tavallisesti Heinäkuun keskupaikoilla. Tattarit kylvettiin Heinäkuun alussa tai keskellä ja olivat leikattavina lopulla Syyskuuta tai vähän myöhemmin.[\[13\]](#) Uusia viljan-lajia oli *maisi*, joka nimitettiin Intiani-ohriksi, koska se oli maan alku-asujainten etevin elatus-aine. Tupakka-viljelys, joka oli ollut Ruotsin hallituksen päätarkoituksia tätä siirtokuntaa perustaessa, ei kuitenkaan ennättänyt paljon edistyä, vaikka maanlaatu ja ilma-ala olivat siihen kyllä edulliset.

Intianien kanssa elivät siirtolaiset tavallisesti hyvässä ystävydessä, ostivat niiltä kaikenlaisia kalliita turkiksia ja maksoivat neuloilla, veitsillä, kirveillä, pyssyillä, j.m. Kesällä tavallisesti alkuväestö tuli sydänmaista virran rannalle ja piti silloin seurua siirtolaisten kanssa, jotka monikin oppivat tämän villi-kansan kieltä. Maisteri Campanius käänsi tälle kielelle Lutheron katkismuksen ja alkoi heille saarnata kristin-uskoa. Tämä oli nähtävästi ensimmäinen lähetys-toimi Pohjois-Amerikassa ja ensimmäinen kirjallinen yritys Ruskeanahkain kielellä. Kuitenkaan ei käynyt täydellisesti luottaa Intianien ystävyteen, vaan siirtolaisten täytyi asua lähellä toisiansa ja varustaa huoneitansa ampuma-rei'illä.

Hollantilaisten kanssa taas ei koskaan voinut oikeata ystävyttä syntyä. Tosin Ruotsalaiset ja Hollantilaiset yhdessä liitossa estivät Englantilaisten pesäytymistä Delawaren rannoille. Mutta toisiansa vastaan heillä oli samat pahansuovat tarkoitukset. Kuvernööri Printz rakennutti

itäpuolelle virran suuta, noin kaksi peninkulmaa Kristiinasta, uuden linnoituksen, nimeltä Helsingpöri, jonka varustus-väki tutki kaikki Hollantilaiset laivat, mitkä virtaan tulivat. Kun nyt Ruotsalaiset olivat itärantaan ruvenneet, päättivät Hollantilaiset vuorostaan ottaa siaansa länsirannallakin, ja rakensivat v. 1651 Fort-Casimir nimisen linnoituksen (nyk. New Castle) niin lähelle Kristiinaa, ett'ei ollut kuin peninkulman väliä ja toinen peninkulma Fort-Casimir'ista Helsingpöriin. Pian sen jälkeen Ruotsalaiset heittivät Helsingpöriä autioksi. Hollantilaiset alkoivat nyt tulla voitolle ja kuvernöri Printz, joka ei nähnyt voivansa vastustaa niiden karttuvaa valtaa, palasi Eurooppaan v. 1652. Pappi Campanius oli jo ennen palannut. Hänen siaansa oli Printz'in aikana kaksi pappia tullut Ruotsista. Jumalan-palvelukset pidettiin Tinicumissa ja Kristiinassa.

Printz'in lähdettyä oli kuvernöriin-virka jäänyt hänen vävyllensä Juhana Papegoja'lle. Mutta v. 1654 tuli Ruotsista uusi retkikunta yhdellä laivalla, kenraali-tirehtöri Juhana Rising'in komennon alla. Halu muuttaa uuteen maailmaan oli kotimaassa niin suuri, että paitsi niitä, jotka nyt tulivat Rising'in kanssa, vielä sata perhekuntaa olivat vastoin mieltänsä jääneet Göthepöriin, koska eivät saaneet laivassa tilaa. Rising'in retki tarkoittikin enemmän sotaista tointa kuin siirtolaisten kuljetusta. Hänen ensimmäinen tekonsa oli purjehtia Fort-Casimir'in edustalle ja pakoittaa Hollantilaiset siitä lähtemään. Ruotsalaiset sitten rakensivat sen uudesta entistä vahvemmaksi ja nimittivät sen Kolminaisuuden-linnaksi. Pian sen jälkeen lähti Papegoja Eurooppaan ja koko hallitus tuli Rising'in käsiin.

Jos Rising oli toivonut, että Hollantilaiset heittäisivät asiansa sille kaupalle, hän tosin oli suuresti erehtynyt. Näillä oli lähisessä Uus'Amsterdamissa jo mahtava varustus aina saapuvilla; Ruotsalaisilla taas oli ainoa turva odotettava kaukaisesta kotimaasta. Tätä etuansa Hollantilaiset eivät jättäneet käyttämättä. Ensin kuitenkin olivat sovintoa tekevinään ja uuvuttivat Ruotsalaiset suruttomuuteen. Mutta seuraavana vuonna Elok. 30 p. purjehti Hollantilainen kuvernöri Stuyvesant seitsemällä laivalla ja 6-7 sadan miehen kanssa Uus'-Amsterdamista. Kolminaisuuden-linna kohta joutui hänen valtaansa; sama kohtalo oli Kristiinankin, missä Rising itse komenti, ja ennen Syyskuun loppua oli Ruotsin valta Amerikassa kokonaan tauonnut. Heittämys-ehdoissa määrättiin, että kuvernöri, virkamiehet, sotaväki ja muut Ruotsin alamaiset saisivat lähteä tiehensä; mutta "jos jotkut *Ruotsalaiset ja Suomalaiset* eivät tydy lähtemään, niin kuvernöri Rising saakoon heitä siihen taivuttaa soveliaalla keinolla; ja jos siihen taipuvat, niitä ei ole väkivallalla pysyttämistä; mutta ne, jotka jäävät, saakoot vapauden pysyä Augspurin tunnustuksessa ja pitää yhden opettajan tykönänsä". Ainoastaan 19 miestä tekivät uskollisuusvalan Hollantilaisille; muut nähtävästi aikoivat muuttaa takaisin Eurooppaan, jahka saisivat kiinteän omaisuutensa myydyksi. Mutta harvat perästäkään lienevät irti lähteneet siitä uudesta mailmasta, joka heille jo oli koti-maaksi muuttunut.

Hollantilaisten valloitus oli tapahtunut verta vuodattamatta. Sitä vastoin oli sodan seurassa kulkenut ryöstöä ja väkivaltaa. Itse hallitus-tapa Hollantilaisilla oli epäluuloinen ja sillä tavoin kyllä tirannillinen. Niin pian kuin joku Ruotsin entisistä alamaisista joutui vähimmänsä epäluulon alle, joko ystävyytensä täyden Intianien kanssa tai muista syistä, hän kohta vastoin mieltänsä muutettiin Uus'-Amsterdamiin. Hyväksi onneksi ei tämä valta tullut pitkä-ikäiseksi. Tosin ei Ruotsinmaa muilta suurilta hankkeiltansa malttanut enää ajatella kadotettua siirtokuntaansa. Mutta Englanti, jonka meri-valta yhä oli kasvamassa, katseli jo ahnailla silmillä Hollantilaisten vanhoja ja uusia alueita Pohjois-Amerikassa.

3. Ruotsalaiset ja Suomalaiset vieraan vallan alla.

Hollantilainen valloitus oli nyt ikipäiviksi eroittanut siirtolaiset heidän emä-maastaan. Kuitenkin heidän kansallisuutensa kauan aikaa pysyi voimissa, johon lienee sekin syynä ollut, että kaikki ne, jotka olivat asuneet ala-puolella Kristiina-puroa, pakoitettiin muuttamaan yläpuolelle, koska Hollantilaiset tahtoivat yksin-omaisesti isännöidä virran suulla. Näin tulivat maan entiset isännät asumaan enemmän yhdessä tukussa. Heidän voutinsa oli Hollantilainen Yrjö van Syke, mutta alavoutina oli eräs Suomalainen Antti Jurgen (Yrjönpöika?), joka kohta alussa oli tehnyt uskollisuusvalan Hollannille. Jokaisen "Ruotsalaisen ja suomalaisen perheen" päälle panttiin vuotiseksi veroksi 5 tai 9 Hollantilaista gylleniä eli florinia.

Ensi keväänä valloituksen jälkeen, eli Maaliskuussa 1656, tuli vielä Ruotsista yksi laiva täynnänsä siirtolaisia, jotka eivät tienneet viimeisistä onnen vaiheista mitään. Hollantilaiset olisivat tahtoneet estää heidät maalle menemästä; mutta Intianit, jotka paljon rakastivat Ruotsalaisia, kuljettivat uhallakin heidän laivansa ylös virtaan. Sitten Hollantilaiset päästivät laivan kotia palaamaan, mutta iso osa siirtolaisista näkyi jääneen.

Samassa kuin Ruotsin sankari- kuningas Kaarlo X kuoli, oli myöskin kaikki pelko ja toivo kadonnut, että Ruotsi valloittaisi siirtokuntansa takaisin. Sitä suurempi oli nyt Hollantilaisten pelko Englantilaisista, ja heillä mainitaan olleen syvästi juurtunut se epäluulo, että muka siirtokunnan Ruotsalaiset ja Suomalaiset olivat Englantilaisiin mieltyneet mutta vihasivat nykyisiä herrojansa. Kuinka laita lieneekään ollut, niin v. 1664 Syyskuussa vihdoin tapahtui, että vähäinen Englannin laivasto vähällä vaivalla valloitti sekä Uus'-Amsterdamin että Fort-Casimir'in ja koko Hollantilaisen alueen Pohjois-Amerikassa. Bredan rauhanteossa v. 1667 maa jäi Englannin haltuun. Kuusi vuotta myöhemmin, kun sota taas oli syttynyt näiden meri-valtain välille, ottivat kyllä Hollantilaiset tämän alueensa takaisin, mutta jättivät sen jo seuraavana vuonna 1774 Westminsterin rauhan-teossa Englannille, jonka valta sitten pysyi vuosisadan aiat, kunnes Amerikan Yhdysvallat syntyivät.

Ennenkuin menemme edemmäksi, katselemaan siirtolaisten onnenvaiheita Englantilaisen hallituksen alla, sopii tässä mainita eräs merkillinen tapaus, joka todistaa, että siirtymisen halu

ainakin Suomalaisissa vielä pysyi vireänä, vaikka Uusi Ruotsi jo oli joutunut pois emä-maan vallan alta. V. 1664, Toukok. 24 p., kirjoitti Ruotsalainen asiamies Amsterdammassa Hollannin maalla, että sinne oli tullut joukko Suomalaisia perheitä, kaikkiansa 140 henkeä, vanhoja, nuoria ja lapsia, jotka olivat menossa Uuteen Ruotsiin. Kirjeen-tekijä mainitsee, että lapset enimmältään kulkivat paljailla paitasillaan, ja että enin osa näistä matkalaisista oli umpi-suomalaisia, jotta ainoastaan muutamat miehistä osasivat ruotsiakin. Kuitenkaan eivät tulleet itse Suomenmaasta, vaan olivat kotoisin Medelpadista, Ruotsin pohjois-osasta, Niurunta-joen seuduilta, Sundsvallin, Bergsjö'n ja Torpan pitäjistä, ja olivat pitäjäläistensä ja pappiensa suosiolla lähteneet matkalle, myytyänsä kaiken omaisuutensa. Talvi-kehin aikana, olivat ensin kulkeneet omilla hevosillaan Talaen maakunnan kautta Kristianiaan Norjassa. Sieltä olivat Hollantilaisessa laivassa päässeet Amsterdamiin, ja hakivat nyt tilaisuutta päästä valtameren yli. Heillä oli muassansa muutamia Uudesta Ruotsista v. 1657 lähetettyjä kirjeitä, joissa sitä maata paljon kiitettiin; ja koska heidän kotimaassaan vilja oli niin tyyris ja heitä muutoin kovin rasitettiin, olivat päättäneet muuttaa Amerikkaan. (Ks. Gezelius d. y. minne, siv. 251). Lienevätkö tästä sitten päässeet matkansa perille, ei enää mainita. Mutta entisten Suomalaisten siirtyäin suhteen antaa tämä tapaus muutamia osviittoja. Ensiksi näemme, että vielä v. 1657, jolloin Ruotsin valta jo oli Amerikassa lakannut, Suomalaiset kuitenkin hyvin menestyivät uusilla asuin-sioillansa. Toiseksi havaitsemme, että siirto-kunnan Suomalaiset jäsenet ainakin osaksi olivat lähteneet niistä Suomalaisista, jotka vuosisadan alusta saakka olivat asettuneet Ruotsin metsämaihin. Että näitä siellä monella tavalla rasitettiin sekä kansallisuutensa että toimeen-tulonsakin puolesta, on totuus, joka ei kuulu nykyiseen aineeseen.[\[14\]](#) Mutta Suomen-puolisilla Suomalaisilla tuskin lienee tähän aikaan ollut parempaa onnea nautittavana, eikä siis käy suoraan päättää, ett'ei joku osa siirtolaisista olisi itse Suomenmaasta lähtenyt Amerikkaan, vaikk'ei meillä tätä nykyä ole tarkempaa tietoa heidän synty- ja koto-perästänsä.

Palaamme Delawaren rannoille. Se hallitus, jonka alle siirtolaiset nyt joutuivat, oli erinomaista laatua. Eräs rikas Englantilainen Wilhelm Penn, Vapisiija-lahkokunnan (Quakerien) mainioimpia miehiä, oli Englannin kruunulle tehnyt hyviä palveluksia, jonka tähden hänelle omaisuudeksi lahjoitettiin se maakunta, joka oli länsi-puolella Delaware-virtaa. Tämä tapahtui v. 1681, ja seuraavana vuonna kävi Penn jo tiluksiansa katsomassa, tuoden sinne joukon uskolaisiaan ja perustaen Philadelphian kaupungin, noin 4 1/2 peninkulmaa ylempänä entistä Kristiinaa, eräässä paikassa jossa kolme Ruotsalaista veljestä Svensson ennen asuivat. Hallitus nyt tuli Penn'in ja hänen perillistensä haltuun, ja maa sai nimen Pennsylvania, s.o. Penn'in metsistö. Entiset uutis-asukkaat saivat pysyä tilojensa nautinnossa, olivat osalliset maakunnan sääty-kokouksessa, ja valitsivat jäseniä kuvernörin neuvos-kuntaan. "Omistajan" kanssa — tämä nimi (Proprietor) Pennille annettiin — oli heidän välinsä ensimmältä varsin sovinnollinen. Se kuvaus, minkä hän eräässä kirjeessä Philadelphiasta v. 1683 heistä antoi, ansaitsee sanasta sanaan kertoa:

"Ensimmäiset uutis-asukkaat näillä seuduilla", sanoo maan uusi herra, "olivat Hollantilaiset, ja pian niiden jälkeen Ruotsalaiset ja Suomalaiset. Hollantilaiset kävivät kauppaa, Ruotsalaiset ja Suomalaiset viljelivät maata. Hollantilaisilla on kirkko New-Castlessa (ent. Fort-Casimirissa), ja Ruotsalaisilla on yksi Kristiinassa, toinen Titicum'issa ja kolmas Wicaco'ssa puolen Engl. peninkulman päässä tästä kaupungista.[\[15\]](#) Ruotsalaiset asuvat Delawaren suolattoman veden varrella." (Tässä käsitetään sekä Suomalaiset että Ruotsalaiset yhteisellä Ruotsalais-nimellä). "He olivat suorasukaista, rotevaa ja ahkerää väkeä, mutta eivät ole paljon edistyneet hedelmä-puiden hoidossa ja istuttamisessa, ikäänkuin enemmän haluaisivat tarpeiden käytäntöä kuin rikkautta ja kauppaa. Arvaan, että Intianit enensivät heidän huolettomuuttaan, tarjoten heille hyötymisen keinoja, nimittäin nahkoja ja turkiksia rommin ja muun väkevän juoman edestä. He ottivat minua ystävällisesti vastaan, — kunnioittavat esivaltaa ja käyttäivät siivosti Englantilaisia kohtaan. — Koska ovat kelpo väkeä ja ruumiilta rotevat, niin heillä on kauniita lapsia ja melkein joka huone täynnä; harva löytyy, jolla ei ole kolme, neljä poikaa ja yhtä monta tyttöä; muutamilla on kuusi, seitsemän ja kahdeksankin poikaa. Ja minun täytyy sanoa heidän kunniakseni, näen harvassa raittiimpia ja ahkerampia nuorukaisia".

Penn palasi pian sen jälkeen Eurooppaan ja maa hallittiin hänen määräämän kuvernörin kautta. Näillä aioin mainitaan ikävä tapaus, joka lienee vähän hämmentänyt entisen hyvän välin. Eräs petturi, joka nimitti itsensä Königsmarck, tuli uutis-asukasten pariin ja nosti kapinan, ei tietoa mistä asiasta. Hän sai monta seuralaista varsinkin Suomalaisista; mutta kapina pian tukehutettiin ja Königsmarck polttomerkittiin sekä ajettiin pois maasta. Hänen seuralaisensa osaksi menettivät tilansa ja tulivat suureen vahinkoon. Sen pahempi, on koko tämä asia varsin hämärä; Königsmarck'in oikea syntyperä ja tarkoitukset ovat vallan tuntemattomat.

Sillä välin siirtokunnan hengellinen tila alkoi yhä enemmän rappiolle käydä. Ainoa Ruotsalainen pappi, joka entisistä aioista oli jälillä, kuoli v. 1688. Eräs Hollantilainen pappi oli vuodesta 1677 alkaen saarnannut Wicaco'n hirsilinnassa niille yllisen virran Ruotsalaisille, jotka jo ymmärsivät Hollannin kieltä; mutta hänkin jo oli vanha ja sokeaksi tullut. Hengellinen puute oli nyt kovimmallaan. Penn oli asiasta puhutellut Ruotsin ministeriä Lontoossa, mutta koko toimi jäi sikseen. Siirtolaiset itse olivat kahdesti kirjoittaneet Ruotsiin, pyytäneet sieltä pappia; mutta kirjeet eivät näy perille tulleen. Nyt kääntyivät Amsterdamin Lutherolaisen konsistorin luoksi; mutta eipä sieltäkään mitään apua tullut. Sattumus vihdoon, tai oikeammin sanoen Jumalan armollinen sallimus toi heille silloin pelastuksen varsin odottamattomalla tavalla. Meidän tulee tätä tapausta vähää tarkemmin katsastaa, koska se antaa viimeisen tiedon Suomalaisuuden tilasta Delawaren rannoilla.

Tähän aikaan oli eräs Antti Printz, joka sanoi olevansa entisen kuvernöri Printz'in napa, sattunut käymään näillä seuduilla ja tullut tuntemaan kansalaisiaan Pennsylvaniassa. Palattuansa

Eurooppaan, hän kertoi heidän tilansa Götheborin postimestarille, Juhana Thelin'ille, joka taas toimitti siitä tiedon kuninkaallensa Kaarlo XI:nnele. Ruotsissa vanhat rakkauden tunteet elähtyivät jälleen. Kuningas kirjoitti Tammik. 11 p. 1692 Turun pispalle Gezelius'elle, että tämä ensi tilassa toimittaisi Ruotsin puolelle erään papiksi vihityn nuorukaisen ynnä 30 Suomalaista piipiaa ja 200 vitsikirjaa, jotka kaikki, sekä papin että kirjat, kuningas aikoi lähettää Amerikkaan. [16] Mutta nyt kohtasi uusi este. Antti Printz, joka olisi voinut antaa tarpeelliset osoitukset lähetykselle, oli kadonnut tietämättömiin. Tarpeellinen oli siis pyytää itse siirtolaisilta tarkempia tietoja heidän tilasta ja tarpeistaan, ja postimestari Thelin tätä varten kirjoitti heille kirjeen Marrask. 16 p. 1692. Tämä kirje, joka seuraavalla Toukokuulla tuli Delawaren rannoille, synnytti siellä suuren riemun. Toukok. 31 p, 1693 siirtolaiset kirjoittivat vastauksensa, pyytäen kaksi Ruotsalaista pappia, joita lupasivat palkata, ja joukon hengellisiä kirjoja, joista lupasivat hinnan maksaa. He muutoin sanoivat elävänsä onnellisina maanviljelyksensä tuotteista, hyvässä sovinnossa hallituksensa ja naapuriensa kanssa. Ainoastaan hengellisissä tarpeissa oli heillä puute, jonka nyt anoivat saada autetuksi. Suomalaisten puolesta kuitenkin kirjoitettiin: "*Suomalaista pappia ei ole meillä ollut, emmekä tarvitse, sillä me ymmärrämme kaikki ruotsia*". Allekirjoittaneina oli 30 miestä, niistä monta, joiden nimet silminnähävästi olivat Suomalaisia. Muassa seurasi luettelo Ruotsalaisen seurakunnan perhekunnista ja montako henkeä oli kussakin perhekunnassa, kaikkiansa 939 henkeä ja 139 perhettä. Nimissä tavataan monta, jotka selvästi ovat suomenkielistä syntyperää, esim. Nils Laican (*Laikkanen*), Eric Molica (*Mooikka*), Hindric Parckon (*Parkkonen*), Olle Kuckow (*Kukko*), Isaak Savoy (*Savo*), Nils Repott (*Repotti*), — paitsi muita, joita käypi arvata suomalaisiksi, niinkuin Homman (Hommanen?), Sinnika ja Seneca (Sinikka?), Weinom (Veinonen? Väinönen?), Tossa (kenties Thoresson?). Monella ei ollut sukunimeä ollenkaan, josta syystä hänen kansallisuuttansa ei käy arvaamallaakaan tietää.

Suomalaiset siis olivat nyt puolen vuosisadan kuluessa muuttuneet Ruotsalaisiksi, ja syy oli se, ett'ei heidän kansallisista ja hengellisistä asioistaan pidetty alusta saakka mitään huolta. Ruotsin hallituksen toimi pelasti muutamaksi aikaa Ruotsalaisuuden yhtäläisestä kohtalosta. V. 1697 vihdoon tuli Ruotsista kaksi Ruotsalaista pappia ja paljon Ruotsalaisia kirjoja. Suomalaisesta papista ja kirjoista ei enää ollut kysymystä. Tämä Ruotsalainen lähetyks-toimi sitten jatkettiin vuoteen 1789 asti, jolloin Ruotsin kieli jo oli melkein unohtunut Amerikassa, ja Ruotsalaiset seurakunnat pyysivät saada ottaa opettajia omasta maastaan. Viimeinen Ruotsalainen pappi, Niilo Collin, kuoli v. 1831. Seurakunnat ovat sitten yhdistyneet Episkopali-kirkkoon.

Lopuksi sopii mainita kaksi Suomalaista, jotka ovat eri aikoina käyneet näitä entisiä kansalaisiaan tervehtimässä. Ensimmäinen oli maisteri Pietari Schaefer, joka lopulla 17:tta vuosisataa oli Turussa kanteen alla uskon-erhetyksistään, sitten kuleksi monessa paikassa ulkomailla ja vihdoon tuli Uuteen Ruotsiin. Siellä moni piti häntä pyhänä miehenä, niin että Penn'sneck'in asukkaat (itäpuolella virtaa) pyysivät häntä papikseen. Hän ei siihen ruvennut, vaan palasi pian Eurooppaan ja oli jo v. 1701 taas Turussa. — Toinen kävijä oli Talous-provessori Turussa Per Kalm, joka vv. 1748-1750 tieteellisessä tarkoituksessa oleskeli Pohjois-Amerikassa ja sillä välin muutamit kuukaudet toimitti papin virkaa Racoon-kirkossa (kaakkoisessa Philadelphiassa, itäpuolella virtaa). Siellä hän naikin edellisen papin lesken, ja palasi provessori-virkaansa v. 1751. Hän on matkastaan painattanut lavean kertomuksen.

FOOTNOTES:

[1] Tavallinen koulukartta Pohjois-Amerikasta sisältää kaikki tarpeelliset osoitukset Luoteis-retkien suhteen. Lisäksi on siv. 34 pieni kartta liitetty.

[2] Yhteen päiväntasaaja-asteeseen menee lähes 70 Englannin peninkulmaa, mutta vähää enemmän kuin 10 Suomen peninkulmaa.

[3] Englantilaiset lukevat puolipäivä-piirit sekä länteen että itään Greenwich'istä, joka on noin 17 1/2° itäpuolella Ferroa. — Mainittu puolipäivä-piiri on siis noin 267 1/2° idässä Ferrosta meidän kartoissamme.

[4] Englantilaiset noudattavat lämpömittarissaan Fahrenheit'in laatua, joka merkittää kiehumasteen +212 ja jäätymä-asteen +32. Ranskalaisten noudattama Reaumur'in lasku merkittää jäätymä-asteen 0 (varsin niinkuin meidän käyttämä Celsius'en lasku), mutta kiehumasteen +80, kun Celsius'en kiehumaste taas on +100. Näissä eri laskuissa on asteiden suhde, niinkuin 9, 4 ja 5. Alla oleva kaava osoittaa silmälle eroituksen. Että Celsius'en lasku on järjellinen, tuskin tarvitsee muistuttaa.

	Celsius	Reaumur	Fahrenheit
veden kiehumaste	+100	+80	+212
veden jäätymysaste	0	0	+32
	-17 7/9	-14 2/9	0
	-40	-32	-40
	-50	-50	-58

[5] Siis v. 1850; mutta syytä on uskoa, että Eskimojen ajan-lasku ei ollut tarkka.

[6] Nimittäin Greenwich'istä, s.t.s. noin 279° itään päin Ferrosta.

[7] Tämä on silminnähtävä virhe kirjoittajalta, ja pitää oleman 1845-6.

[8] Se on noin 2 Suomen peninkulmaa.

[9] Ks. Schmedeman, Kongl. Stadgar etc, siv. 186.

[10] Ks. esim. Suomen sotapäällikön Kustaa Evertinpoika Horn'in kuulutus Helsingistä Kesäk. 12 p. 1657 (Pipping, Luettelo, N:o 90), ja Kaarlo XI:n sääntö niistä, jotka maaherran luvatta muuttavat Suomesta ja Ahvenasta Ruotsin puolelle (Fryxell, Berättelser, XVIII siv. 145), paitsi muita esimerkkejä.

[11] Lähteinä; *Jehu Curtis Clay*, *Annals of the Swedes on the Delaware*, 2:d ed., Philadelphia 1858. — *Israel Acrelius*, *Beskr. om de Svenska församlingars tillstånd uti nya Sverige*, Stockholm 1759. — *Tobias Biörk*, *Diss. gradualis de Plantatione ecclesiae Suecanae in America*, Upsala 1781. — *C. D. Arfvedsson*, *De Colonia Nova Suecia*, Upsala 1825.

[12] Ks. Carlson, Sv. Folk. Hist. under Pfaltziska huset, I siv. 260.

[13] Ks. Pehr Kalm, Resa tili norra Amerika, II siv. 266.

[14] Suomalaiset Ruotsissa elättivät itsensä enimmästi kaskenviljelyksellä, jota pidettiin vahingollisena metsän-haaskauksena. Ruukkien omistajat siis jo aikaisin toimittivat kovia asetuksia heitä vastaan. 1647 vuoden metsä-asetus, sen 9:s pykälä, sääsi, että jos näiden Suomalaisten asuminen havaitaan maalle ja vuori-ruukeille vahingolliseksi, jota laamanni, kihlakunnan tuomari ja lautakunta tutkikoon ja tuomitkoon, silloin niiden asumus ja torppa on hajotettava ja hävitettävä, ja heidän kaskensa viljoineen pois otettava, ja jos joku sitten luvottomasti siinä uudesta tekee työtä ja rakentaa, se on vangiksi otettava, hänen asumuksensa poltettava, ja koko hänen omaisuutensa menetettävä kolmijaolle kruunun, kihlakunnan ja päällekantajan välille. Tämä asetus uudistettiin v. 1664. Ks. Schmedeman, Kongl. Stadgar. — Kuinka heidän kansallisuutensa kohdeltiin, osoittaa yksi esimerkki. V. 1682 toimitti Länsi-pohjan maaherra itsellensä kuninkaallisen käskyn, jonka voimasta piti sieltä asuvain Suomalaisten taikka oppiman Ruotsin kieltä uskon-opetusta varten taikka muuttaman pois koko maakunnasta. Ks. Gezel, d. y. minne, siv. 50.

[15] Wicaco-kirkko, joka vielä seisoo Philadelphian etelä-päässä, oli Pennin aikana ainoastaan hirsi-linna (block-house), varustettu ampuma-rei'illä Intianien ryntäyksiä vastaan. Jumalanpalvelukseen se ensin käytettiin v. 1677. Nykyinen kirkko rakennettiin vasta v. 1700.

[16] Ks. Åbo Tidningar 1799, N:o 43. Kuningas ehdotteli opistolaisen Kaarlo Thelin'in, joka muka oli mainittu taipuvaiseksi lähtemään tälle lähetys-matkalle. Hän oli kenties postimestarin sukua, ja arvattavasti sama mies, joka v. 1693 tuli pitäjän-apulaiseksi Lemussa.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OIPIKSI JA HUVIKSI: LUKEMISIA SUOMEN PERHEILLE ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the

terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form.

However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and

credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.